رۆژنامەیەکی
هەفتانەی گشتیە

لە دار الجماهیر
دەرئەچێ‌و
لە دار الحریە
چاپ ئەکرێ

هاوکاری

التضامن

ژمارە ٢٠٨ ٨-٣-١٩٧٤ نرخی (٢٠) فلسە تەلەفۆن ٢٠٣٦٥

مامۆستا صدام حسین پێشوازی باڵیۆزی ئێران ئەکات

مامۆستا صدام حسین جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش سـەعات شەشی ئێوارەی چوار شەممەی رابوردوو پێشوازی‌یان‌کرد لەحسین شهید زادەی باڵیوزی ئێران لەبەغدا . - دیدەنی‌یەکەش - نزیکەی سەعات‌و چارەکێکی خایاند .

ئا . د . ع

عیراق ٧ هەزارو ٣٥٠ تەن گۆگرد بۆ چین ئەنێرێ

رۆژی ٦ - ٣ لەبەندەری (أم قصر) لەپارێزگـەی بصرە پاپۆرێکی نەرویجی (رابترۆس) ٧ هـەزارو ٣٥٠ تەن گۆگردی لێ‌بارکرا بۆئەوەی بۆ کۆماری گەلی چینی بەرێت . هەروەها بریاروایە کە لەهەفتەی ئایندەدا عیراق ٨ هەزارو ٣٠٠ تەنی‌تر گۆگرد بۆچین بنێرێ .

ئا . د . ع

هێزەکانی ئێران بێ‌وچان دەست درێژی ئەکەنە سەرخاکی وڵاتەکەمان

سەرۆك بەكر ڕاپۆرتی هەشتەمین كۆنگرەی پارتی بەعسی سۆشیالیستی عەرەب بڵاوئەکاتەوە

مامۆستا احمد حسن بکر سکرتیری سەرکردایەتی قطری پارتی بەعسی سوشیالیستی عەرەب‌و سەرکۆمار شـەوی ٦-٣ ئەو راپۆرتە سیاسی‌یـەی لەئیسـتگەی تەلەفزیۆنەوە خوێندەوە کە هەشـتەمین کونفرانسی قطری پارتی بەعسی سوشیالیستی عەرەب پەسندی کردبوو .

وە لە راپۆرتەکەدا بەدوورودرێژی باسی باری ناوخـۆوولاتانی عـەرەب‌و بـەرەی نیشتمانی‌و مەسـەلەی کـوردوهەنگاونان بەرەو سوشیالیستی کرد .

راپۆرتەکە لەسەرەتادا باسی بارو زروفی پێش ١٧ی تەموزئەکات‌و ئەو پرۆسیسـە دیاری ئەکات کە پارتی بەعس گرتیـەبەر بۆ هاتنە سەر حوکم لەگەڵ‌ئەو نەخشەیەی کە دایِنابوو بۆ کۆتایی‌هێنان بەو بارو زروفەی لەسەر دەمی حوکمی هـەردوو عارف‌دا بەسـەر عێراق‌دا سەپێنرابوو ... وە ئـەڵێ : دوای هاتنە سەر حوکم ،شۆرش چەسپاندن‌و پتەوکردنی سەربە خۆیی سیاسـی‌و لەناوبردنی جاسـوس‌و بەکرێ‌گیراوانی بەیەکەم ئەرکی سەرشانی دانا . وە دووەم ئەرکیش بنیـات‌نانی دەسەڵاتێکی ناوەندی نیشتمان پەروەری بەهێز بوو لەگـەڵ بلاوکردنەوەی‌گیانی نەدرکاندنی نهێنی‌یەکانی دەوڵەت بەتایبەتی نهێنی‌یە عەسـکەری‌و ئابوری‌یەکان ... لەگەڵ لەریشـە هەڵکێشانی گیانی هەسـت نەکردن بە مەسئولیەت کەئەمە لەسەردەمی حوکمی کۆنـەوە مابۆوەو وای کردبو کە دەوڵەت ببێ بە مەیانێکی دەرگا لەسەر- پشت لەبەردەم بێگـانەو بەهەوەسی خۆشی شتی لێـوە بزانێ .

هەروەها راپۆرتەکە باسـی ئەوە ئەکات کە سـەربەخۆیی ئابوری‌شان‌بەشانی سەربەخۆیی سیاسی ئەرکی تری شۆڕش‌بوو . ئینجا باسی دەوری حوکمی‌عارف ئەکات کـە خەریکی ئەوەبوو سامانی ئابوری وڵات بدات بـە کۆمپانیا مۆنۆپولی‌یەکانی بێگانەو ئەڵێ :

شۆڕش دلێرانە بەگـژ کۆمپانیا مۆنوپولی‌یەکانی نەوتدا چوو . وە دوای وتووێژکردن.. کومپانیای نەوتی کەرکوکـی میللی کرد .

مەسەلەی کورد

راپۆرتەکە وتی : پارتـی بەعس لەو هەڵوێستەوە کـە پارتی‌یەکی نەتـەوەیی سوشیا- لیستی‌و ئینسانی‌یەو بروای‌بـە دیموکراسی‌یەت هەیە لەمافـە رەواکـانی جەماوەری کـورد گەیشت‌و لەپێناوی زامن‌کردنیا تێ‌کۆشا . وە لەبەر ئـەوەی حزب رابەری دەسەڵاتی وڵاتی ئەکرد بەرپرسیاری زامن‌کردن‌و پاراستنی ئەو مافەی کەوتبوە ئەستۆ لە چوارچێوەی دەستورو یاسادا لەگەڵ گرتنـەبەری پەیرەوێکی نەگۆڕاو کە بەندبێ بەپەیرەوی ئاشتی‌ودیموکراتیانە لەرێگای هاوکاری‌یەکی‌دلسۆزانە لەگـەڵ هێزە نیشتمان پەروەرەکانا .

وە ئەو باری سەرنجەی‌حزب دەربارەی مەسەلەی کورد لـە بەیاننامەی ١١ی ئاداری ساڵی ١٩٧٠دا خۆی نواند .

بەرەی نیشتمانی

راپۆرتەکە دەربارەی بەرەی نیشتمانی وتی : هۆی ئـەو کوێرەوەری‌یەی بەسـەر خەباتی نیشتمانی‌و نەتەوەییدا هاتبـو ئەوەبوو کە هێزە نیشتمانیەکان ناکوکی بچوکی نێوانیـان بەگرنگتر زانیبو لە ناکوکـی سەرەکی نێوانیان‌و نێـوان ئیمپریالیزم‌و زایونیزم‌و کۆنە- پەرستان .. ئینجا راپۆرتەکە باسی چونیەتی پێك‌هاتنی‌بەرەو ئەرکەکانی ئەکات‌و دێتـە سەرباسی ئەو مافە ئیـداری‌و روشنبیری‌یەی دراوەبە کـە مایەتیەکان . وە لەبەشی دووەمی راپۆرتەکـەدا باسی دانانی بنچینەی ئابوری‌و سیاسـی‌و کۆمەلایەتی بەرەو سوشیالیستی چوون ئەکات ... وەکـو دامەزراندنی نەقابەو کـۆڕو کۆمەڵەو کارگەو فابریقـەو پیشەسازی قورس‌و ئیسـلاحی زەراعی‌و شتی تر .

تەقینەوەی سێ نارنجۆك لە بلفاست

بلفاست : رویتـەر : رۆژی ٦ - ٣ سـێ نارنجـۆك لەناوجەرگەی شاری بلفاستدا تەقینەوەو بەلای کەماوە پێنج کـەس بریندار بوون‌و زیانێکی گـەورەش لەدوکـان‌و خانوبەرەکانی ئـەو ناوچەیە کەوت .

لەلایەکی‌تریشەوە هێزەکانی پولیس لـە هەرچـوار لاوە گەماروی ئەو ناوچەیـەیان دا ، دوای ئـەوەی تەلەفۆنیـان بۆکرابوو کە لەهەمان ناوچـە شەش تارنجۆکی تر دانراون‌و تائیستا نەتەقیونەتەوە .

شۆڕشگێرانی خلیج لە زەفار ١٢ سەربازی دوژمنیان لەناوبردووە

عـەدەن ٦ - ٣ ئا.د.ع :جەنگاوەرانی بەرەی گـەلی رزگاری‌هێنەری عوممان‌و خلیج‌لە ١ تا ٤ی ئەم مانگە لەناوچەی - المرو خط الاحمرو ژووروی‌صرفیت - لە هەرێمی زەفـار دلێرانە پەلاماری هێزەکـانی‌دوژمنیان داو ١٢ سـەربازیان لێ‌لەناوبرد .

وە رۆژی ٦ - ٣ بەرە سێ‌بەیاننامەی بلاوکردەوە تیایانـدا وتی :

لەیەکی ئەم مانگەدا شۆڕش-گێڕان لەناوچەی - المغسیل - پەلاماری هێزەکانی دوژمنیـان‌داو بەتوپی قورس بارەگـای ئوردوگاکەیان کاول‌کـردوزیانێکی گەورەیـان لێدا . وە لەهەمان رۆژا شۆڕشـگێڕان‌بوسەیەکیان بۆ دەوری‌یـەیەکی دوژمنیان داناو چوارکەسیان‌لێ‌کوشت .

وە رۆژی دوو شـەممەشۆڕشگێڕان لەژووروی صرفیت چوار بنکەی دوژمنیان سوتاندوفروکە هەلیکوپتەرەکانی دوژمن دەستیان‌کرد بـە گواستنەوەی‌بریندارو کوژراو لەوبنکانە .

بەیاننامەکان لە کۆتاییـداوتیان دوژمن دوای ئەو هێرشە جوامێرانەیەی شۆڕشـگێڕان ، بەفڕۆکەی تیژڕەو دەستی کرد بە سوتاندنی کشتوکـاڵ‌و ئەشکەوتی جوتیاران .

کۆبونەوەو دەست درێژی هێزەکانی ئێران ڕانەوەستاوە

هەفتەی رابوردوو سوپاسالار ئـەم بەیاننامەیەی خوارەوەی‌بلاوکـردەوە دەربارەی ئـەو دەست‌درێژی‌یانەی هێزەکانی- ئێران ئەیکەنە سـەر سنوری‌عیراق :

١ - **وابوو بەسـێ رۆژ** ،هێزەکانی ئێران لەسەر سنورلەناوچـەی (زین القوس)و سەنگەرەکانی . دەوروبـەری‌پاسگەی (محمـد خضـر)بەردەوام دەست‌درێژی ئەکەنە سەر هێزەکانی عیراق .

٢ - هێـزەکانی ئێـران‌بـەتوپی ناونجـی‌و قورس‌و هاوەن‌و شەستیر لەو ناوچانەی‌سەرەوە هێزەکانی عیراق ئاگر باران ئەکەن .

٣ - دوێنـی‌و ئەمـرۆفروکەکانی ئێـران هـاتونە سەرخاکی عێراق .

٤ - لەدوێنی‌وە تاوەکو ئیمرۆ(٩) کەس لەهێزەکانی سـەر سنورمان بریندار بوون .

٥ - کۆبونەوەی هێزەکانی‌ئیران لەسـەر سنورمـان بەردەوامە .

٦ - هێزەکانی سەرسنورمان‌بۆ پاراستنی خـاکی کۆماری عیراق، بەگژ ئەم دەست‌درێژی-یانەدا چوونەوە .

سوپا سالار

کێ جێگـای گریڤاس ئەگرێتەوە ؟

نیقۆسیا : نۆفۆستی : بەپێی هەواڵی رۆژنامـەکانی نیقۆسـیا ، دوای مـردنی گورگـە پیـرەی قبـرص - گریڤـاس - کۆنەپەرستان لـە جـاران زیاتر دەستیان داوەتـە هـەراو هۆریاو ئاژاوەگێران .

رۆژنامـەی خرافگـی لەژمارەی رۆژی ٦ - ٣دا ئەڵێ: میلیتاریستـەکانی یۆنـان ئەفسـەرێکی تریـان تەرخان‌کردوە بـۆ ئـەوەی جێگای گریڤاس بگرێتـەوەو ببێ بـە سەرۆکی رێکخـراوە تێرۆرِیستەکـەی ئەیۆکـا . وەوەك باسی ئەکەن ئەم ئەفسەرە لەکوشتن‌و بڕین‌و ئاژاوەنانەوە دەست ناپارێزێ !

گران بوونی ئاڵتون لە وڵاتانی رۆژئاوادا

بەریس . ئەدن . هەفتـەی‌رابوردوو لـەولاتانی رۆژئاوا بەجۆرێکی لەرادەبەدەر ئاڵتـون‌گران‌بووە . لەئەمەریکا لەمانگی رابوردوا لەچاو هەمان مانگـی‌پارا ٣٦٪ ئالتون‌گران بووە ،

بەرامبەر بەمـەش بەرهـەمی‌پیشەسازی ١٠٪ کـەم بۆتەوەو ژمـارەی بێکـارانیش ٥٠٠هەزار کەس زیادی‌کردوە . بەم جورە ئەمساڵ ٤ ملیـون‌و ٧٠٠هەزارکەس بێ‌کارن .

وە لەوڵاتی ژاپۆن لەئەنجامی‌ئـەم وەزعەدا نرخی شتومەك ١ر٣٢٪ زیادی‌کـردوە ، پارەش‌شکاوە . وە لە فەرەنسا ١٥٪ نرخـی پـارە کـەم‌بۆتەوەولەئەلەمانیای رۆژئاوادا نرخـی شتومەك ٩ر٦٪ گران‌بووە .

شێواوی باری ئابوری ئیتالیا بەرەو کوێ ئەچێ

رۆمـا : ٣ - ٣ شینخوا : بەپێی راپورتی دەزگا ئابوری‌وکۆمەلایەتی‌و بازرگانی‌یـەکان ، وڵاتی ئیتالیـا دووچـاری‌گەورەترین گیروگرفتی دارایی‌وئابوری بووە . پارەی ئیتالیـا شـکاوەو نرخی شتومـەك‌گران‌بوە . لایەکی‌تریشـەوەدەرامەت‌و گـوزەران‌و ژیانی خەڵکی ، بەتایبەتی چینـە رەنجبـەرەکان بەیەگجـاری‌شـێواوە . هەروەهـا وا چاوەڕوان ئەکرێ کە بودجـەی‌سـاڵی ١٩٧٤ی ئیتالیا زۆرکورت بهێنی ، وە کـوزانراوە پار بودجـەی ئەم وڵاتـە ٧ملیون‌و ٧٠٠ هـەزار لیـرەکورتی هانی‌بوو . سەرەرای ئەو تەقەللایەی حکومەتی رۆما دای‌بۆئەوەی چارەسەری ئـەوکەلینەی بودجە بکات کەچـی سودێکی نـەبوو ئـەوەبوولەدەورەی پەرلەمانی ئەم جارەدادەرکەوت کە ئەم کەمووکورتیە زیادی کردوەو گەیشتوتە رادەی٩ ملیۆن‌و ٢٠٠ هەزار لیرە .دیسانەوە دەرکەوتوە کە ئـەو تەقەللایەی حکومەت ئەیدات بۆچارەسەرکردنی شێواوی باری‌ئابوری وڵات سودی نەبوو ، وە ئەو بانکەنۆتەی لەبازارا بلاوی-کردەوە بوە هۆی شکانی پارەوگران بوون‌و دەست نەکەوتنی شتومەك لەبازارا .

دەربـارەی بازرگـانی‌دەرەوەش هەمان شێواوی بەدی‌ئەکرێت . بۆنمونە دەرکەوتوە کە بودجەی بازرگانی دەرەوەی ئیتالیا لەساڵی ١٩٧٣دا ٣ملیون لیرە کورتی هانیوە .

لەهەموو سەیرتریش ئەوەیە چینی فەرمـانڕەوا لەرومـا هەوڵ‌ئەدات کـە بەرپەسیاری وەباره ئابوریە شپرزەیە بخاتـە ئەسـتۆی چینـی کریکاران‌و هاووڵاتیان ... وەکو خـۆی بەتایبەتی چینـی فەرمانڕەوا دەورێکی‌نەبێ لە و مەسەلەیەدا. بریاری دا کە نرخی شەکـرو کەرەو پەنیرو خوراك گـران- بکات وئەمەش بوەهۆی ئەوەی کە خەرجی خەڵـکی بەرادەی ٨ر٢٪ زیادبکات .

تەرخان‌کـردنی ٢٠٠ملیـۆن دینار بـۆ پرۆژەی کارەبا

سەرچاوەیەکی ئاگادار لـەمەسڵەحەی کارەبای نیشتمانی رایگەیاندوە کـە لەپلانی‌پەرەپیـدانی داهاتوودا ٢٠٠ ملیون دینار بۆ پیشەسـازی‌کارەبا تەرخان‌کراوە .

هەروەها وتویەتی .. کە لەپرۆگرامی ساڵی ٧٤ - ١٩٧٥ هەوڵی ئەوە ئەدرێت کە وڵات‌لەپلەی زەراعی‌یەوە بگەیەندرێتە پلەی وڵاتێکی پیشەسازی .

وەئەوەی شایانی باسـە ،مەسڵەحەی کارەبای نیشتمانی خۆی ئامادەکردووە بۆ دەسـت‌پێکردنی یەکەم هەنگـاوی پرۆژەی‌کارەبا بردنەلادێکانەوە.

هەروەك ئاشکراشەئەنجومەنی نەخشەکێشان لەمانگی تشرینی دووەمی رابوردودا بڕیاری‌لەسەر ئەوەداوە پرۆژەی کارەبا بردنە لادێکان بسپێرێت بەمەسڵەحەی‌کارەبای نیشتمانی .

چ نیازو مەبەستێك لەپەنا دەست درێژی یەکانی کۆنەپەرستانی ئێرانا خۆیان شاردۆتەوە ؟

ئەوە ماوەیەکی زۆرە حکومـەتی تاران هێزێکی زۆری لەسەر سنووری رۆژهەڵاتی خوارووی وڵاتەکەمان کۆکردۆتەوەو ناو بەناو بەتۆپ‌و شەستیرو چـەکی‌تر پەلاماری خاکی عیراق‌و هەندێ مەخفـەرو سەنگـەری هێزەکانی سەر سنووری عیراق ئـەدات . ئەمە جگـە لەوەی فڕۆکە تیژڕەوە جەنگی‌یەکـانی ئیران سنووری عیراق ئەبڕن‌و بە پێچەوانەی یاسا نێو دەوڵەتیـەکان بەسەر خاکی وڵاتەکەمانا ئەسوڕێنەوە .

جا وەنەبێت ئەم دەست‌درێژی‌و هەڕەشەو گوڕە- شانەی ئیران لەم کاتەدا رووداوێکی ریکەوت‌و بێ‌نیازبێت بەتایبەتی دوای‌ئەوەی حکومـەتی عیراق بڕیاری نوێ کردنەوەی پێوەندی دیبلوماسی لەگەڵ ئیرانادا ، بەڵکو ئەم کردەوە یاسا شکێن‌و ئاژاوە نیرەوانە خۆیان لەپەنا چەند مەبەست‌و نیازێکی ناپاکدا مات‌داوە کە نە لەگەڵ تێکوشەرەکەمان‌و نەلە گەلانی دوست ئەشاررێنەوە .

هەمو ئەزانین کە گەلی عیراق‌و هێزە پێشـکەوتن خوازەکانی گەلێ هەنگاوی سیاسی‌و ئابوری بایەخدارو بەنرخیان بەرەو پتەوکردن‌و قایم‌کردنی سـەربەخۆیی سیاسی‌و ئابوری هەڵناوە هـەروەکو گـەلێ کردوەی وا جێ‌بەجێ‌کراوە کەژیان‌و گوزەرانی کۆمەڵانی زەحمـەت کێشی وڵاتەکەمان بەرەو بەختیاری‌و دوا رۆژێکی خۆشتر ئەبات ، هەروەها گەلی عیراق یارمەتی شۆورشگێڕانەی گەلانی عەرەبی خلیج ئەدات دژی دەست‌درێژی سیاسی‌و ئابوری‌و عەسکەری ئیمپریالیزم‌و دەوڵەتە کۆنەپەرستە- کانی ناوچەکە . جگە لەمانەش هەموو ، کە کۆنەپەرستانی ئیرانیان تۆقاندوەو شیرازەی گـەلێ پیلان‌و نەخشەیان هەڵئەوەشێنێتەوە ، حکومەتی عیراق خەریکی جێ‌بـەجێ کردنی ئۆتۆنۆمی کوردستانە هـەموو هێزە نیشتمان- پەروەرو پیش‌کەوتن‌خوازەکانی وڵات خەریکی سازکردنی شێوەیەکی رێك‌وپێکی ئەم مافە رەوایەی گەلی کوردن .

بێ‌گومان ئەم وەزعە تازانە عیراق لەوڵاتێکی‌لاوازی پڕ گیروگرفت‌و تەنگو چەڵەمەوە ئەخاتە دۆخێـکی نوێی پڕ بەختیارو کامەرانی‌و یەکێتی ناوخۆی وڵات بەهێزترو برایـەتی کوردو عەرەب‌و کەمایەتی‌یەکـان پتـەوترو سەربەخۆیی سیاسی‌و ئابوری قایم‌ترو دوارۆژی هـەموو گەل رۆشنترو گەشەدارتر ئەکات ، کە ئیمپریالیستە- کان‌و کۆنەپەرستان بەتەواوی هەوڵ‌و تەقەللای پێچەوانە ئەدەن‌و ئەیانەوێت هەمیشە گـەلی عیراق لاوازو یەکێتی ناوخۆ بێ‌هێزو ریزەکانی گەل پڕئاژاوەو ئاشوب بێت ، تاکو ئامانجە گڵاوەکانی خۆیان جێ‌بەجێ‌بکەن جارێکی تر ببنەوە خاوەنی نفوزو دەسەڵات لە وڵاتەکەمانا .

لەلایەکی‌تریشـەوە جێ‌بـەجێ بوونی ئۆتۆنۆمی کوردستانی عیراق خەباتی گـەلی کورد لەئیراندا تیژتر ئەکات‌و ریزەکانیان پتەوترو داوا رەواکانیـان جێگیرتر ئەکات کە لەمێژە‌تی گەلی کورد دووچاری حوکمرانی شاکانی ئێران بووە ، کۆنەپەرستانی ئێران پیـلانی درندانەو جادووگەرانە رێك‌ئەخەن بۆ زیندە بەچاڵ‌کـردنی مافی نەتەوەیی کوردو ئامانجە رەواکانی .

لەبەر ئەوە کۆنەپەرستانی ئێران لەپێناوی جێ‌بەجێ نەکردنی مافی ئۆتۆنۆمی کوردستانا پەنائەبەنە بەر هەموو رێڕەوێکی ناپاك تاکو گەلی کورد لەعیراق‌دا مەسەلەکـەی چارەسەر نەکرێت‌و دەرفەتێکی باشیش بۆ بەشەکەی‌تری گەلەکەمان لە کوردستانی ئێراندا نەیەتە پێشەوەو کورد سەر ئەوەی نەپـەرژێ داوای مافی خۆی بکات‌و چـەکی کاریگەری تۆڵەسێنی بێتەدەست . جالـەم بۆچوونەوە بۆمان رون‌ئەبێتەوە کە دەست‌درێژی ئێران بۆسەر عیراق بۆ ئەوەیە عیراق بەلا شەڕەوە خەریك بکات‌و نەپەرژێتـە سەر جێ‌بەجێ‌کردنی مافەکانی گەلی کورد وە بەم زۆر بۆ هێنانە بەخەیاڵی خۆی عیراق چاوترسێن بکات‌و لەئاستی خۆیدا رایگرێت‌و کێشـەی کـورد بە چارەنـەکراوی بمێنێتەوە .

بۆیە ئەم دەست‌درێژی‌یەی ئێران تەنیا دژی عیراق نیە بەڵکو دژی هەموو نەتەوەی کوردیشە وە هەڕەشە لە شیرین‌ترین مافی نەتەوەی کورد ئەکات لەم کاتەدا کـە ئۆتۆنۆمی کوردستانی عیراقە .

وە هەر لەبەر ئەمەیە کە نەتەوەی کوردشان‌بەشانی گەلی عیراق دژی ئەم دەست‌درێژی ناپاکەی کۆنەپەرستانی ئێرانەو بەهەموو توانایەوە هەوڵ‌ئەدات ئامانجە دوژمنانە- کانی ئیمپریالیزم‌و کۆنەپەرستان پوچەڵ بکاتـەوە ، وە خەباتی خۆی زیاتر لەگەڵ گەلی عەرەب‌و گەلانی ناوچەکەدا یەك خات نەك هەر دژی ئەم دەست درێژی‌یە بەڵکو دژی هەموو پیلان‌و نەخشەکانی ئیمپریالیزم‌و زایۆنیزم‌و کۆنە- پەرستان لە رۆژهەڵاتی ناوەراستدا .

institut kurde de paris

هەفتەی بناسیێك

لەبیرەوەی کۆچی دوایی مارکس‌دا :

« کارل مارکس »ی فەیلەسوف

* حمید عزیز *

● لە هەر قۆناغێکدا لە قۆناغەکانی بەرەوپێش چوون و پەرەسەندنی بیری فەلسەفی‌دا ، فەیلەسوفێك یان زیاتر ، رابەریی رێختی بیری کردوەو بەتەقەللاو [...] و بەرهەمەکانی ئەو پرۆسیسە ئاسایی‌یەی گۆڕیوە [...] قۆناغی پێشوتردا باو بووەو بەرەو پلەیەکی بالاتری بردوە ، بەرادەیەك کە شێوەی بزوتنەوەیەکی جیاوازی وەرگرتووەو سیماو سروشتی جارانی لەبەر داماڵیوە .. هەروەها ئەو پرۆسێسەی خستۆتە بارێکەوە کە بەنەوزم پاڵی بەتواناو وزەو شارەزایی و زانینی ئادەمیزادەوە ناوە بەرەو زیاتر خۆو خەڵکی تر ناسین و شارەزابوون لە یاساکانی پەرەسەندنی کۆمەڵ و سروشت و خستنیە [کار]یان لەپێناوی خزمەت کردنی بەرژەوەندی بەرەوپێش چونی ئادەمیزادا ... جا بەراستی ئەم فەیلەسوفانە رۆڵەی ئەمەگدارو نمونەی مرۆڤی بلیمەت بوون ... ئێمە ئێستاکە لەبەردەم فەیلەسوف و بلیمەیەکدا دین کە دلێرانە رەوتی پەرەسەندنی مێژووی بەرەو ئاسۆیەکی نوێ و فراوانتر گۆڕی ... ئەویش کارل مارکسە .

● نەوەدوو یەك ساڵ لەمەوبەر ، واتە لە ١٤ی مارتی ساڵی ١٨٨٣دا ، لەشاری لەندەن دلی مەزنترین فەیلەسوفی دنیا ، دامەزرێنەری فەلسەفەی دیالەکتیکی و مەتریالیزمی مێژوویی ، کارل مارکس ، دوای ٦٥ ساڵی رەنجی پڕ لەخەبات و لێکۆڵینەوەو کارکردن و تێکۆشان و نەشکەستن [...] ئازارو دەربەدەری لەپێناوی رەش و روونانی ئەم سەرزەمینەدا ، لە لێدان کەوت .

● ژیان و بەرهەم و چالاکی مارکس ، زنجیرە شۆڕشێك بوو لە مەیانی فەلسەفەو سیاسەت و مێژوو ئابوری و زانستی یە ئینسانی یەکانا ، شۆڕشێك کە پرۆسیسی مێژووی گۆڕی ئەرکی سەرشانی فەیلەسوف و فەلسەفەی دەست نیشانکردو ساغی کردەوە کە ئەرکی فەیلەسوف تەنیا باس کردن و لێکدانەوەی — جیهان — نیە بەڵکو گۆڕینی جیهانە . هەروەها لەسەر دەستی مارکس ، فەلسەفە رزگاری بوو لەگێژاوی میتافیزیق و ئایدیالیزم و خەڵوەتی بێ گیان و قسەی رووت و بێ ناوەرۆك . وە بوو بە زانستی یاسا گشتی یەکانی پەرەسەندنی سروشت و کۆمەڵ و بیری ئادەمیزاد .

● ئەو جەنگە رەوایەی مارکس دژی رێختی ئایدیالیزمی بەرپای کرد داروپەردوی بەساڵاچوو پەك کەوتووی میتافیزیقای سوتاندو ئەو کاتەو ئەمڕۆو لەمەودواش رێگای بەرەوپێش چوون و بەگژاچونی ئەو پەیڕەوە ناعیلمی‌یە رووناك ئەکاتەوە .

● راستە لەمێژووی فەلسەفەدا چەند فەیلەسوفێك ئەبینرێ کە بیروڕاکانیان خزمەتی بەرەوپێش چونی شارستانیەتی کردوەو دلێرانە بەگژ بیری میتافیزیقی‌دا چوون . بەڵام ئەم تەقەللایەیان لەسنوری — تۆباوی —یەت نەچۆنە دەرەوەو خۆشیان لە دواییدا کەوتونەتەوە ناو دەریای بێ بنی میتافیزیقاوە ... بۆ ؟

● چونکە نەیانتوانیوە یاساکانی پەرەسەندنی کۆمەڵ و ئەو هێزە کۆمەڵایەتیەو .... دەست نیشان بکەن کە ئەتوانێ کۆمەڵێکی نوێ بنیات بنێ . بەپێچەوانەوە مارکس بەشێوەیەکی زانستی یانە وە بەگوێرەی پەرەسەندنی بەرهەم و هێزە بەرهەمهێنەرە مادی یەکان و — معطیات — ی زانستی سەدەی نۆزدەهەم ، ئەو یاساو هێزە شۆڕشگێڕەی دەست نیشانکرد ... هەروەها لە بەگژ چوونی ئایدیالیزمدا ساغی کردەوە کە تێکدانی رێختی میتافیزیقا بە ریسواکردنی بنچینەی ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی میتافیزیقا ئەبێ لەگەڵ زانینی ئەوەی کە ئەو جۆرە بیرە ، چەکێکە بۆ راگیرکردنی بیروباوەڕو ئایدلوجی و سیاسەت و ئاینی چینێکی تایبەتی و چەسپاندنی جۆرێکی تایبەتی ژیان . وە لەناوبردنی ئەو بیرەش بە لەناوبردنی ئەو لایەن و چینە ئەبێ کە ئەو ئایدیۆلۆجیەتە خزمەتی مانەوەی ئەکات .

● لێرەوە چەند سەرەتایەکی گرنگی مارکسیزم دێتە پێشەوە :

١ — بەستنەوەی ماتەریالیزم بە دیالەکتیکەوە ...

٢ — بەستنەوەی تیور بە پراکتیکەوە ، ئەمەش لەخۆیدا دەسکەوتێکی گرنگە لەمەیانی ئیپستمۆلوجیادا . پراکتیك سەنگی محەکەو دروستی و نادروستی ئەو تیورە ساغ ئەکاتەوە .

٣ — لەو رۆژەوە (کۆمەڵی چین‌دار) دروست بووە فەلسەفە سروشتێکی چینایەتی هەبووەو ئایدیولوجی چینیکی تایبەتی بووەو خزمەتی بەرژەوەندیەکانی کردوە .

● مارکس ، بەپێچەوانەی ئایدیالیستەکانەوە ، سەلماندی کە بوونی کۆمەڵایەتی ، هوشیاری (وعی) کۆمەڵایەتی دیاری ئەکات . نەك بەپێچەوانەوە .

● بەکورتی مارکس ، هەروەکو فرەدریك ئینگلز لەناشتنی تەمەرکەیا وتی :

پێش هەموو شتێك مارکس شۆڕشگێڕ بوو ... ئەیەویست و هەوڵی ئەدا شیرازەی کۆمەڵ و رێژیمی سەرمایەداری و دام و دەزگاکانی هەڵتەکێنی ، لە رزگارکردنی پرۆلیتاریادا بەشدار ببێ ئەو پرۆلیتاریایەی بەهۆی مارکسەوە خۆیی و باروزروف و ئەرکی سەرشانی و مەبەست و مەرجی رزگاربوونی خۆی زانی ... ئائەمانە بوون مەبەستی مارکس لە ژیانیدا .

لەپێناوی تەندروستی جوتیاراندا

-٢-

گەشەکردنی عیادە پزیشکی یەکان لەکۆماری گەلی چیندا

عیادەی کۆمۆنەکان ، بەسەرکردایەتی کۆمۆنەکان و کەرتە بەرهەمی یەکان ، لەکاتی رێك خراوو دیاری کراوی خۆی‌دا بزوتنەوەی تەندوروستی جەماوەری رائەپەڕێنن بۆ قەلاچۆ کردنی جروجانەوەرە زیان بەخشەکان و بنەبڕ کردنی نەخۆشی و راگرتنی پاك و خاوێنی و زاڵبوون بەسەر روداوی نەخۆشی و بڵاوبونەوەی‌دا . ئەرکی سەرەکی پزیشکەکان لە عیادەکان‌دا ، دانیشتن نی‌یە بۆ چاوەڕێ کردنی هاتنی نەخۆش بۆ لایان ، بەڵکو سەردانیانە لە تیپە بەرهەمی یەکان بۆ تیمار کردن و چارەسەرکردنی ئەو نەخۆشی و نەنگ و چەلەمانەی کە پزیشکە گەڕۆکەکان بۆیان چارەسەر ناکرێ . لەگەڵ ئەمانەش‌دا زۆر جار عیادەکان ئەرکی بەووردی تەماشاکردن و (فحص)و تیمارکردنی گشتی ئەگرنە ئەستۆو (بلیتی تەندوروستی)یش بۆ گشت کەس و گشت خێزانێك ئامادە ئەکەن .

پارێزگای (جیشان) لە ئەرنی (شانسی) کە لە ساڵی (١٩٥٢)ەوە ، بزوتنەوەی تەندوروستی (خۆشی ویستنی) نیشتیمان) یان دەست پێکردەوە وەیەکێکە لە تیپە پێشکەوتوەکانی تەندوروستی لە وولاتەکەمانداو لە (١١) عیادە پێك هاتوە : کۆمۆنی یەکانی سازداوە بۆ هاوبەشی کردن لە ناروباری خۆپاراستن لە نەخۆشی و تیمارکردن ، کە ئەمەش بۆتە هۆی نزم بونەوەی رێژەی ساڵانەی رودانی نەخۆشی یەساری یە گشتی یەکان بە نزیکەی ١٠٪ وە ، لەماوەی یەکەمی دوای رزگاری یەوە ، بۆ ٥٪ ، نەخۆشی یە ترسناك و کۆنەکانیش ٣٠٪ ی ئەو رێژەیەی لەساڵی (١٩٥٨)دا ئەبوە کەم بۆتەوەو ئاستی تەندوروستی جەماوەریش زۆر بەرز بۆتەوە .

عیادەکان بەگورجی و بەگەلێ رێگای هونەری تیمارکردنیان بەرزکردۆتەوە ، بۆپڕکردنەوەی ویستەمەنی خۆپاراستن لە نەخۆشی و تیمارکردن لەلادێدا ، زۆر بەپاکی و دلسۆزیش نەخوشی جووتیارەکان تیمارئەکەن . ئەمەش بۆتە هۆی ئاسانکردنی بەرزکردنەوەی بەرهەمهێنان ، بۆجەماوەر . پێش شۆڕشی رۆشنبیری گەورە . تەنها (٦) عیادە لەناو (٢٠) عیادەی کۆمۆنە گەلی یەکاندا لەپارێزگای (جیبیانگ) لەکەرتی (قوانگدونگ) ئەیان توانی عەمەلیاتی برینگەری ناوەوە بکەن ، تا لەو کاتەدا ئەبوو ئەوانەی کە دووچاری نەخۆشی مەترسی‌دار ئەبوون بنێردرانایە بۆخەستەخانەی پارێزگا ، کە بەدەیان کیلۆمەتر لێیانەوە دوور بوو ، ئەمەش ئەبوە هۆی دواکەوتنی تیمار کردنیان و زیادبوونی ئیش و ئازارو نەخۆشی یە کەیان و پەك کەوتنی بەرهەمهێنانیش .

لە ساڵی (١٩٦٦)ەوە پزیشکی عیادەکان بەهۆی کردنەوەی دەورەی راهێنانەوە ، بێ‌ووچان ئاستی هونەری تیمار کردن بەرزئەکەنەوەو پزیشکە کۆنەکانیش ، پزیشکە نوێ‌کان فێرئەکەن ، هەروەها راهێنانی پزیشکی‌یش لە خەستەخانەی پارێزگاکانیشدا ئەکرێ . هەموو عیادەکان هۆڵو ژوری عەمەلیاتیان دروست کردوەو ئەتوانن عەمەلیاتی برین و لابردنی بەشێکی گەدەو ریخۆڵە کوێرەو داخستنی ریخۆڵەی .... هتد تیابکەن ، جگە لەمانەش ئەو نەخۆشانەی دووچاری نەخۆشی مەترسی‌دار ئەبن ئەتوانن لەعیادەکاندا تیماری خۆیان بکەن . ئیشو کاری پزیشکەکان تەنها ئەوەنی‌یە کە لەکاتێکی دیاری کراودا لە عیادەکاندا ئەیکەن ، بەڵکو لە هەموو کاتێکدا ئەوان ئامادەن ، لەپێناوی پێویستی بەرهەمهێنان و نەخۆشەکاندا ، تیماری نەخۆش بکەن ئەگەرچی لەماڵی خۆ شیانا بێت .

عیادەکان چالاکانە پزیشکە گەڕۆکەکان رائەهێنن و فێر ئەکەن وە لەپێناوی چەسپاندن و گەشە پێدانی سیستەمی (چارەسەر کردن)ی هەرەوەزیانەی لادێدا ئەبزێن . زۆربەی زۆری ئەو ملیونە پزیشکە گەڕۆکانەی دەستیان بەتیمارکردنی هەرەوەزیانە کردوە ، لە عیادەکاندا بەهۆی کردنەوەی دەورەی کورت کورتەوە راهێنراون و فێرکراون هەروەها عیادەکان هەموو ساڵێك پزیشکەکان رێك ئەخەن بۆ بەشدارکردنیان لەفێرکردن و راهێنانی یەك لەدوای یەك بۆ بەرزکردنەوەی هونەری پزیشکی یان . ئێستا ئەم لەشکرە پزیشکی یە گەڕۆکانە کە خەریکی کاروباری کشتوکاڵی و پزیشکین و ئەتوانن بەرهەڵستی و چارەسەری نەخۆشی بکەن ، بونەتە هێزێکی گرنگی چارەسەرکردنی هەرەوەزی لەوولاتەکەماندا .

گەلێ عیادەی کۆمۆنە گەلی یەکان کارگەی دەرمانی خۆماڵی یان دروست کردوە ، بەسوود وەرگرتن لە شتو مەکی ناوخۆ ، بەهۆی کۆکردنەوەی گژوگیای پزیشکی و کردنیان بەدرمان . هەروەها لەو نیشەیاندا چارە سەرکردن و تیمارکردنی کۆنی (تقلیدی) چینی بەراورد ئەکەن لەگەڵ چارەسەرکردن و تیمارکردنی پزیشکی رۆژئاوایی‌دا ، جگە لەمە عیادەکان پزیشکی پزیشکەوانی رۆژئاواییان رێکخستوە بۆ فێربوون لە پزیشکەکانی پزیشکەوانی کۆنی چین لەپیشەکانیاندا ، وەبەهۆی فێربوونی قوتابی‌یەکان لە ماموستاکانەوەو راوێژکردن لە نێوان پزیشکەکانی پزیشکەوانی کۆن و پزیشکەکانی پزیشکەوانی رۆژئاوایی‌داو لێکۆڵینەوەی چۆنیەتی نەخۆشی یەکان لەناو خۆیاندا ، رێگای چارەسەرکردنێکی مام ناوەندیانەیان واتە (نێوان پزیشکەوانی کۆن و پزیشکەوانی رۆژئاوایی) گرتۆتە بەر . ئەوانەی کە لە تەندروستی‌دا کار ئەکەن ماوەی چارەسەرکردن و تیمار کردنی گەڕۆکی یانەیان لە لادێ‌کاندا زانیوە بۆ سەرلێدانی ئەو پزیشکانەی کەخاوەنی تاقی کردنەوەی چارەسەرکردن و تیمارکردنن بە هۆی ئاوی روەکەوە (٣) ، هەروەها بۆ سەرلێدانی ئەو جوتیارانەی کە شارەزاییان لە کۆکردنەوەی گژوگیای پزیشکی‌دا هەیە ، تا لە تاقی‌کردنەوە بەکەڵك و هونەری‌یەکانیانەوە فێر ببن و لەهەمان کاتیشدا ناوە میللی‌یەکانیان بەشێوەیەکی فراوان کۆکەنەوەو پاشان لە شێوەی پەرتوکدا بڵاویان بکەنەوە .

لەناوچەکانی کەمە نەتەوایەتی یەکاندا :

رێکخراوەکانی حیزب لە گشت ئاستێك‌داو دائیرە تەندروستی‌یەکانی وڵاتەکەمان لەناوچەکانی کەمە نەتەوایەتی یەکانی چین و ناوچە شاخاوی‌یە دوورەکان و لەوەرگاکاندا ، بایەخیان بە دوروست کردنی عیادەداوە ، خزمەت گوزاری پزیشکەوانی لەوناوچانەدا گەشەکردنێکی خێرای‌دی . ئەو گۆڕاندنە تەندوروستی یانەی کەبەسەر ناوچەی (شینجیانگی ویگوری) خاوەن ئۆتونۆمی‌دا هاتوە بەڵگەیە بۆ ئەو گەشە کردنە .

لەپێش رزگاری‌دا لادێو ناوچە لەوەرگاکان پزیشکو دەرمانیان نەبوە ، بۆیە نەخۆشی‌یە ساری‌یەکان بەتەواوی تیایاندا بڵاوببوەوەو لەهەندێ جێگادا ببوە هۆی بەرز بونەوەی رێژەی مردنی منداڵ تا ٤٠٪ ، لەبەرئەوە ژمارەی کەمەنەتەوایەتی یەکان بەردەوام لەکەم بونەوەدا بوە . بەڵام پاش رزگاری ، حیزب و میری ، یەك لەدوای یەك تیپی پزیشکی بۆ ئەناردن ، بەمە جەماوەر هاندرا بۆ خۆپاراستن لە نەخۆشی و چارەسەرکردنی ، ئیتر وردە وردە هەندێ نەخۆشی ساری سامناك لەناو چوون . ئێستا لەو ناوچەیەدا لەهەر پارێزگایەکدا خەستەخانە هەیەو لەگشت کۆمۆنە گەلی‌یەکانیشدا عیادەی پزیشکی **دامەزراوە . لەسەرو ئەمانەشەوە سیستەمی چارەسەرکردنی هەرەوەزی** لەزۆربەی کەرتە بەرهەمی یەکاندا جێگیر بوەو رێژەی مردنی منداڵیش بەشێوەیەکی هەست پێکراوو سەرنج [...]ەر هاتۆتە خوارەوەو ژمارەی کەمە نەتەوایەتی یەکانیش نزیکەی دوو ئەوەندەی ماوەی یەکەمی دوای رزگاری ئەبێت ، لەبەرئەوە دیمەنێکی نوێی گەشەدار لەخەڵکی ، لە مەڕو ماڵاتدا لەهەموو ناوچەیەکدا ئەبینرێت .

لەپێش رزگاری‌دا تاکە یەك خەستەخانە لە کێڵگە پڕباخ و باخاتەکان و لەوەرگاو لادێ‌کانی ناوچەی (مەنگولیا)ی فراواندا نەبوە . بەڵام ئێستا لەهەر پارێزگایەکیدا خەستەخانەیەك دروست کراوە ، هەروەك زیاتر لە (٧٠٠) عیادەی سەربەکۆمۆنە گەلی یەکانیش ، لەناوچە لەوەرگاکانی لادێ کانی‌دا دامەزراوەو هەمیشە کارگەرە پزیشکی‌یەکان سەر لەخێزانی شوان و لەوەڕەوانەکان ئەدەن ، بۆ پاراستنیان لە نەخۆشی و چارەسەرکردنیان ، ئەمەش بۆتە هۆی گۆڕانێکی نوێی تەندوروستی لە کێڵگە پڕ باخاتەکان و لەوەڕگاکاندا ئەمڕۆش ئەو جووتیارو بەندەگیانەی کەجاران بە نانەسکی لە تبت‌دا ئیشیان ئەکرد ، ئێستا سەربەستن و ژمارەیان ئەگاتە ملیۆنێکو (٥٠٠) هەزار ، چارەسەرو تیماریان بەخۆڕایی ئەکرێت ، لەکاتێکدا لەپێش رزگاری‌دا لەژێر دەسەڵاتی زۆرداری‌دا لە جەهەنەم‌دا ئەژیان .

نووسینی : شین هوا ون
عبدالرحمن قەرەداخی
کردویە بە کوردی

رێژیمی لۆن نۆل لە بەلەقاژەی سەرەمەرگ دایە

بەگوێرەی ئەو راپۆرت و هەواڵانەی لەجەبهەی شەڕو فنوم پنی پایتەختی رێژیمەکەی — لۆن نۆل — ەوە گەیشتون ، شۆڕشگێڕان هەموو رۆژێ دەستی دلێرانە لەو رێژیمە داتاشراوە ئەوەشێنن هەنگاو بەهەنگاو لەمەرگی نزیك ئەکەنەوە ... فنوم پنی پایتەخت لەناخۆشترین زروفدا ئەژی ... لەدەرەوەو ناوەوە گەمارۆ دراوە .. شەڕیش ، بەتایبەتی لەدەورو پشتی یەوە ، دەستی لە بینەقاقەی گیر کردوەو لەشکرەکەی لون نۆلیش تارادەیەك پەکی کەوتوەو دەرەقەتی شوڕشگێڕان نایەت و لەتوانای‌دا نەماوە بەرەنگاریان بێت و بەری لێشاوی هێرشە یەك لەدوای یەکەکانیان بگرێ .

ئەم وەزعە شلۆقەی فنوم پن بەتایبەتی و سەرانسەری کەمبۆدیا بەگشتی وای لە شارەزایە میلیتاریستەکانی ئەمەریکا کرد (کە ئێستا لە کەمبودیا ئیش ئەکەن) دەنگ بەرزبکەنەوەو پێی لێ بنێن کە ئەو هێزە ئاسمانی‌یەی رێژیم هەیەتی لەتوانایدا نیە پایتەخت بپارێزێ و بەربەستی هێرشی شۆڕشگیران بکات کەبەرەو پایتەخت دێن . هەروەها ئەو پسپۆرە میلیتاریستانە داوایان لە ئەمەریکاکردوە ، کە هەر چۆنی بێ شتێ بکات بۆ ئەوەی فنوم پن لەچارەنووسی رزگاربون و کەوتنەژێر دەستی شۆڕشگێڕانەوە رزگاربکات .

ئەم داواکاریەی ئەو میلیتاریستانە بەئاشکرا شێوەو وێنەیەکی باری عەسکەری شێواوی ئەو رێژیمە دەستنێژەی ئیمپریالیزم ئەداتە دەست لەگەڵ ئەو سەرکەوتنانەی کە لەشکری گەلی کەمبودیا بەسەرۆکایەتی بەرەی نیشتمانی بەدەستی ئەهێنێ . هەروەها لۆن نول و دەست و پێوەندەکانی لەوەرزی پایزەوە ، واتە لەورۆژەوە شۆڕشگێڕان هێرش ئەبەنە سەر پایتەخت ، هەست ئەکەن کە رۆژ بەرۆژ لە پاشەرۆژی رەشیان نزیك ئەبنەوەو ئەمەریکاش قەناعەتی کردوە کە یارمەتی تاقم و مەسەلەیەك ئەدات لە تێشکان و ریسوابوون بەولاوە هیچی تری بۆ نامێنێتەوە .

● فنوم پن لەلایەن ٢٠ هەزار جەنگاوەرەوە گەمارۆ دراوە .. لە چەندلایەکەوە شۆڕشگێڕان ٣ میل چونەتە ناو پایتەختەوە . هەروەها لەسەرەتای مانگی شوباتەوە شۆڕشگێڕان بەو چەکەی کەلە لەشکری رێژیمیان گرتوە (ساروخی هویتزەر (١٠٥) نیشان) پایتەخت گەنم گردی تۆپباران ئەکەن ... لەلایەکی ترەوە ، دوای ئەم هێرشە جوامێرانانەی شۆڕشگێڕان ، کاسەلێسانی فنوم پن بەیەگجاری بۆیان ساغ بۆوە کە نەك هەر—ناتوانن رێگا لە هێرشی شۆڕشگێڕان بگرن . بگرە ناتوانن رادەیەکیش بۆ چالاکی سیاسی شۆڕشگێڕو لایەنگرانیان دابنێن لەپایتەختدا .

● شۆورشگێڕان ٨٠٪ ی خاکی کەمبودیایان رزگار کردوە کە نزیکەی ٧ ملیون کەسی تیادا ئەژی . لەماوەی ئەم چوار ساڵە هەڵگیرسانی شۆڕشەوە باری ئابوری و گوزەرانی ئەو وڵاتە شێواوە ... رۆژ نیە کەبەسەدان پەنابەر خۆیان بۆ پایتەخت نەکوتن ... ئێستاکە دوو ملیۆن کەس لەپایتەختان . وەسێیەکی ئەو خەڵکە لەشوێنی ترەوە روویان کردۆتە فنوم پن .

جا ئەو پاڵەپەستۆیەی خەڵکی لەسەر پایتەخت . کە شارەکەی خۆشی بەرهەمێکی وای نیە ، وەلەلایەن رێژیمێکی شەقوشڕەوە حوکم ئەکرێ و بەرتیل و دزی و دەست بڕی و داوێن پیسیش بەرادەیەك بڵاوبۆتەوە هەرباسی ناکرێ .. ئەمە وای لەو شارە کردوە کە لەبارێکی ئابوری و کۆمەڵایەتی زۆر ناخۆشا بژی و چاوەڕوانی رووداوێکی گەورەبکات و مەسەلەکە بەلایە کابخات .

بوونی ملیونێك و ٥٠٠ هەزار پەنابەر لەپایتەختدا ، ئەو وێنە کاریکاتیریە ئەخاتە پێش چاو کەبوونی ئەو رێژیمە لەپایتەختداو گەمارۆدانی لەلایەن شۆڕش—گێڕانەوە خولقاندویەتی .

بێزاری
دەربڕین

لەئەنجامی گرانبوونی شتومەك و تێكچونی باری گوزەرانی خەڵکی رێژیمی لون نۆل چەندکارێکی دەڵەمەیی کرد بۆ چارەسەرکردنی ئەم بارەوەکو زیادکردنی موچەی مامۆستایان . کەچی ئەوەی لێرەدا بەسەیر هاتە پێش چاوی ئاگاداران ئەوەیە ، کە مامۆستایان ئەو زیادیەیان نەویست و تاکە مامۆستایەك لە موچەکەی خۆی بەولاوە پولێکی تری وەرنەگرت . ئەمە چی ئەگەیەنێ ؟

ئەم هەڵوێستەی مامۆستایان بەتێکرایی بەشێکە لەو بێزاری و نارەزایی دەربرینەی بەشی زۆری گەلی کەمبودیای گرتۆتەوە دژی ئەو رێژیمە دەست نیژەی ئیمپریالیزم .

رۆژنامەی فاینینشیال تایمزی لەندەنی لە ٢٠ی شوباتی ١٩٧٤دا نووسیویەتی ئەڵێ : رێژیمی لون نول بەپینەو پەڕۆکردن چاری ناکرێ ... خۆ ئەگەر ئەمەریکا تا ئەو رادەیەی ئەتوانێ یارمەتی هێزی لەشکر بۆ کەمبودیا بنێری ... وە چەند لە توانایدا هەیە یارمەتی رێژیمی فنوم پن بدات ... ئەمانە هەموی ناتوانن چاری شەق و شڕی و لەناوچونی رێژیمی مارشال لۆن نۆل بکەن .

باری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری کەمبودیا وەکو نارنجۆکێکەو لەژێر کورسی یەکەی لۆن نۆل‌دا خەریکی تەقینەوەیە . ئیسلاحاتە نیوەچڵ و دەڵەمەیی‌یەکانی لۆن نۆڵ تەنیا ئەتوانێ تەقینەوەی ئەو نارنجۆکە (کە هەر ئەتەقێتەوە) تۆزی دوابخات .

لەژمارەی — ٢٤٢ی
گۆڤاری — الهدف — ەوە
وەرگیراوە

Institut kurde de Paris

بیری سەربەست

(« من تینۆیتیم بەگڕ ئەشکێ » دیوانی شاعیری لاو « شێرکۆ بێکەس »، لەم دوییەدا لەسەر ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی گشتی رۆشنبیری کوردی چاپکراوەو کەوتە دەست خوێنەران ، ئەم دیوانە ، بریتی یە لە ٢١٦ لاپەرە « قەوارەی « ١٤ – ٢٠ » • ئەو شیعرانەی شاعیری ناوبراوی تێدایە کە لە سالی ١٩٧٠وە نووسیویەتی هەتا ناوەڕاستی سالی ١٩٧٣ لەگەڵ سێ پارچە شیعری ١٩٦٩ • دیاری کردنی ئەم سالانە ، مەرجن بۆ سەرنج دانی ئەو گۆڕانەی لەشیعرەکانی شێرکۆدا ئەبینرێن دوای « کەژاوەی گریان » کە لە کۆتایی ١٩٦٩ دا دەرچوو •

بەبۆنەی دەرچوونی دیوانەکەی «شێرکۆ بێکەس»ەوە

« مەتینۆیتیم بەگڕ ئەشکێ » و سەرنج دان لە « ئاسۆی فیکری » ی شاعیر

عبدالله عباس

خوێنەری بەڕێز :

بەر لەوەی ، بچمە ناو باسەکەوە ، ئەمەوێ ئەوراستیەت پێ بڵێم ، کە دوای بیر کردنەوەیەکی قوڵ ئینجا ماوەم بە خۆم داوە دەربارەی « من تینویتم بەگڕ ئەشکێ » ئەم باسە بنوسم بەتایبەتی ، ئەوەی من ئەمەوێ لەم بارەیەوەدەستی بۆ بکێشم ، مەسەلەی – فیکر –ە لە شیعرەکانی شێرکۆدا ، وە دڵنیام خۆدان لەم بوارە ، هەروا ئاسان نی یە ، بەڵام کە گەیشتمە ئەو قەناعەتەی ، ئەگەر لەسەدا پەنجاش لە بۆچوونی بنەڕەتی مەسەلەکەدا سەربکەوم یان کەمتریش ، بەڵام لەبەر رووناکی باری سەرنجێکی راست بێت ، هەر هیچ نەبێت بەرامبەر بەو باری سەرنجە دەرگای لێکوڵینەوەیەك ئەخەمە سەرپشت کە بەلای منەوە وایە ، ئەمڕۆ زۆر زۆر پێویستمانە) •

دەست کێشانێك

بمانەوێو نەمانەوێت ، ئەمڕۆ ، وە بەپێی ئەو باروو زروفە زۆر ناسکەی ، بزوتنەوەی رۆشنبیری گەلەکەمانی پیا ئەڕوات ، وە بەسەرنج دانێکی وردبینانەی دوور لە کارتێ کردنی رواڵەتی دەرەوەی تەنیا بەرچاو ، رۆشنبیرەکانمان بەگشتیو لاوەکان بەتایبەتی ، روو بەرووی گێژاوێکی فیکری بوون ئەو گێژاوە فیکری یە ، هەندێك لە رۆشنبیرەکان دەیانەوێت بە پەردە دایپۆشن ،

بەڵام ئەوەی شتەکەی زیاتر ئاڵۆزاندوە تەنیا پەردەیەکی دیاری کراونی یە بۆ داپۆشینی دیمەنی ناوەو دەرەوەی گێژاوەکە ، بەڵکو ، هەر دەستە رۆشنبیرێكو « اجتهادی » تایبەتی خۆی هەیە ، کە بەلای دەستەکانی ترەوە ، نەك گێژاوەکە ئەشارێتەوە ، « کە تەنیا شاردنەوەی لەخۆیا زیاد کردنیەتی » بەڵکوو بەمەسئولی راستەو خۆی درووست کردنی گێژاوەکەیان ئەزانن ، لێرەدا ئەمەوێت بڵێم ، بەشی زۆری ئەوەی « دەربارەی گێژاوەفیکری-یەکە لە ئارادیە ، هەوڵدانی – فیکری –یە لە شێوەی (درووشم)دا بۆ شاردنەوەی « حقیقەتی گێژاوەکە » وەك رێگایەك بۆ سەپاندنی « فیکرێك » ، وەلێرەوە ، دەستی گومان بەرز ئەکرێتەوە :

ئەم گەردەلوولە چۆن زەریا رائەژەنێ ؟! « گومان ئەکەم •• گومان ئەکەم !»(١)

وە شێرکۆ بێکەس ،وەکوو شاعیرێك ، وە رۆشنبیرێك لە کۆمەڵی ئەمڕۆی کوردستاندا بە « ئیبداعی هونەری شیعری » دەستی بۆ ئەو « ئاژاوەفیکری »یە کێشاوە ، بەڵام چۆن دەستی بۆ کێشاوە ؟وەچی ئەڵێت ؟ وە ئێمە بەرامبەر ئەوەی شێرکۆ ئەیڵێت ، چی ئەڵێین ؟ شێرکۆ لەکام گۆشەیەوە سەرنجی مەسەلەکە ئەدات ، تا واگەدان بکات ؟ وە بۆچی ؟ لێرەدا ،هەوڵ ئەدەین ، وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارانە بکەین بە ناوەرۆکی باسەکەمانو دوا دیوانی شێرکۆی شاعیر « من تینوێتیم بەگڕ ئەشکێ » ئەخەینە بەردەست •

– ٢ –

گومان لەوەدا نی یە ، لەبارێکی وەکوو ئیستەی ژیانی گەلی کوردا ، رۆشنبیرەکان« کە شاعیرو ئەدیبەکانیش ئەگرێتەوە » دەورێکی تایبەتی لەبزوتنەوەی نیشتمانی دا ئەبینن ، ئەو دەورە بەپێی هەڵوێستیان ، ئەنجامەکەی دەر ئەکەوێت ، ئەوەی ئێمە لێرەدا ئەمانەوێت دەستی بۆ بکێشین ، تەنیا راکێشانی پەنجەی رەخنەگرتن لە کەموکووڕی باری ئیستا بەس نی یە ، بەڵکو ، ئەوەی پێویستە ، ئەبێت « ممارەسەی عەمەلی »و دیاری کردنی « مەسار پرۆسیسی » فیکری دەربارەی گۆڕینی ئەم بارە بەرەو باشتر ئاشکرا بێت ، نواندنی هەموو هەڵوێستێکی تری بە پێچەوانەی ئەم پێویستیەوە لەباروو زرووفێکی وەکوو ئەمڕۆی ژیانی رۆشنبیری ئێمەدا ئەنجامی سەلبی ئەبێت بۆ رۆشنبیر خۆیو بۆ سەر هەستی خەڵکیش •

ئەم راستیە ئەخەمە بەرچاوو ئەڵێم : بەرهەمی ئەدەبی ئەم ساتەدا ، دیاری کردنی ئەو پێویستیە فراوانە ئاشکراترو راستەوخۆ تر ، کارتێ کردنی سلبی بۆ سەر خەڵك ئەبێت ، چونکە لەم کاتە مێژوویەی خەڵکی لە دەریای پڕ لە گێژاوی رۆشنبیریو سیاسی ناو کوردو ناوچەکەو دنیادا خول ئەخوات ، ئەدەبو بەرهەمی ئەدەبی تەنیا مەجالێکە « ئاواتو خواستی پەنگ خواردووەی خەڵکی » وەك خۆی لەناخەوە ئەیەوێت ، هەناسەی تیا بدات •

جا ، با لێرەوە بگەڕێینەوە سەر شێرکۆ بێکەسو بپرسین ئایا هەڵوێستی شێرکۆ لەم مەودایەدا ، چۆن سەیر بکرێت ؟!

لە ساڵی (١٩٧٠)وە ، کە بزوتنەوەی ئەدەبی نوێی کورد پێی نایە قۆناغێکی تری بەرەو پێشەوە ، هەموومان ئەزانین ، چی رووی داو چی دەربارە وترا ئەمە لەو سنوورەدا لای ئێمەو لێرەدا جێگای باس نی یە ، ئەوەی کە ئێمە لێرەدا پێویستمان پێیەتی ، شێرکۆ، یەکێك بوو لەو شاعیرانەی ، بەرهەمەکانی مەودایەکی زۆر لێکوڵینەوەی گرتەوەو رەخنەی زۆری لێگیراو بەشی زۆری ئەوانەی دەستیان بۆ بەرهەمەکانی ئەم شاعیرە بردووە ، مەسەلە فیکریەکەیان کردووە بە سەنگی مەحەك ،بێگومان هەریەکی لەو رەخنەگرانەش ، لەباری سەرنجی خۆیو پێودانگی فیکری خۆیەوە ، بۆ مەسەلەکە چوەو ئەتوانم بڵێم ، تاکوو ئیستە رەخنەگرێك نەبووە ، لەفکری شێرکۆوە بۆ ناو خەڵکەکەو لە خەڵکەکەوە بۆ فیکری شێرکۆ دەستی بۆ کێشابێت ، ئەمە ئەڵێم ، وە پێشەکی ئەمەوێت ئەوە دەستنیشان بکەم ، لە پیاچوونەوەی هەندێك شیعری دیوانەکەی ئەم دواییەی شێرکۆدا هەوڵ ئەدەم پێودانگی فیکری لەلای خۆم ، نەکەم بە سنوور بۆ شیتاڵ کردنی ناوەرۆکی ئەو شیعرانە ،تاکوو منیش ، نەکەومە ئەوهەڵەیەوە ، بەڵکو لەپێودانگی فیکری شێرکۆوە بۆ ناوشیعرەکان ، ئینجا خەڵكو ، وە لە خەڵکەوە بۆ ناو بیری شیعرەکانی شێرکۆ • کە سەرنجدان لەم بارەیەوە ، نەك تەنیا ، دیاری کردنی ئاسۆی فیکری شێرکۆمان بۆ روون ئەکاتەوە ، « تا چەندە راستەو تا چەندە هەڵەیە ! » بەڵکو ئەتوانم بڵێم ، لەم مەودایەوە تەنیا ئەتوانین بێ سڵ کردنەوەدەست بۆ گیروگرفتە فیکریەکان لەناو رۆشنبیری کورداولەوێشەوە تەئیسیری ئەو گیروگرفتانە بۆ سەر خەڵکی بکێشین •

لە پێشەوە ، وتم : لەم قوناغە مێژووییەدا ، کە خەڵکی لە دەریای پڕ لە گێژاوی رۆشنبیریو سیاسیدا خول ئەخوات ، ئەدەبو بەرهەمی ئەدەبی مەجالێکی فراوانە زۆر شتی تیا بووترێ کە لەمێشکی خەڵکیدا پەنگی خواردۆتەوە ، تا چ رادەیەك ئەو بەرهەمە ئەدەبیە ، بەراست خوازیەوە ، لە چوارچێوەی داهێنانی هونەری بەرزدا ، توانی ئەو راستیە دەرببرێ کە لەناخی خەڵكدا پەنگی خواردۆتەوە ، بەوپێیە کار ئەکاتە سەرئەو خەڵکەو لەو ماوەیەشەوە

بڕوانە ل -٧-

لە ئەدەبی گەلانەوە :

ئەنتۆنیۆ مەشادۆ
شاعیری شۆڕشگێڕی ئیسپانیا

محیی‌الدین شێخانی
کردویە بە کوردی

ئەنتۆنیۆ مەشادۆ یەکێکە لەشاعیرە بەناوبانگەکانی ئیسپانیا لە ساڵی ١٨٧٥ لە (ئەشبیلیە)لەدایك بووە • باوکی تیوژەرێکی ناسراوبوو ، زۆر بایەخی بە لێکۆڵینەوەی گۆرانی فۆلکلۆری ئیسپانی دەدا •شاعیر ژیانی لە ئەشبیلیە بردەسەر تا گەیشتە تەمەنی(٨) ساڵی ، لەدواییدا لەگەڵ خێزانەکەیدا چوو بۆ مەدریدودەستی بە خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەی بەرهەمی بویژە کلاسیکەکانی ئیسپانیاکردو چەندین هۆنراوەی رۆمانسی کۆنی لەبەرکرد ، هەروەها خولیای نواندنو بیری ئەدەبی نوێی کەوتە سەر •

یەکەم دیوانی لەساڵی١٩٠٣ لەمەدرید بڵاوکردەوە • لەگەڵ وولاتو شاردا گەڕاوەو لەماوەی ژیانیدا ئازارو چەرمەسەرێکی زۆری چەشتووە ، لە (٢٢)ی شوباتی ساڵی ١٩٣٩ بەهۆی نەخۆشی کۆچی دوایی کردووە •

ئەمەش پارچە شیعرێکی مەشادۆیە :–

« گۆڕەپانو شۆڕە سوار »
گۆڕەپان بورجێکی تیایە
بورجیش هەیوانێکی هەیە
هەیوان خاتوونێکی تیایە
خاتوونیش گوڵێکی بەفرینی
لەدەستایە •
شۆڕە سوارێك وا پەڕیوە
– کێ دەزانێ بۆ پەڕیوە ! –
گۆڕەپانی خستە سەرشان
بە بورجەوەو هەیوانێوە
بەهەیوانو خاتوونێوە
بەخاتوونو
گوڵە بەفرینەکەیەوە

● لەکتێبی (مختارات من الشعر الاسبانی المعاصر)وە وەرگیراوە •

ڤابتزاروڤ شاعیروشۆڕشگێڕوشەهید

سەلام محمد

١ – ژیانو تێکۆشانی :

هەموو ساڵی جەماوەرو گەلی بولگاریا یادی رۆلەیەك لەو رۆڵە نەبەزنەی خۆی ئەکاتەوە کە ریزی خەباتیان لەپێناوی چەسپاندنی رژێمێکی سەربەست و دژ بە ئیمپریالیست هەڵبژاردووە ، هەروەها بەدیهێنانی پاشەڕۆژێکی گەشو تریفەدار بۆ نەوەی نوێی بولگاریا • دوێك لەو لاوانە خۆی کردە بچووکترین دیاریو لەبەرەبەیانی ٢٣-٧-١٩٤٢ لەگەڵ دەستەیەك هاوڕێی پێشمەرگەیدا بەدەستی ناپاکی نازی یەکان گوللەباران کراو وەکو چەپکێ گوڵی رزاوە خۆی خزاندە ناو گوڵبێنەی مێژووی مرۆڤایەتی یەوە •

(نیکۆلا ڤابتزاروڤ)ی شەهید لەساڵی ١٩٠٩ لە شاری (بانسۆ)ی قەشەنگدا چاوی هەڵهێناوە ، هەر لەو رۆژەوەی لە هەستی بە دیلیو چەوساندنەوەی گەلەکەی کردووە ژیانو وشەی کردۆتە چەکێکی ناریگەرو هەمیشە لەپێشەوەی ریزەکانی خەباتی ناوخۆیی گەلی بولگاریا بووە ، بەچەشنێ کە بەروبۆمی تەمەنی (٣٣) ساڵەی کردۆتە ملوانکەیەکی پرشینگدارو خستوویەتیە گەردنی لووتکەو لاپاڵی شاخەکانی (رۆدۆبو ریلاو بیرین) بۆ ئەوەی لەگشت کاتێکا نرکەو جۆشی راپەڕین بخەنە ناو دەروونی ئەو مرۆڤانەی شەیدای راچەنینی راستینو خولیای سەرکەوتنی وشەی پاکو رەوا باڵی بەسەر هەستونەستیاندا راکێشاوە •

(ڤابتزاروڤ) لە خێزانێکی ناسایی و بەماڵەیەکی هەژارا پەروەردە بووە ، هەر لە سەرەتای تەمەنی یەوە ناکۆك بووە لەگەڵ باوکیداو ئەم ناکۆکی یەش هەڵچوونێکی توندو تیژی لە دەروونی گەورەیا بەرپاکردووە بە شێوەیەك زۆرجار ویستوویەتی ماڵ بەجێ بهێڵێو خۆی لەو کۆتانە دەربازکات کە باوکی ئەیخستە دەستو پێیەوە ، بەڵام بەرامبەر بەم باوکە دایکێکی بەجەرگو نیشتمانپەروەری هەبوو کە بە درێژایی رۆژگار تونی رۆڵەیەکی وەها ئازاو شۆڕشگێڕ بهێنێتە کایەوە • دایکی ڤابتزاروڤ کوڕەکەی هانئەدا بۆ ئەوەی بەهەشت لەسەر زەویدا دروست کات چونکە لەگەڵ ئەو باوەڕەدا ئەژیا یەکگرتنی مرۆڤ مەرجی بنەڕەتی یە بۆ لەناو بردنو فەوتاندنی هەموو جووڵانەوەیەکی گومان لێکراو کە مەترسی ئەوەی لێوە بکرێت بەر لە کاروانی ئازادیخوازو پێشکەوتنی گەلان بگرێ •

(ڤابتزاروڤ) لەساڵی ١٩٣٢ ژنی هێناوەو ماوەی ساڵێ زیاتر لە یەکێتی سۆڤیەتدا ماوەتەوە کە وەکو تاقی کردنەوەیەك توانیویەتی سوودی لێ وەربگرێو هەوڵ بدات رژێمێکی سۆشیالیستی لە وڵاتە خۆشەویستەکەیدا دامەزرێنێت • وە لە گەڵ ئەوەی کە زۆرجار کاری پڕ مەترسی پێسپێردراوە بە ئەوپەڕی سەرکەوتنو دڵپاکی یەوە هەمەووی بردۆتە سەر ، هەر ئەمەشە بۆتە هۆی ئەوەی چەند جارێك رەوانەی دادگای فاشیەکان بکرێتو جۆراوجۆر سزابدرێت ، بەڵام نەسزاو نە زیندان بەری رێگا لەشۆڕشگێڕێکی وەکو ڤابتزاروڤ ناگرن جگە لەپتەوکردنی باوەڕو بەهێزکردنی نەفسیەتی شۆڕشگێڕانەی •

لە ساڵی ١٩٤٠ یەکێتی سۆڤیەت پێشنیاری مۆرکردنی پەیمانێکی ئاشتی خوازانەی خستە بەردەم شای بولگاریا (بۆریس) کە ئەوەبوو ئەم پەیمانە رەفز کرا لەلایەن سیاسەتی میری ئەوساکەی بولگاریاوە بەڵام گەلی بولگاریا بەم راستی یەی زانیو وەکو شارە زەردەواڵەوروژا بەرامبەر بە سیاسەتی میری ، وە (ڤابتزاروڤ) بەڕێوەبەرو چاودێری کەری جووڵانەوەی گەل بوو لەم رووەوە خەڵکی هان ئەدا بۆ ناڕەزایی دەربڕین بەرامبەر بە سیاسەتی کۆنەپەرستی میری• ئەوەبوو لەلایەن دامو دەزگای (بۆریس شاوە) گیراو بۆ ماوەیەك لە زیندانا مایەوە ، هەر پاش دەرچوونی کرا بە نووسەر لە رۆژنامەی (دەنگی تەکنیك) دوویش بە سەرنووسەری رۆژنامەی (رەخنەی ئەدەبی) کە تیایانا ئەوپەڕی چالاکی نواند لە پێناوی ئامانجو بەختەوەری گەلی بولگاریاو گەلانی جیهان بەگشتی بەڵام ئەم حاڵە زۆری نەخەیاند چونکە دیسانەوە گیراو رەوانەی دێی (غۆدیتش) کرا بۆئەوەی لەژێر چاودێریدا بمێنێتەوەو هەموو جۆرە پەیوەندی یەکی کۆمەڵایەتی لێ قەدەغە بکرێت •

ئا لەم رۆژگارە تفتوتاڵو پڕ لە مەینەتو ئەشکەنجەیەدا (ڤابتزاروڤ)ی شاعیر دەنگی بەرزکردەوەو لە هۆنراوەی (نا •••)ی بەناوبانگا وتی :–

« کە ئەنووسین ••
لە جیاتی کێشو سەروا بۆمبا
ئەتەقێنەوە
ئاگرو دووکەڵ ئاسمان
دائەپۆشن
ئەو دەسووتێو ئێمەش لە
جیاتی مەرەکەب
بەخوێن ئەنووسین » ••

کاتێ شەڕی دووەمی جیهان هەڵگیرسا لەشکری کۆنەپەرستی بولگاری بەسەرکردایەتی (بۆرس شا) دەستەڵاتیان بەسەر یوگوسلافیا کێشاو لەگەڵ نازی یەکاندا دەستیان تێکەڵاوکرد ، (ڤابتزاروڤ) لەناو گۆشەگیریدا ئەناوایەوە کە بەهۆی نەفی کردنی یەوە هاتبووە پێشیو بووبوە هۆی دورکەوتنەوەی لەشۆڕش ، بەڵام پاش دەربازبوونی لەدێی (غۆدیتش) تاوەکو رۆژی ٢٣-٧-١٩٤٢ بە چەكو بەوشە هەمیشە لەجووڵانەوەو بزووتنو خەباتێکی بێوچاندا ژیاوە •

٢ – هۆنراوەکانی :

هۆنراوەکانی (ڤابتزاروڤ) دەنگدانەوەی هەستێکی ناسکن بەرامبەر بەرۆژگارێکی سەختو دژوار ، وە پارێزگاری کردن لە مافی زەوت کراوی چینە چەوساوەکان سەرچاوەی بەهرەو ئیلهامی بوونە بۆیە هەر لەسەرەتای نووسینیدا رێبازی (رۆمانسیەتی شۆڕشگێڕی) گرتووەو دوواییش رێبازی (ریالیزمی سۆشیالستی) چونکە بەلای ئەمەوە ئەدەب وەکو ئامرازێ وایە مرۆڤ ئەبەستێتەوە بە گەلو لە ئەنجاما شان بەشانی خەباتی چینایەتی گەل ئەڕواتە رێوە ، هەر لە بەر ئەم هۆیەشە کە هۆنراوەکانی (ڤابتزاروڤ) بایەخێکی تەو'یان پێدراوە وە لە مێژووی ئەدەبی جیهاندا جێگای تایبەتیان هەیەو بە نموونەی هۆنراوەی شۆڕشگێڕی ئەمسەردەمە دراونەتە قەڵەم ، بگرە هەر لە سەرەتاوە دەورێکی باڵای هەبووە لە وشیارکردنەوەی جەماوەری بولگاریو هاندانی خەڵکی بۆ بەرپاکردنی شۆڕش دژی ئیمپریالیستی جیهانو رژێمی کۆنەپەرستی (بۆریس شا) •

« ئەوەی لەرێگای سەربەستی دا بکەوێ
نەمردووەو هەرگیز مردنی بۆ نی یە »

(ڤابتزاروڤ) ئاشتی خوازبووەو هەموو ئامانجەکانی لە چوار گوشەیەکی یەکسانیدا یەك دەگرنەوە کە ئەویش ژیانێکی ئاسوودەو بێتاوانو تریفەدارە بۆ هەموو وڵاتانی سەرزەمین بۆیە ئەبینین لە

بڕوانە ل -٧-

چیرۆك

چێشتکەرێکی کۆن

نوسینی چیرۆك نوسی سۆڤیێتی – کۆستەنتین بۆستتفسکی –
أحمد سید علی بەرزنجەیی کردویە بەکوردی

کات ، ئێوارەیەکی زستانی ساڵی –١٧٨٦– بوو ، شوێن ، ماڵێکی بچوکی لە تەختەدروستکراو ، قەراخ شاری – ڤیینا – دیمەن ، پیاوێکی بەساڵاچوو لەسەر جێگاکەی گیانی ئەدا •

چەن ساڵێ لەمەوبەر ئەم پیرەمێردە لەلای یەکێ لە دەولەمەندەکانی شار چێشتکەر بوو ، تا رۆژێك لەبەر تەوژمی کڵۆڵی دەرگای هەژاری بۆ خستەسەرپشت ، کاتێ سەرقاپی مەنجەڵێ چێشتی هەڵ ئەدایەوە و هەڵچوو بە سەروچاویا ، بەمە تیشکی روناکی ژیانی کوژایەوە ، ••• ئیتر لەوساوە لەگەڵ تاقەکچەکەیا (ماریا) لێرەدا ئەژین •

ئەو ژورەی تیا کەوتبووهەژاریو بێدەرەتانی کرێکی پێ کردبوو کە (با بەدەواری شڕی ناکات) •• پێخەفێکی کۆنی لەسەدلاوە دڕاو ، چەن قاپو قاجاخێکی کۆنی قوپاو لەسەر سنوقێکی بەساڵاچوادانرابوون کەهەر بەبینینی سەیرکەری ئەگێڕایەوە بۆسەردەمی باوو باپیران ، پارچە حەسیرێکی شڕکە وەڕس ببوولە راخستنی بەبێ پشوو ، بێجگە لە بنمیچی دوکەڵاویوتاریکی ژوورەکە •

بەڵام شتێ کە رەنگی بوونی دانیشتوانی ئەم خانوە لەکۆنا دەرخات ئەو پیانۆ دارگوێزە کۆنە بوو کە لەژێر باری خۆڵو تۆزا نقەی ئەهاتوچاوڕێی دەستێك بوو (با نەزانیش بێ) نەختێ قوڕگی پاکاتەوە دەنگێکی لێ بێنێتە دەرێو بروسکەی ژیان بەتەلەکانیا بێنێ •

نەخۆشەکە سەرێکی قورسی پڕ لە ئازاری هەڵبڕیو وتی :

– کچم ، برۆ •• لەدەرەوەهەر کەسێکت چاو پێ کەوت بانگی کە با لەسەر دەستیا(تۆبە) بکەمو پێ لەگوناهەکانم بنێم ، بەم درەنگە (قەشە)مان دەست ناکەوێو منیش ئەوەندەم نەماوە •

بەدەستی لەرزۆکەوە ماریا لەچکەکەی بەست بەسەریەوە و لەگەڵ هەنسکو قوڵپی گریانابەرەو دەرەوە رۆیی • تەمو مژێکی خەست لەگەڵ کپیو بێدەنگی باڵیان بەسەر ناوچەکەدا کێشابوو ••ماوەیەك لە قەراخ رێگاکە وەستا ، لەپڕ تارماییەکی بەدی کردو گورج چوو بۆلای :

– کێیت •• چیت ئەوێ ؟!

پاش ئەوەی هەنسکی گریانی قوتدایەوە سەری داخست و داواکەی باوکی بەپیاوەکە وت :

– باشە کچم فەرمو ،هەرچەندە من (قەشە)ش نیم بەڵام ئەوەندە گرنگ نی یە بۆ ئەم کاتە •• بابڕۆین • لەگەڵ جیرەیەکی ناسازا دەرگاکە کرایەوەو چونە ژورێ ، کابرا پاڵتۆ ئەستورەکەی داکەنو لەتەنیشت نەخۆشەکەوە دانیشت ، ئەمجا وتی :

– فەرمو مامە پیرە چیت لەدڵایە بۆمی هەڵی رێژە ناکو بەدڵێکی خاوێنی بێ نهێنی یەوە لە بارەگای یەزدانا بووەستی •• هەرچەندە من قەشەش نیمو مافی بیستنی ئەم قسانەم نی یە – چونکە خوا ئەو مافەی بە هەمو کەس نەبەخشیوە – بەڵام من ئەم مافە لە (هونەر)ەکەمەوە وەرئەگرم ، هونەریش پیرۆزە وەك ئاین •

کابرای پیرە سەری وەرگێڕا بۆلای ئەوکەسەی ئەم وشە خۆشانەی بەگوێدا داهەروەك تەڵقینی مردوبێت ، بێ جولەو کەمێ دەمیشی کردبۆوە وەك مردبێو گوێی ئەگرت •• کاتێ کابرا لەقسەکانی بۆوە ئەم وتی :

– قوربان تاوانێکی گەورەیەولە دڵما ماوەتەوە سەرەمەرگی ئەوەندەی تر لێ تاڵ کردوم •

بەدرێژایی ژیانم لەلای دەولەمەندێ ئیشم ئەکرد ، پێش ئەوەی چاوەکانم

بڕوانە ل -٧-

هاوکاری

وڵات لە هەفتەیەکدا

ژمارە ٢٠٨ ٨-٣-١٩٧٤

زیادکردنی ئەو قەرزەی بانکی عەقاری بە هاووڵاتیانی ئەدات

ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بڕیاری داوە ، ئەو قەرزەی بانکی عەقاری ئەیدات، لەمەولا لەجیاتی ٢٥٠٠ دینار ، ٣ هەزار دینار بەهاو ولاتیان بدات .

کاک لبید قرەغولی بەڕێوەبەری گشتی بانکی عەقاری وتویەتی : ئەوبڕیارە لە ڕۆژی ١ی نیسانی داهاتودا دەست بەجێ بەجێ کردنی ئەکرێت ، وە وتویەتی ئەوبڕیارەئەو معامەلانەناگرێتەوە کە پێش ڕۆژی ١ی نیسان پێشکەش کراوە ، وە بەپێی بڕیارەکە قەرز لە ١٥٠٠ دینار کەمتر نادرێت بەهاووڵاتیان کە پیشتر هەزار دینار ئەدرا .

وە کاک لبید عبدالقادر قرەغولی وتویەتی ئەوبڕیارەی لەمڕووەوە ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش داویەتی ، بڕیارێکی شۆڕشگێڕانەیە کە سەرکردایەتی پارتی بەعسی شوشیالیستی عەرەب داویەتی بو ئەوەی خانوو بەرەیەکی وا مسوگەر بکات کە شایستەی هاووڵاتیان بێت .

وە وتویەتی ئیستا بانکی ناوبراو خەریکی ئەوەیە ڕیگایەکی ئەوتو دابنێت کە بڕیارەکەی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شورش بە ریکوپیکی جێ بەجێ بکریت .

قوتابخانەی نۆی لەپارێزگای هەولێر

بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی پاریزگای هەولێر (٨) قوتابخانەی سەرەتایی نۆیی کردۆتەوە لەناوچە جیاجیاکانی پاریزگای ناوبراوا . لەبەڕێوە- بەرایەتی پاریزگای هەولێر ووتراوە کەبەم قوتابخانانەوە ٦٠٠قوتابخانەی سەرەتایی ئیستا لە پاریزگاکەدا هەیە .

هەروەها بەڕێوەبەرایەتی ئاوەدانکردنەوەی کوردستان قوتابخانەیەکی سەرەتای تری لەدێی دارەتو لەقەزای هەولێر تەواوکردووە ، وە (٥) هەزار دیناری تێچووە .

ئەوەی شایانی باسە موناقەسەی دروستکردنی قوتابخانەیەکی ئامادەیی لەشاری هەولیروە یەکیکی سەرەتای لە دێی (بازوك) بلاوکراوەتەوە وە (٥٥) هەزار دیناریان بۆ تەرخان کراوە .

دەورەیەك بۆ مامۆستایان لە کەرکوك

ئەو دەورە تایبەتیەی بەڕێوە بەرایەتی پەروەردەی پاریزگای کەرکوك ڕیکی خستبو بۆ مامۆستاکانی کچو کور کە بە کوردی دەرس ئەلینەوە تەواو بووە .

لەدەورەکەدا ٥٠ مامۆستا بەشدار بوونو تیایا فێری چونیتێ دەرس وتنەوەی ماتماتیکی نوێ بوون بەزمانی کوردی .

٢٠ خانو لە پاریزگای دهۆك دروست ئەکریت

وەزارەتی أشغالو اسکان داوای لە وەزارەتی نەخشەکیشان کردووە کە ٢٥٩ هەزارو ٧٥٠ دینار تەرخانبکریت بۆ دروست کردنی ١٢٠ خانوو بەرە لە دهوکا بۆ ئەو هاوولاتیانە کە دەستکەوتیان کەمە .

لەمخانوانە (٣٠) خانو لە شاری زاخوو (٥٠) خانو لە قەزای ئامیدیو ١٠ خانو لە ناحیەی سەرسەنگو ١٠ خانو لە ناحیەی برواریو نیروەو ریکانو ١٠ خانو لە ناحیەی زاویتەو قەزای زاخوو ١٠ خانو لە ناحیەی رزگاری دروست ئەکرین .

ئا . د . ع

٢٠٠ ملیون دینار بۆ پرۆژەی کارەبا لەنەخشەی گەشەپی کردنی داهاتودا

لەوەزارەتی پیشەسازی بلاوکراوەتەوە کە پتر لە (٢٠٠) ملیون دینار بۆ پیشەسازی کارەباو هیزی کارەبا تەرخان ئەکریت لە نەخشەی گەشە-کردنی نەتەوەیی داهاتودا بۆ ئەوەی پرۆژەی نۆیی کارەبا لەولاتا بەهیزتر بکریت .

دهۆك .. ئیمڕۆو دوێنێ

پارێزگای دهۆك پێش چوار ساڵ لەمەوبەر واتە پێش بەیانی یانزەی ئازار وەکو روخسارێکی بێ ناوەرۆكو ناوی زلو دێی وێران وابوو ، لەبارەی ئاوەدانیو شارستانیەتو پیشەسازیو کشتوکاڵیو ئابووری و کۆمەلایەتیو زانستەوە .

بەڵام پاش بەیاننامەی (١١)ی ئازاری پیرۆز ئاوڕی لێ دراوەتەوەو توانراوە بەشی لە پێویستیەکانی ئەم پارێزگەیە بێتەدی لەبارەی کردنەوەی قوتابخانەو خانوو پرۆژەی هەمە چەشنەو خەستەخانەو پردو ڕێگاوبانو قیرتاوکردنی شەقامەکانو گەلی شتی تر .. لەماوەی ئەم چوار ساڵەدا گۆڕانێکی زۆری بەسەرداهاتووە . بۆ ئەوەی زیاتر ئەم کارانەمان بۆ روون بێتەوە ، ڕۆژی سێ شەممە ڕیکەوتی ١٩-٢ وەفدەکەی وەزارەتی ڕاگەیاندن لەگەشتەکەیا بۆ کوردستان چاوی بە جێگری پارێزگەی دهۆكو لێپرسراوی سەربازگاو بەڕێوەبەری پۆلیسو بەڕێوەبەری تەندروستیو پەروەردەو زانستو شارەوانیو لێپرسراوی لقی پارتیو ڕێکخراوە کوردستانیەکانو گەلی لە کاربەدەستانی پارێزگاکە کەوت لە دانیشتنێکی فراوانا لەهۆڵی « لۆمان » بۆ ماوەی سێ سەعات .

لەسەرەتادا جێگری پارێزگە کاك ئەحمەد شالی بەخێرهاتنێکی گەرمی کردینو پێخۆش حاڵی خۆی دەربڕیو وتی هیوادارم بەگوێرەی توانا بتوانم یارمەتیتان بدەم وە بەگیانێکی برایانەو لەخۆ بووردنەوە بۆ ئەوەی بتوانین مەبەستەکانمان بهێننەدیو ئاواتە خوازم هاوکاری نێوان پارتیو بەعس زیاتر پتەوتر بێت بۆ هێنانەدی پاشماوەی بەندەکانی (١١)ی ئازارو عیراقی سەربەستو دیموکرات . ناتوانین چاو لەوە بپۆشین کە لەتەمەنی ئەم چوار ساڵەی دوایی یەدا گۆڕانێکی زۆر ڕوویداوە لەپارێزگاکەمانا وە زۆربەی ئەو داوایانەمان جێ بەجێ کراوە لەگەڵ ئەوەشدا هەندێ لەو پرۆژەو کارانەی بەدەستمانەوەیە تەواو نەبوون . لەلایەکی ترەوە ئەو میزانییەی بۆ پارێزگاکەمان تەرخان کراوە زۆرکەمەو بەشی پێویستی پارێزگاکەنا کات ، چونکە دهۆك پێش بەیانی (١١) ئازار لە هەموو بارەیەکەوە زۆر دواکەوتوو بوو ئێمە ناتوانین لەماوەی ئەم چوارساڵەدا هەموو کەموکوڕیو داواکارییەکانی پارێزگاکە جێ بەجێ بکەین بەڵام پاش دوو ساڵی تر ئەگەر ئاوا بڕوا ئەتوانین بڵێین پارێزگاکەمان بازێکی فراوانیداوە لە هەموو بارەیەکەوەو کەموکوریو گیروگرفتەکانی زۆر کەم دەبێتەوە وە لە دواییدا بەکورتی باسی هەندێ لە وکارانەی کرد کە کراون لە بارەی (پڕۆژەی کارەبا -خانوی بەڕێوەبەرایەتی کارەبا - خەستەخانە - قوتابخانە - خانووی هەتیوان - دروست کردنی پرد -کردنەوەی ڕێگاو بان - قیرتاو کردنی شەقامەکان - کارگەی و شك کردنەوەی میوە - کارگەی مافوور ... وەگەلی شتی تر .) لەدوا وتەیدا وتی ئێستاش با هەر لێپرسراوی بەڕێوە- بەرایەتیە باسی ئەو کارانەی خۆیان بکەن کە لەم ماوەیچوار ساڵەدا کراون ..

بەڕێوەبەری شارەوانی

لەپاش بەیانی (١١)یئازارەوە لەپارێزگاکەماندا گەلی کاری بەجێمان کردووەو توانیومانە سیمای پارێزگای دهۆك بگۆڕین ئەویش بەدروستکردنی خانوو کردنەوەی قوتابخانەو کارگەو پرۆژەو ڕیگاوبانو گەلی شتی تریش . لەگەڵ ئەوەشدا گەلی گیروگرفتمان هاتۆتە ڕیگا . یەکی لەو گیروگرفتانە نەبوونی زەوی کە دەستبدات بۆ دروستکردنی خانوو قوتابخانەو ئوتێلو .. ئەویش لەبەرئەوەی ئەو زەوییانەی کە هەن هەمووی زەوی کشتوکاڵییەو خاوەنیان هەیە ناتوانین چاری ئەم مەسەلەیە بکەین تائەو یاسایە نەگۆڕێت کە ئەڵیت هەرچ زەوییەك دەستبدات بۆ کشتوکاڵ نابێت بکرێ بەخانوو بینا .. گیروگرفتی کەمی خانوو لە دهۆکا چەرمەسەرییەکی زۆرگرانە چونکە تەنیا ژوورێك نرخی کرێکەی (٨) دینارەو خانویەك بۆکرێ ئەگەر تۆزێك باش بێت بە (٣٠) دینار کەمتر دەستناکەوێت ، کە ئەمەش بەزووربەی جەماوەرانی دانیشتوانی پارێزگاکەنا گیرێت . ئێمە (١٠٠) خانوومان بۆ موچە خۆرەکان کردۆتەوە لە سەردو تەرز هەندێکیان پێك هاتووە لە(٢)ژوورو پێویستیوە هەندێکی تریان لە (٣) ژوورو پێویستی . وە پاش دانانی ئەو محەتە تازەیەی کارەبا توانیومانە کارەبا بگەیەنینە ناوچەی سەرسەنگ - سوارە تووکە - ئامێدی پارێزگاکەمان لەهاوینا پەرێشانە بەدەست کەم ئاوییەوە پێویستمان بە پرۆژەیەکی ئاو هەیە لەگەڵ هەڵکەندنی چەند بیرێکی ئیرتیوازیو دروستکردنی سەدەیەکی گەورە بۆگل دانەوەی ئاو لە زستانا هەتا جووتیاران لەهاوینا سوودی لێوەربگرن . ئەو میلاکەی کە بۆیان تەرخان کردوین ساڵانە زۆر کەمەو بەشی ئەو پرۆژەوکارانە ناکات کە بەدەستمانەوەیەو نیازوایە بیکەین چونکە میزانیەکە (٢٠٠) هەزار دینارە

نوێنەری هاوکاری لەوەفدەکەدا ئامادەی کردووە

بەڵام لەو پارەیە نزیکەی (٦٣٪)ی ئەدەین بە موچەی کاربەدەستانمان . لەگەڵ ئەمەشدا هەندی لا تائێستا یارمەتییان داوین . داوا ئەکەین ئەو میزانییەمان بۆ زیاد بکەن چونکە پارێزگاکەمان ٢٪ی - مجاری - هەیە کە ئەبێت نزیکەی ٢٥٠٠٠مەجاری رابکێشین ئەویش نزیکەی نیو ملیون دیناری ئەوێت .

لەدواییدا هاتە سەر ئەو پرۆژەو کارانەی کە لەم ماوەی چوار ساڵەدا کراونو تەواو بوون وەیان بەم زووانە تەواو دەبن یان هێشتا دەستی پێ نەکراوەوە .

سەرۆکی تەندروستی

دهۆك لەبارەی تەندروستی- یەوە لەپێش بەیانی (١١)ی ئازارەوە لەهەموو بارەیەکەوە پاشکەوتوو بوو بۆ نموونە خەستەخانەی دهۆك پێکهاتبوو لە چوار قاوش کە هەمووی جێگای (٨٤) نەخۆشی تیا ئەبووەوەو لەدوو دکتۆر زیاتری تیا نەبوو کە کاروباری خەستەخانەو بینینی نەخۆشو عەمەلیاتیان ئەکرد ، سەرەرای ئەمانە ئێوارانیش عیادەیان هەبوو . نەخۆشی لەرزوتا لەساڵی ١٩٧٠ بلاو بووبووەوە کە نزیکەی (٢٧٠٠) کەس تووشی بوون ، بەڵام ئێستا نزیکەی ٤٥ نەخۆشمان هەیەکە نەخوشی لەرزوتایانە . بەڵام پاش ئەوەی ئاشتیو ئاسایش باڵی بەسەر وڵاتا کیشایەوەو بەیانی(١١)ی ئازار هاتەکایەوە دەورێکی کاریگەری هەبوو لەبارەی پێشکەوتنی تەندروستی لەزۆر ناوچەی پارێزگا کەماندا .

ئێستا نزیکەی (٢٠) سیستەرمان هەیە کە لە پێش ساڵی ١٩٧٠ هەمووی (٣) کەسمان هەبوو لەناوشارا وە ئێستا (١٤) دکتۆرمان هەیە جگە لە (٦) دکتۆری نیشتەجێو (٣) دکتۆری ئافرەتیش وە چوار ئۆتۆمۆبیلی ئیسعافی دەستو بردمان هەیە . لەناو خەستەخانەکەماندا هەموو بەشەکانی نەخۆشیشمان هەیەو (٣) مەکینەی ئەشعەمان هەیە کە دووانیان لەناو شاردایەو ئەو یتریان گەرۆکە بە سەر ناوچەکانی پارێزگاکەماندا ئەگەرێت هەموو ئەو موچەخۆرو کاربەدەستانەی لە خەستەخانە کاندائیش دەکەن زیاترە لە (١٨٥)کەس وە (٨٢) موستەخدەم بە ژنو پیاوەوە سەرەرای ئەوەی زیاتر لە (٣٠) کەس گیراون بۆ کاروباری خەستەخانەکەمان .

لەبارەی ئاراستەکردنی تەندروستییەوە وتی : ئێمە تارادەیەکی کەم توانیومانە دەوری خۆمان بگێڕین بەیارمەتی ڕێکخراوەکانو مامۆستایانو کرێکارانو جوتیاران .. بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا نەمان توانیوە بە تەواوەتی هەموو پێویستییەکانی هاولاتیەکان بەجێ بێنین .

- ماوێتی -

گۆشەی تەندروستی

کون بوونی پەردەی گۆێ

دکتور نەوزاد

پەردەی گوێچکە کەوتوتە نیوان بەشی دەرەوەو ناوەوەی گوێچکە ، وە بەهۆی ئەم پەردە تەنکەوە دەنگ لە دەرەوە ئەچیتە ناوەوەی گوێچکە هەندی جار ئەو پەردەیە هەو ئەکات وەیاخود کون ئەبیتو مروڤ توشی ئازارو نارەحەتی ئەکات .

● گەلی جار بەهۆی لێدانیکی بەهیزەوە ، یاخود بەهۆی دەنگیکی زۆرگەورە ، یان بەهۆی چوونە ژوورەوەی بێگانە ، خوێن لە گوێچکە دیتو توانای بیستنی کەم ئەبیتەوە .

وەهەندی جاریش بەهۆی پیسو پوخڵو نەپاراستنی گۆێچکەو کۆبونەوەی (بەکتریا) پەردەی گوێچکە هەو ئەکاتو لەپاشا ئەگەر زووچاری نەکریت پەردەکە کۆن ئەبیتو جەراحەتی لیوە دیتە دەرەوەو دووبارە توانای بیستنی نامینیت .

● بو چارەسەرکردنی ئەم نەخۆشیە لەهەموو شتی گرنگتر هەولدانە بۆ چارەکردنی هەوەکەی ناووەوی گویچکە کەئەمەش بەهۆی (ئەنتی بایوتیك)ەوە ئەبیت ، لەگەل پاك کردنەوەی ناوەوەی گویچکە .

وەهەندی جار وا ریك ئەکەویت ئەگەر کونی پەردەی گویچگە بچوك بوو ئەوا وردە وردە لەخۆیەوە پڕ ئەبیتەوە ، بەڵام ئەگەر کونەکە گەورە بوو ئەوا بەهۆی (عملیات)ەوە هەندیك لەپێستی ناوەوەی گۆی ئەبردرێتو کونی پەردەی گویچکەی پی پینە ئەکرێت وە نەخۆشەکە چاك ئەبێتەوە .

ئەم هەفتەیە لە مێژوودا

نەریمان

ئەم هەفتەیەمان کە لە ٩ تا ١٥ی ئازار ئەگریتەوەو ڕێکەوتی ١٩ تا ٢٥ی ڕەشەمێی کوردییە هەروەها ڕێکەوتی ١٥ تا ٢١ی مانگی سەفەری عەرەبییە ئەم رووداوە گرنگانەی تیادا قەوماوە :

رووداوی کوردی :

لە ١١ی ئازاری ١٩٢٥دا سالح زەکی صاحبقران یەکەم ژمارەی گۆڤاری (دیاری کوردستان) بلاوکردەوە .

لە ١١ی ئازاری ١٩٦٣دا ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە بەیانیکیدا مافی گەلی کوردی ئاشکراکرد .

لە ١١ی ئازاری ١٩٧٠دا چارەسەرکردنی گیروگرفتی کورد بەدانیان بەمافی کورد لەشێوەی (ئۆتۆنومی)دا بلاوکرایەوە .

لە ١٣ی ئازاری ١٩٣٥دا خەلیل خۆشەویو سەلیمی برایو سێ کەسی تر کوژران .

لە ١٥ی ئازاری ١٩٣٢دا یەکەم ژمارەی گۆڤاری (هاوار) لەشام بلاوکرایەوە .

لە ١٥ی ئازاری ١٩٣١دا خوالێ خوشبو (محمد ئەمین زەکی) مێژووی (کوردو کوردستان)ی بەکوردی بلاوکردەوە.

رووداوی عیراقیو عەرەبی :

لە ٩ی ئازاری ١٨٩٧دا مامۆستا جمال الدین ئەفغانی لە ئەستەمول کۆچیدوایی کرد .

لە ١١ی ئازاری ١٩٢٥دا زانستگای (قاهیرە) دامەزرا .

لە ١١ی ئازاری ١٩١٧دا جەنەراڵ (مۆد) بەسەروکایەتی هیزیکی سوپای بەریتانیای داگیرکەرەوە هاتە ناو بەغدا .

لە ١٣ی ئازاری ١٩٣٦دا یەکەم تیپی شانوگەری لەشاری بەغدا بەناوی (تیپی رەشید)ەوە دامەزرا .

لە ١٤ی ئازاری ١٩٢٥دا حکومەتی عیراق لەگەڵ کومپانیاکانی نەوتدا ریکەوتنێکی ٧٥ سالی مۆرکرد .

رووداوی جیهانی :

لە ٩ی ئازاری ١٧٣٦دا نادر شاە فەرمانرەوایی ئێرانی گرتەدەست .

لە ١٠ی ئازاری ١٨٨٢دا دکتور روبرت کۆخ)ی ئەلەمانی میکرۆبی نەخۆشی (سیل - ئیسقا)ی دۆزیەوە .

لە ١٣ی ئازاری ١٩٦٨ دادادگای (کۆنگۆ) فەرمانی هەڵواسینی خۆفرۆش (چۆمبی) دەرکرد .

لە ١٤ی ئازاری ١٨٨٢دا فەیلەسوف (کارل مارکس) کۆچی دوایی کرد .

لە ١٥ی ئازاری ١٩٧١دا کۆماری سیریلانکا (سیلان) لە دەولەتانی کومنویلثی بەریتانیا کشایەوە .

هونەری ڕازاندنەوە

عەبدوڵلا سەڕاج

مرۆڤ هەزاران ساڵ لەمەوبەر هەستی بە پێویستی ڕازاندنەوەو ئارایش کردنی ئامرازو شتومەکەکانی کردووە ، دە هەزار ساڵ لەمەوبەر دارو ئیسکو بەردی نەخشاندووە ، دیزەو گۆزە ، دیوارو رووی تاوێرەکانی بەنووکی بەرد هەڵکۆڵیوە . بێ گومان مرۆڤ هەست بە جوانی ئەکاتو لەم بارەشەوە تێکۆشاوە ئەو جوانییانە تۆمار بکات بەشێوەی ڕازاندنەوەی ئەو جێگایەی تیائەژی ، بە نەخشاندنی جلو بەرگو پێستو کەرەستەی ڕاووشکار . جا بەگوێرەی پلەی ژیاریو پەرەسەندنی کەرەستەی هونەریو دۆزینەوەی ئامێرەکان شێوەی ئەو ڕازاندنەوانە گۆڕاوە . بەر لەوەی مێژووی ئەم هونەرە جوانە باس بکەین ئەڵێین ئەم هونەرە بۆ کەڵکێکی مادی نەبووە ، تەنها توانای مرۆڤی چەسپاندووەو زاڵبوونی چەسپاندووە بەسەر رووالەتەکانی سروشتدا .

کۆنترین شێوەی ڕازاندنەوە لە ئەشکەوتە دێرینەکانی (لاسکو)و (ئەلتامیرا) بەرچاو ئەکەون کەلەشێوەی ئایینیو ئەفسانەیی دایە . لە ٤٣٠٠ ساڵ پێش زایینەوە هەتاکو سەدەیەك پێش زایین گەلێ ڕازاندنەوەی فەرعەونی جێماوە لەشێوەی ئەهرامو بیناکاریو ستوونو پەرستگاو خشڵی قەشەنگ . کە شوێنەوارێکی تەواوی هەیە لەهونەری گریکەکان . هەر لە (میسۆپۆتامیا)دا لە ٣٥٠٠- ٦٠٠پ.ز. هونەری ڕازاندنەوە پەرەی سەندو گەلێك شاکاری ئەو هونەرە لەکۆڵینو پۆشین دا ماوەتەوە وەك شیرو گای باڵدارو مەلی سەرنج کێش کە ئەمەش بووە بناغەیەکی ڕازاندنەوەی فارسیو عەرەبی . فینیقیکانیش لە ٢٠٠٠ -٥٠٠ ساڵ پ . ز . پاشماوەی نایابیان بەجێهێشتووە کە لە نموونەکانی میسریو ئاشووریو کریتییەکان وەریان گرتبوو . وە بەهۆی بازرگانییەوە لەدۆڵی دەریای ناوەڕاستدا پەخشیاو کردەوە. گەلێك چینیو ئیسکی هەڵکەنراوو کەرەستەی دارو کوتاڵ ڕەنگینو چەكو خشڵی زێڕو شووشەیان داهێنا . کریتییەکانیش لە ٢٥٠٠-١٢٠٠ پ.ز. ڕۆڵێکی باڵایان نواند لە گەیاندنی هونەر بۆ ئەورووپا بەتایبەتی لە ڕازاندنەوەی گۆزەو خەزەفدا ناوبانگیان دەرکرد . یونانییەکانیش لە ٦٠٠ پ ز هەتا ١٤٦ زایینی . هونەری ڕازاندنەوەیان گەیاندە چڵە پۆپە ، جوانترین شوێنەواریان لەم ڕووەوە لە (پارتنیون)و پەیکەرەکانی (فیدیاس) دەرئەکەوێت . ئەترۆرییەکانیش لە ٩٠٠-٥٠٠ پ . ز کە لە ڕۆژئاوای ئیتالیادا بوون بەشێوەیەکی کارگوزارانە ئەیان ڕووانییە دروستکراوەکانیانو گەلێك پاشماوەیان ماوەتەوە وەك نیگاری دیوارو (فریسك) گۆزەی ڕەنگینو خشڵی زێڕو برونزو کلاوی جەنگ کە لەپاشان بووە بناغەی هونەری ڕۆمانەکان . ڕۆمانییەکانیش لە ٣٠٠ پ . ز هەتاکو ٥٠٠ زایینی کە سەرتاپای مێژوویان داگیرکردنو جەنگو بڵاوبوونەوە بوو ، هونەرەکەیان ڕووالەتی هێزو مەزنیی و لێ نیشتووە . ڕازاندنەوەکانی ڕۆمان ئەو پەڕی دەستەڵاتو فانتازیا ئەنوێنێ بەتایبەتی لە مۆزاییكو زەنگەریو دراوودا بیزنتییەکانیش لە ٣٣٠ - ١٤٥٠ زایینیدا کە پایتەختەکەیان بەردە بازی نێوان ئەورووپاو ئاسیا بوو ، گەلێك شوێنەواری هونەریی تێدا ماوەتەوە کە لەبنەڕەتەوە لە یۆنانو ڕۆمانو فارسو هیندەوە وەریان گرتبوو .

عەرەبەکانیش لە ٦٠٠ - ١٤٠٠ ز.دا لەهەر جێگایەك کەدەستیان بەسەرا ئەگرت هونەری ئەو گوزەرەیان وەرئەگرتو لەئاوێتەی ئەوچەند هونەرانە ، هونەرێکی تازەی تێکەڵیان پەیداکرد . لەپاشان دوای سەرکەوتنیکی لەسەرخۆ، هونەرێکی عەرەبی ڕەسەن هاتە ناو بەتایبەتی لە بەکارهێنانی پیتی عەرەبیو نەخشاندنی مزگەوتو کتێبەکانو ڕازاندنەوەی چلچراو مەسینەو کاڵای میرو بازرگانەکان . بەڵام لەسەدەی ڕاپەڕیندا ١٥٠٠ - ١٦٠٠ ز ڕازاندنەوە هەنگاوی بڵاوی بۆپێشەوە نا ، کە بە (بارۆك) ناوی ئەبەن . لە ڕاستیشدا هەڵقوڵاوی ڕازاندنەوەی عەرەبی بەتایبەتیو هی ڕۆژ هەڵات بوو بەگشتی وەك بەکارهێنانی گەڵای دارو گیاندارێك بۆ نەخشانەو هەروەهاش برەویان دا بە زەنگەریو دارتاشیو بیناکاری کە هەتاکو ئێستاش لە کلیسەو کۆشکەکانیانەوە دیارەو سیمایەکی سەربەخۆی کێشاوە ..

institut kurde de paris

لەگەڵ سێ خونچەی شاری کۆیەدا

شتێکی ئاشکراو ڕوونـــەکە لەو ماوەیەدا تیپەهونەری یە کوردی یەکان بەجۆرێکی ئـــاواهاتونەتە مەیدانی خزمـــەت کردنی مرۆڤایەتی ، ئەتوانـــم بڵێم گەیشتونەتە ئـــەوپـــەڕی سەرکەوتن وە توانیویانـــە تـــاسنورێکی زۆر هونـــــەرە ڕەنگینەکەی خۆیان بناسـێنن بە کۆمەڵانی خەڵکی . بـــەڵـــی « تیپی باواجی » کۆیـــە لـــەوتیپانەیە کە بـــــەردەوام لە جموجۆڵی هونەری‌دایـــــەلەپێناوی گەشەکردنی هونەری گۆرانی‌و موســـیقادا . وەتوانیویەتی تائێستا خـــۆی لەناودڵی هەموو جـــەماوەردا بنەخشێنێ ، لەهەمان کـــاتدا

دلێر صادق - ابراهیم صابر - صباح پشدەری - ناظم دڵبەند

کۆمەڵێك دەنگی خۆشـــی لەدەورەی خۆی کۆبکاتەوە .. جا بەبۆنەی هاتنیان بـــۆ میهرەجانی هونەری کـــوردی لەبەغدا چاومان بـــە چـــوار گۆرانی بێژی ئەو تیپە کـەوت کە بەردەوام گۆرانی ئەڵێـــن . تا ئێستا چەند گۆرانیەکیـــان بۆ ئێستگەو تەلەفزیـــۆن تۆمارکردوە .

پ : سەرەتای دەســـت پێ کردنی گۆرانی وتنتـــان لەکەیەوە دەستی، پـێ‌کردوە ؟

کاك دلێر صادق لە وەڵامـــدا وتی : ئەوی راســـت بێ لـــە منالیەوە ئـــــەو ئارەزووەم لەدەروندا پەنگی ئەخواردەوەو ئەمویست دەری‌بخەم بەڵام .. هەزار بەڵام ، ڕێگەم نەبـــوو . شەوەزەنگی کۆڵانەکـــــان شوێنەکانیان پێ‌وون ئەکردم . تاساڵی ۱۹۷۳ تیپی « باواجی» وەك تیشکێکی زێڕینی خـــۆر لەسەر چیا سەرکەشەکـــەی هەیبەت سوڵتان خـــــۆی خستەدەرو ئێمە بەدەرونێـــکی بێ‌گەردو وەك دڵدارێـــکی ڕاستەقینە خستمانە باوەشـــی گەرم‌و گوڕی خۆمانـــــەوەو بەردەوام هەوڵی بـــۆ ئـــەدەین ئەویش بەردەوام ئەمـــــان ناسێنێ بە جەماوەر .

- بۆ هەمان پرسیار کـــاك ابراهیم صابر وتی :

- من زۆر لەمێژە گۆرانـــی ئەڵێم ، بەڵام وتنەکەم هـــەر ئەوەبوو کە لەگەڵ کۆمـــەڵی برادەران لەدانیشتن‌و سەیرانا وە لەناو باخ‌و وەرزی «نۆمەر خوچان» . تا ئەو کاتـــەی ساڵێك لەمەوبەر هاتمە ڕیـزی تیپی باواجی کۆیەوە . توانیم خۆم بناسێنم بە جەمـــاوەر بەهۆی تێپەوەو بـــەردەوام لەسەر شانۆم ، چونـــکە وادەزانم دوا مەزاری ژیانمە .

- باشە کاك دلێر تائێســـتا چەند گۆرانیت تۆمارکردوە !؟

- تا ئێستا دوو گۆرانیـــم بۆ ئیستگەو تەلەفزیـــون تۆمارکردوە . یەکەمیان بەناوی « لێم گەڕێ » لە شـــیعری شاعیری لاو « عەبدوڵلا پەشێو» ئاوازی هونەرمەند مامۆســـتا « وریا ئەحمەد » . دووەمیـــان بەناوی « بۆم بڵێ تۆزە تۆزە » لە شیعری « جەلال جۆبار »وە ئاوازەکەشی فۆلکلۆری‌یـــە وە مامۆستای هونەر مەند «زایەر محەمەد » گۆڕانی بەســـەر هێناوە.. وبەبەرهەمی داهاتووم گۆرانیەکە بەناوی « گلـــەیی لەکـــەس ناکـــەم » هۆنراوەی شاعیری نەمر « پـیرەمێرد »وو ئاوازی هونەرمەند « وریـــا ئەحمەد »ە ..

- ئەی تۆ کـــاك ابراهیـم صابر .. ؟

- تا ئێستا چوار گـۆرانی فولکلۆریم بـــۆ تەلـەفزیون‌و ئێستگە تۆمارکردووە بەناوی « دێوانە » زاوا لەبوکی مەدە ، یارەمان ، کراسی ڕەشـێ »وە نیازم وایە کە لەمەو دوا چەند گۆرانیـــەکی تـازەی تـــر تۆماربکەم ..

لەناکاو گۆرانی بێـــژی دەنگ خۆش کاك .. صـلاح پشدەری .. خۆی کرد بـــە ژووری دانیشتەکەمـاندا .. کەوتینە دوان لەگەڵیا ..

- لەکەیەوە گۆرانی ئەڵێی؟

- ساڵی ۱۹۷۰ بۆ یـــەکەم جار لەگەڵ تیپی موســـیقای باواجی هاتمە سەرشـانۆ .

- ئەو گۆرانیانەی تۆمـارت کردون ؟

- تائێستا دوو گۆرانیـــە یەکەمیان « هەرمێ » .دووەمیان « لانەو هەی‌لانت‌کەم » .

- کام هونەرمەند کـــاری تێ‌کردووی ؟

- خوالێ خۆش بوو حەسەن زیرەك .. مەزهەری خالقی .

- بەرهەمی داهاتووت ؟

- دوو گۆرانیە بەنـــاوی (دیدەکەم) دووەمیان بەناوی (جوانی کۆیستان لەهۆنراوەی جەلال جۆبار) .

- ئەتەوێ بڵێی چی ؟

- لەپاشە ڕۆژا ببمــــــە مامۆستای هونەر خزمـــەتی هونەری کوردی بکەم .

- ئەی کاك ابراهیم صابر ؟

- ئەمەوێ بڵێم هونـــەری گەلەکەمان ئەبێ هەر بگاتـــە ڕیزی هونەرە پێشکەوتوەکانی نەتەوەکانی جیهان وە ئەمەوێ‌و داواکارم کە تیپەکەمان لـەدوا ڕۆژا زۆر زیاتر فراوان تربێ‌و پەرەبسێنێ .

- ئەی کاك دلێر تۆ ؟

- لەکاتێکاو کە شـــەوگار باڵی ڕەشی بەسەر هەمـــوو ئارەزووەکانمان داهێنا بـــوو لە کاتیکا کە ڕەشەبای ناکامـی ژیان ئەیویست لەباخی هونەرا دوورمان بخاتەوە .. ئەوکـاتە بوو کەئێمە تەقینەوەو پڕایـن بەدەم ئەو ئەهرێمەنە .. دوای هێنانەکایەی هـــەزاران ڕازو نیازو مەبەست .. ئێســـتاش مەبەستێکی ترمـــان . لەڕێگەیە ئەمانەوێ نیگای گەشی ئەویش ماچ بکەین .. بێ‌گومان ئـــەو زەماوەندەش بۆ پێك‌هێنـــانی « یەکێتـــی هونەرمەندانـــی کوردستان »

- ناظم دڵبەند -

فەرهەنگی

ناودارەکانی جیهان

ئەناکساگوراس

لەناوچەی کلازومن کـــە دەکەوێتە کەناری لیـــدیا (ئاسیای بچوك تورکیـــای ئێستا ، ٥٠٠ ســـاڵ پێش لەدایك بوونی عیسا ، هاتوتە دنیاوە . یەکەم جار لەشاری ئاسینا جێگیر بوو ، خەڵـــکی ئەو شارە ، لەسەرەتادا زۆر ڕێزیان لێ‌ئەناو خۆشـــیان ئەویست ، کەچی لەدوایـــیدا تاوانی گومڕایی درایە پـــاڵ‌و حوکمی خنکاندنی‌درا بەســـەردا .. بەڵام بەهۆی چەند ئاشناو دۆستێکیەوە توانی خـــۆی لەبەندیخانە دەربازبکات .

ئەو فەیلەســـوفە لـــەو باوەڕەدایە کە چەند (عنصرێك) هەیەو لەیەکتری جیان‌و ژیان‌و سروشت‌یان لێ پێك‌هاتوە.. لە ٤۲۸ی پێش‌زایین کۆچـــی کردووە .

ئۆکـام

ولیام ئۆف ئۆکام ، لەساڵی ۱۲۸۰ی زایین هاتۆتە دنیاوە، سەر بەو ڕێبازە فەلسەفیـــەیە کە لەسەدەکانی ناوەڕاســـتدا بەناوی دونس سکۆتســـی فەیلەسوفەوە ئەناســـرا .. ماوەیەك لەپاریس دەرســـی وتۆتەوە . لەو سەردەمەشـــدا ناکۆکی‌و دووبەرەکی کەوتبوە نێوان کڵێسەو دەوڵەتەوە .. بەڵام ئەو لایەنگیـــــری - ناسیونالیزم - بـــوو . سەرەنجام لەلایەن کڵێســـاوە حوکمی سوتاندنی‌درا .... ئۆکام بە فۆرمەلیست ناسراوە واتە لەو باوەڕەدابوو کـــە (کلیات) چەند ناوێـــکی رووتەوە لە واقیعدا شـــتێ نیە کە ئەم - کلیاتە - دەلالەتی لێ‌بکات . هەروەها بـــاوەڕی بە ئافەریدەکاری جیهـــان نەبوو .

ئۆکام زانستی بە بـــەری ڕەنج‌و تاقی کردنەوە دائەنـــاو هەوڵی‌دا کە ئیۆلوجیـــــا لەفەلسەفەو زانین جیابکاتەوەو فەلسەفە لە چنگ کڵێســـە رزگـــاری ببێ .

ئۆریفۆن

پزیشکێکە لە پزیشـــکە بەناوبانگەکانی یۆنانی کۆن.. خوێندنی لـــە شاری کیندس لەوڵاتی لیدیا تەواو کـــردوە . وە ئەو شارە لەو سەردەمـــەدا بە مەڵبەندێکی هەرەگرنـــگی دەرسی پزیشکی‌و داوو دەرمان ئەژمێردرا . وە ئـــــەو قوتابیانەی لەو قوتابخانەیـــەدا دەرچـــوون ، بەناوبانگترین پزیشکی سەردەمی یونانـــی کۆن بوون . گرنگتریـــن شاکاری ئەو پزیشکە ئەوەیـــە ساغی کردەوە کە خوێن لەناو دەمارەکانی مرۆڤـــدا دێت‌و دەچێت .. وەکو زانـــراوە ، پزیشکەکانی پێش ئۆریفۆن لەو باوەڕەدابوون کە دەمـــاری مرۆڤ هەوای تیایە نـــەك خوێن .

ئستراوینسکی

ئیگۆر ئستراوینســـکی ، گەورەترین مۆســـیقازان‌و ئاوازسازی کلاسیکی ڕوسیایە، لەساڵی ۱۸۸۲ لەنزیك شـــاری پەتروس بورك (لینین گرادی ئێستا) لەدایك بووە . باوکی ئستراوینیسکی‌لەئۆپرادا گورانی بێژبوو . ئەم هونەرمەنـــدە خوێندنی زانستگای‌بەرزی‌لەلای چەند مامۆستایەکی شـــارەزای وەکو کورساکۆف تەواوکرد . چەند ئاوازو سیمفۆنیەکـــی بەناوبانگی داناوە وەکـــو (باڵندەی ئاگرین) لەســـاڵی ۱۹۱۰ . گەشتێکی بەپاریس‌و سویسرەو چەند وڵاتێـــکی ئەورووپادا کـــرد . گـــەلێ بەرهەم‌و ئاوازی مۆســـیقای جۆشی داناوە.. شـــیوەی مۆســـیقای ئەو هونەرمەنـــدە بە کلاسیکی نوێ ناوئەبرێ .

محمد توفیق وردی
کردویە بە کـوردی

شاباش.. بۆ پەنجەکانی کورد

محمود زامدار

ئەڵێن هەر پێنج پەنجـــەی دەست وەك یەك نیە ! هەیهو هەیهو ! ئەگەر مەبەســـت ، مەبەستێکی شەریف بێ هیـــچ نکولیمان لێ‌نیە ... بەڵام گەر مەبەست دابڕکـــردنی مرۆڤ‌و جیاوازی پەیداکردن بێ لـــە نێوان ئەم‌و ئەوو ئێمەو ئەوان‌و ڕەش‌و ســـپی‌و سوورو بۆرو زەردا ، بە هەر (پێنج پەنجە) مان ڕەشینەی‌و سپینەی چاوی کۆنەپەرستی‌و ناحەزان‌و گێرە شێوێنـــەکان ئەکوڵـــین‌و خوێی تێ ئەکەین .. لەلای ئێمە هەر پەنجەیەك بۆ کارێك تاو دراوە .. هەر پەنجەیەك جیهانێکە بۆ خۆی ، هەر پەنجەیەك لەبارێ‌دا هەیە ، گەورەترین‌و لەندەهۆر- ترین ماکینەی چاخی سکای‌لایپ و تەکنۆزانستی بخاتەکـــارو ڕایژەنێ‌و بیهـــــەژێنێ ... شیرینترین ووتار ، مەزنتـــرین ڕۆمان ، بەجۆشـــترین ئاواز ، دراماترین شانۆگەری، بەرزترین پەیکەر ، گەشەدارترین شیعر قوڵترین تابلۆی پێ ساز بدرێ ... با گوتــــەی کـــابرای کوردەشمان لە بیر نەچێ کـــە ئەڵێ : (چەپڵە بەدەســـتێ لێ‌نادرێ) هەرچەندیش‌جارناجار بە دووپل گەلێ ئاهـــەنگ‌و ئیقاعـــاتی روح بۆژێنـــــەری (چەقەنە) یشی پێ ئەتەقێنرێ ... بە هۆی پەنجەی نـــەرم‌و نۆڵەوە ، ئادەمێزاد لـــــە جەنگەڵســـــتان تەکـــانی‌دا و شارستانیەتی بنیات ناو زمانی پژاو فێری یەکەم رازی ژیان ، فێری ووشەی (نا ... نەخێر) بوو .. ئەهرام‌و شورەی چین‌و ئاتەشگەدەکانی ئاهوراو کێڵە- بەردی حامورابی‌و تاوێرەلوسە- کانی ئەشکەوت‌و قەڵلاوقونگرەی کوردستانی خەمگین‌و هێـــڵی ماژینۆو سگفریدی ســـەخت ، جێ پەنجەی دەستی قڵیشـــاوی کرێکارە ڕەش‌وروتەکانی پێوە دیارە .. ئادەمیزادی ئـــەم سەردەمە جەنجاڵەش ئەتوانێ بە پەنجەیەك‌و بە (زیل) ێك هەموو دنیا خاوخاپور بکا .. کێـــوە تەمتەمەکان لەبن بێنـــــێ .. ئۆقیانوسەکان بشـــــلەقینێ‌و عەرشی کردگـــــار بخاتـــە

بەرزەلەرز .

داخۆ ، ئەگەر کوردی ئـــەم کوردستانە هەمویان پەنجەیان بکێشنە پەنجەی یەك ، ئـــەبێ چ شورەیێکی هەزار بە هەزارو پۆڵایین لەدەوری نیشـــتمانی گوڵ‌و بەفرو پەپولەدا دورست بێ ؟! گـــەر هــــەر کوردێکی هوشمەندی ئەو نیشتمانەی بوە قوزەڵقورتی قورگی دوژمنان ، تەنیا یەك (پەنجە)ی لـــــە پەنجەکانی دەستی بخستایەتـــە کار (قلینچك) بوایە یـــا (بەران) (شادە نوێژە)بوایە یا (دۆشاومژە) (زەنگلەقوتە) .. ئێستا چۆن وڵاتێك‌و چۆن میللەتێکی ڕوو بـــە پێکەنین‌و چۆن ژیانێکی سەوداســـەرمان دائەمەزرا ، ئایا وەختی ئـــەوە نەهاتوە ، پەنجەی ژەهـــراوی گشت لاورگەو قۆقزێك ببرین .. من نازانم ، ئێوە باشتری لێ تێ ئەگەن ..!!

لە کوردســـتانی کـــوردو (دیالێکت)دا ، پەنجەکـــانی دەس سێ جۆرە ناوی جیا جیای بۆ هۆنراوەتەوە ، کـــە کوردی دنیادیدەو دڵگەرم ، ئەم هەموو بەهاو بایەخەی بە (پەنجـــەو قامك‌و بە پل‌و ئەنگوست‌و تبل‌و تل)ی داوە ، زانیویەتی بۆ !! زانیویەتی چ چەشنە جاجـــم‌و مافورێکـــی کـــوردەواری پێ ئەهۆنێتەوە ، یا هەر هیچ نەبێ منالی ساڵەوەختەو زاخـــدراوی کوردی پێ ژێر بکرێ‌و بـــــە باشی لە (ختوکە)ی پەنجەکانی خۆی بگاو بۆ بنیات نان‌و ژیان (پەلەپیتکە) گەرمیـــــان بکاتەوە ..!

لە کوردستانی‌شێخی پیراندا پێی ئەڵێ :

۱ - قلیچ
۲ - بابەلیچ
۳ - تلانیقێ
٤ - شادە
٥ - بەران

لە کوردســـتانی چوارچراوە بگرە تا سنوری تۆپزاو وەســـتا ڕەجەبی سۆران پێی ئەڵێ :

۱ - قولینچك

بروانە ل -۷-

ئۆمینسکۆ

شاعیری چەوساوەکانی ڕۆمانیا

صلاح عبدالقادر
کردوویە بە کوردی

میهای ئومینســـــکوئەستیرەیەکی گـــــەش‌و پرشنگدارە لە ئاسمانی ئەدەبی‌ڕۆمانیادا ، هەڵبەستە بەتـــام‌و چێژەکانی ئەم شاعیرە ، بـــەتایبەتی هەڵبەستی «ئەستێرەی گەش » بۆتە ویـــــنردی‌سەرزمانی هەموو ئـــەدەب دۆستێکی ڕۆمانیایی .

ئۆمینسکو لە ١٥ی کانونـــی‌دووەمی ساڵی ۱۸٥۰ لەشاری بوتوشان لەدایك بـــووە . سەرەتای منـــداڵی لەدێی ئیبوچت بردەسەر . هـــــەرلەسەر دەمی لاوێتی‌یـــــەوە ئارەزوی لە خویندنـــەوەی‌بابەتەکانی ئەدەب بـــووە ، بەتایبەتی ئەو بابەتەئەدەبیانەی‌لە زمانەکانی بێگانـــــەوە وەرگێردرابوون . ماوەیەك لـــەناوچەی جیرنوش خوێندنـــی‌و بەبێ ئەوەی خوێندن تەواوبکات‌بەرەو شاری بوتوشان کەوتـــە ڕێ‌و لەدادگای ئەوشـــــارەدادامەزرا . بەڵام لەسەر ئـــەم ئیشەشی زۆر نەمایـــــەوەوگەڕایەوە بۆ ناوچەی جیرنوش بەمەبەستی تەواوکـــــردنی‌خوێندنەکەی . ئەمجارەیـــان لەگـــــەڵ مامۆستایـــــەکی‌قوتابخانەکەیدا دۆستایـــەتی پەیداکردو بوون بە هاوڕێ ..بەڵام ئەم دۆستایەتیـــــەش ئەوەندەی نەخایاند چونـــکەمامۆستاکەی کۆچی دوایی‌کرد .. ئەو مردنە لەناکاوەی ئـــەومامۆستایە کارێکی گـــەورەی لە ئومینسکۆ کرد ، هەروەکولەو پارچە هەڵبـــەستەدا دەرئەکەوێ کە شاعیر لەساڵی۱۸٦٦دا لەگۆڤاری -خێزان-دا بڵاوی کردۆتەوە .

ئومینســـــکو دوای بڵاوکردنەوەی ئەو هەڵبەستەی بڕیاری‌دا کە گەشتێك بـــــەلادێکانی ڕۆمانیادا بکات بـــۆ تێکەڵ بوون لەگەڵ جوتیاران‌ورەنجبەرانی وڵاتەکـــەیدا وە بۆئەوەی لەنزیکەوە ئاوێتـــەی‌جۆری ژیان‌و گـــــوزەرانی زەحمەت کێشان ببێ‌و لـــــەم‌گەشتەیدا بۆی روون‌بۆوە کـــە ئەندامانی ئەم چینە هێـــــزی‌لەبن‌نەهاتووی شورشن .

ئنجا شاعیر دەستی‌کرد بەوەرگێڕانی بەرهەمی شیلەرو هیکتورو ئەندرۆمایـــــکا ..سەرەڕای ئەمەش شـــــاعیر تێکەڵاو بەتیپیکی شانۆیی بوو،وەئەم چالاکی‌یەی لەم مەیانەدا هانی‌دا کە خەریکی چـــیروك‌نووسین بێ .. وادیاربـــــوو بەشدار بوونی ئومینســـــکولەشانۆدا باوکی نارەحـــەت کردوە ، بۆیە داوای‌لێ‌کـــرد کـــە واز لەشـــانۆ بهێنی‌وە مامۆستای تایبەتی بۆگـــرت‌کە دەرسی فەلسەفەو مێـــژوو ئابوری سیاسی پـــێ‌بڵێت‌ولەشانۆگەری دوور بکەوێتەوە.

ئەم جورە دەرسانە ئاسۆی‌بیرکردنەوەی شـــــاعیری فراوانترکردو وای‌لێ‌کرد کـــەخۆی بهاوێژێتە باوەشی کۆمەڵەو کۆڕە سیاسی‌یەکانەوە ئەوەبوولە « کۆمەڵی قوتابیـــــانی ڕۆمانیا »دا بوو بە ئەنـــدام‌ولەوێوە یۆن سلاڤێچی نووسەر بەناوبانگی رومانیای ناسی .

ئومینسکو ، لەســـــاڵی۱۸۷٤دا بوو بـــە بەڕیوەبـــەری کتیبخانەی گشتی‌و لەگـــــەڵ ئەوئیشەیدا ئەیوویســـــت بخوێنی‌و دکتۆرا وەربگرێ ..

بەڵام ڕۆژگار بەپێچەوانەوەهاتەپێشەوەو ئەویش ئـــــەو دکتۆرایەی بۆ وەرنەگیرا ..جا **بروانە ل -۷-**

تاگۆر، لەنامیلکەی مرۆڤایەتی دا

نووسینی : أ. نیس
گۆڕینی : حەیدەر نانەکەلی

ئەگەر چاوێك بەیادگارەکانی ساڵی (۱۹۲۱)دا بگێڕمەوە ،کە ئەوسا لەشاری - نیۆیورك -دا لەزانستگای - کولومبیـــــا - دەمخوێند ، لـــەو حـــــەڵە چارەنووس وای‌هێنا کـــــە بەیەکێك لە گەورەترین مرۆڤە هەرە زەین ڕوونەکانی ئـــەم گێتی‌یە شادبم کە ئەمیـــش -تاگۆر-ی شاعیرو فەیلەسوف‌و هۆشمەندی بەناوبانـــــگی هیندستانە . ببڕای ببـــڕای قەت بیری ئەوەم نەدەکردەوە کە ڕۆژێك لەڕۆژان لەگـــەڵ ئەم زاتە بەیەکدی بگەیـــن‌و گوێ لە ووشە پاراوەکـــانی بگرم‌و لەگەڵیا دەست بخەینـــە ناو دەست .. ئەمەیان هـــەر خەون‌و خەیاڵ بوو .. بـــەڵام ئەوەندەی پێ‌نەچوو کە ئـــەم خەونەم هاتەدی‌و باش بۆم‌لوا ، نەخشە خەیاڵاویەکەم بۆکێشراو بوو بەڕاست ..

لەبیرمە .. کۆمـــــەڵەی کەڵەکـــە شـــاعیران لـــە -نیۆیورك-دا پێشـــوازی‌و میوانداریەکی گەرم‌و گوڕیان بۆ ئەم شاعیرە ســـازکرد ، بەهۆی وەرگرتنی پاداشتی نۆبل لە ئەدەبدا ، هـــەرلەوکاتەدا بەوڕۆژە گوشادبووم کە بەهیوای بـــووم .

ئاهەنگێکی قەشەنگ بـەوبۆنەوە سازکرا ، سەرەتـــای ئاهەنگ بەوتەی ســـەرۆکی کۆمەڵە کرایەوە ، تیـــایا بەخێرهاتنی میوانەکانی کردوباسی هۆیەکانی پەیوەنـدی شیعری ڕەسەنی‌کرد لەنێوان‌ڕۆژهـــەڵات‌و ڕۆژئاوادا ، هەمدیسان باسی پەیـــوەندی‌ئەدەبی‌و برایەتی نێـــوان هەردوولای دەست نیشان‌کرد . کاتێ نۆرە گەیشتە ســـەر - مۆرگـــان ـــی شـــاعیری‌ئەمەریـــکایی بەناوبانـگ ، یەکسەر هاتەسەر شانۆو وتی: میوانە بەڕێزەکان .. هەرچەندە کە تاقە هۆیەکی دەستکرد نی‌یەشەنگی ئەوەی لەبەرابـــێ پەیوەندی نێوان ڕۆژهـــەڵات‌وڕۆژئاوا لەیەکـــدی جـــودا بکاتەوە ، بەڵام خۆ شـــتێکی‌حەتمەنە کە میانێك هەبێ بە یەکیان بئاڵێنی ، ئەوەتە سەیرئەکەین گیانی ڕۆژئاوا بریتی‌یە لەگیانی ئاکارو خۆتاقـــی کردنەوەو چۆك نەدانەوەو گەشە سەندن‌و خەملاندنێکی تـــازەوکاریگەرە ، کەچی بەرامبـــەر بەمە ئەبینین ئەوەی ڕۆژهەڵات نوێشك‌و سەرەتای بێ‌گەیاندنی ئاواتێکی لەسەرخۆو هێمنانەیەچاو خشاندنەوەیەکە بــــۆ ئەودیوی دنیای دیالێکتی ، جـــالام‌وایە گەیشتوومەتە ئـــەو قەناعەتەی هەروەك چـــۆن‌ڕۆژهەڵات پێویستی بنەڕەتـــی بەڕۆژئاوایە ، ئاوەهـــاوبەهەمان دەستوورو شـــێواز ڕۆژهەڵاتیش پێداویستی زۆری بەگیانی ڕۆژئاوایە ، تەنانـــەت کاتێ وورد ئەبینەوە بەسووك‌و ئاسانی بۆمان ڕوون ئەبێتەوە کە ڕەوڕەوەی ڕەونەقـــی‌شارستانیەت‌و بنچینـــەی هۆیەکانی ، بناغەی خـــۆی‌بەهاوکاری هەردوولا قایـــم کردووە ، لەسەر ئـــەم ڕێڕەوەگەشە ئەسێنێ‌و بەردەوام لـــە سەرهەڵدانە ئەمرۆش کـــەخۆمان بەرامبەربەیەکێ لـــە شاعیرە هەرە بلیمەتەکـــانی گێتی‌دا ئەبینین ، ئەبێ بڵێین حالی‌حازر ئەم شـــاعیرەلەدەوروبەری ئەم دوو لایەنـــەدا ئەخولێتەوە ، لەسەر ڕۆشنایی‌زادەی پوختی ئەم باوەڕەوە ، بە شانازی‌و ســـەربەرزی‌هەردوو لایەنی ڕۆژهـــەڵات‌و ڕۆژئاوا - تاگۆر ـــی بلیمەتتان پێش‌کەش ئەکەین .. دووای ماوەیەکی کـــورت ، لەناو چەپڵەی ئەم هەمـــوو

شاعیرانەدا هاتە سەرشـانۆ : بەڕێزەکانی ڕۆژئاوا .. مرۆڤی هێزو زانست‌و زانیاری ، ئەی ئەوانەی کە بەسامان‌و هێـــزو بازووی لێڕەشاوەتان ،توانیتان سرووشت بشکێنن‌و دیاریدە- کانی شیّ‌کەنەوە ، لەپێناوی نەخشەکێشان‌و دروست کردنی چوارچیوەی سرووشـــتێکی تازەو شارێکی نوێ ، ئێمـەش کە ڕۆژهەڵاتی لاوازو بێ‌تووانا بـــووین ، لە هەموو هۆیەکـی پێشکەوتن لەســـامان‌و ... لەزانست‌و پیشەســـازی‌و جەنگ‌دا ، ئێوە ویســـتتان ئەم هەموو دەرگایانەمان بـــۆ بخەنە سەرپشت بۆ دۆزینەوەی ڕێگای ژیانێکی تازەو ئاسوودە کە لەشەوەزەنگی تاریکمیـــان بکاتەوە .. سا لەبەر ئـــەوە بەناوی شاعیران‌و خەڵـــکی ڕۆژهەڵاتەوە سەری ڕێـــزو سوپاستان بۆ ئەلەقێنـــم ، ئەگەرچی بەچاوێکی بێگانـــە لەهەندێ حاڵەتا لە ئێمەتـــان ڕوانی ، بەڵام هیچتان نـــەدی جگە لەدەست کورتی‌و لاوازی‌و بێ‌توانایی ، بەڵام ئـــەوەی توانیتان ڕووتاندنـــەوەی سامانەکانمان بوو کە بەشێك بوو لە تاریك کردن‌و بچڕاندنی شارستانیەتی گەشە دارمان ،

بروانە ل -۷-

مێژووی ماد

٣.١ دیاکۆنۆف نوسیویەتی

برهان قانع لەفارسیەوە کردویە بەکوردی

ـ٣ـ

نووسراوە ئاشوریەکانی ئەم سەردەمە ئەکرێن بەچەند بەشێکەوە :

١ ـ ئەو نامانەی بەخوا :ـ

چەند راپورتێکی دورو درێژە لەبارەی یەکێ لەو لەشکرکەشیانەوە کە بە ناوونیشانی پەرستگای خوای گەورەی ئاشورەوەیە . ئەم راپورتانە نووسەرە لیهاتووەکان رێکیان خستوون ، لەبەر رۆشنایی ئەو یادداشتانەی یاوەرو میرزایانی پادشادا نوسراون .. یەکێ لەو نامانە لەبارەی لەشکرکەشی سارگونی دووەمەوەیە بۆ سەر (ئۆرارتو) کە لە ساڵی ٧١٤ی پێش زایینی‌دا بووە . وە پەیوەندی یەکی راستەو خۆی بە مێژووی مادەوە هەیە .

٢ ـ ساڵنامەکان :ـ

یا بەسەرهاتی لەشکرکەشی ساڵانەی پادشاکانە کە لەبەر راپورتی کوچەریەکانا (بدوی) بەکورتی رێك خراوە ، هەندێ باسیان کورت کراوەتەوەو بەڵام بەلایەکا هەر دائەتاشن .

٣ ـ نووسراوە گشتی‌یەکان :ـ

کۆمەڵە باسێکی لەشکرکەشی پادشایەکە لە چەند شوێنێکی جوگرافیاییدا ، بە بێ پێش‌کەوتن‌و پاش‌کەوتنی مێژویی ..

٤ ـ سەرکەوتن نامەکان :ـ

تەنیا بەکورتی باسی‌سەرکەوتنەکان ئەکەن‌و گرنگی بەلایەنی شێوەی نووسینەکان نەدراوە .

جگە لەنووسراوەکانی بەشی یەکەم کە وەکو نووسینی بزماری سادە لەسەر روی سواڵەت نەخش کراون ، نووسینەکانی تر لەسەر ئەستوون‌و سواڵەت‌و رووی بەرد نەخش ئەکران‌و لە شوێنێکی دیاری کۆشك‌و ساختومانەکانا دائەنران .. (بانیان) ئەوەیان ئەزانی کە وەختێك ئەم ساختومانانە کۆن ئەبن (لەو وەختەدا هەموو کوشك‌و ساختومانەکانی ـ بین النهرین ـ لە خشتی کاڵ دروست ئەکران) .. وێران ئەبن یەکێك لە پادشایانی ئایندە کە بیەوێ ئەم شوێنەوارە کۆنانە بکاتەوە لەناو ئەو شوێنەوارانەدا ئەم‌نەخش‌و نووسراوانە ئەدۆزنەوەو بەم‌جۆرە باسی رەوشت‌و نەریتی کۆمەڵایەتی‌و ژیانی پادشایان بە پارێزراوی ئەمێنێتەوە .. سەرکەوتن نامەکان‌و باسی‌شەڕو شۆڕو بگرەو بەردەو ئازایەتیەکانیان لەسەر بەرد نەخش ئەکردو لە شوێنێکی دیاری ساختوومانەکەدا دایان ئەناو ئەیان چەسپان .

پێویست ناکا کەباسی ئەوە بکەین ئەم نووسراوانە لەبارەی شەڕو شۆڕو لەشکرکەشیەوە لایەنی لایەکیان گرتوە .. یاچۆن باسی شان‌و شەوکەوت‌و قودرەتی پادشایانی ئاشوریان کردوە . وە تێکشکان‌و ژێرکەوتنەکانیانی تارادەیەك کردوە بەژێر چمکەوە ، لەبارەی سەرکەوتنەکانیانەوە زیادەرەوی‌یان کردوە ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەتوانرێت بەسەرنجێکی وردی مێژووناسانە راست‌و درۆکان لێك جیا بکرێنەوە . لە کاتێکدا کە باسی لەشکرکەشی‌و سەرکەوتنی ئاشوریەکان ئەکات لەهەمان کاتا ئەتوانرێ هەندێ زانیاریش لەبارەی ژیانی ناوخۆی ئەو تیرەو هۆزانەوە وەر بگیرێ کە لەگەڵ لەشکری ئاشوریەکانا کەوتوونە شەڕو شۆڕەوە . یان ئەگەر ئاشوریەکان لەشوێنێکدا بەتەواوی شکا بن (سا بە هەرهۆیەکەوە) ئەگەر ئەم نوشوستی‌و تێك شکانە نەنووسرابێ ئەوا مەسەلەکە لەو یادا زۆرتر ئەئاڵۆزێ‌و لەم بارەیەوە هیچ زانیاریەکی مێژوویی دەست ناکەوێ . بەڵام لەهەندێك شوێنی ترا سەرچاوەو زانیاری تر یارمەتی ئێمە ئەدات .. وەکو نووسراوە دەوڵەتیەکانی پادشایانی ئاشور، راپورت‌و کورتەی راپورتی جاسوسەکان‌و زانیاری بەڕێوەبەری‌و سوپایی هەمە جۆرە ، روو نووسی یادداشتەکانی پادشاهان ، نووسراوی سیاسی‌و هەمەچەشنەی‌تر .

بەشی زۆری ئەم بەڵگە بەنرخ‌و راستانەمان لەبارەی نیوەی دووەمی سەدەی هەشتەم‌و سەدەی حەوتەمی پێش زاینیەوە بەدەستەوەیە . بەڵام داخەکەم کە بەشێکی کەم لەم بەڵگەو نووسراوانە لەبارەی مادەکانەوەیە . ئەم بەڵگانە بەشیوەی گفتوگۆی ئاشوری ـ زمانی ئاکادی ـ یەوەیە کە تا ئێستە کەمتریان لێ خوێندراوەتەوەو خوێندنەوەو لێ‌تێ‌گەیشتنیان زۆر گرانە .. لەوە ئەچێ گفتوگۆی پادشایانی ئاشوروپاڕانەوەیان لە خواو چاوەڕووانی وەڵامیان‌و چەندمەسەلەیەکی هەمە جۆرەی سیاسی بن کە مەترسی بۆ ئاشوریەکانی تیابێ‌و باسی ئەو رووداوانە بێ کە هەڕەشەیان لە ئاشور کردوە . کەلەم کاتەدا نوشوستی سیاسی پادشایانی ئاشور دەرئەکەوێ .. ئەو شتانەی کە پەیوەندی بە رووداوی وڵاتی مادەوە بووەو پەیوەندی بە سەردەمی سەڵتەنەتی دوو پادشاوە واتا (ئاسار خارتون) و (ئاشور بانیپال) لە ساڵەکانی (٧٠ـ٥٠ سەدەی حەوتەمی پێش زاینی) دەست ئێمە کەوتووە ، بەڵام داخەکەم هەموویان ون بوون . زیندوو کردنەوەو روون کردنەوەی رووداوەکانی ئەم قۆناغە لە رووی مێژووەوە کارێکی زۆر گرانە . سەرچاوە ئاشوریەکان لە سیەکانی سەدەی حەوتەمی پێش زاینیدا

ـ بروانە ل ـ٧ـ

بروانە ل ٦

ئەدیبەکانی سۆڤیەت لە ریالیزمی سۆشیالیستی ئەدوێن

محمود حاجی
کردویە بە کوردی

١ ـ مکسیم گورکی :

بۆئەوەی ناخۆشی‌یە تاڵەکانی کۆن روون‌و ئاشکرابن پێویستە لەروانگەی پێش کەوتنی توانستی خۆیانەوە سەیری لوتکەی ئەو شتە تازانە بکەین کە دێنەدی .. لەسەر ئەو باوەڕە ئەو سەرگەرمی‌و شانازی‌یەی کە ئاوازێکی نوێ بە ئەدەبەکەمان ئەگەیەنی هەڵبستێت کە ئەوانەش یاریدەی دۆزینەوەی روخسارێکی تازەو ریبازێکی نوێن کە « ریالیزمی سوشیالیستی‌یە » ئاشکرایە ئەو ریبازەش بەبێ پاڵپشتی تاقی کردنەوەیەکی سوشیالیستانە نایەتەدی .. ئێمە لە وڵاتێکی بەختەوەردا دەژین .. وڵاتێك کەمافی خۆشەویستی‌و رێزگرتنی مرۆڤی تێدایە .. خۆشەویستیمان بەرامبەر بەمرۆڤ لەهەست کردنمان بەهێزو توانای مرۆڤ‌و رێزگرتنی تێکرای کۆمەڵ بۆیەکتری‌و لەهێزی کۆمەڵی ئیش کەرانەوە هەڵئەقوڵێت .. کۆمەڵێك کە دەبنە هۆی بنیاتنانی سوشیالیستی لەهەموو جیهانا .. ئەو خۆشەویستی‌یەمان بەرامبەربە مرۆڤ لەوپارتەی کە بەسەرۆك‌و رێ‌پیشان دەری گەلی چەوساوەی هەموو سۆڤیەت‌و مامۆستای پرولیتاری هەموو وڵاتان دائەنرێت ، هەڵ دەقوڵێ‌و ـ پێویستە هەڵ بقوڵێ ـ ریالیزمی ئێمە دەسەڵاتێکی ئەوتۆی هەیە کەبتوانێت رەخنە لەرابردوو بگرێت‌و رابردوو لە ئێستادا نیشان بدات ، وەهۆی بنەرەتیش بۆ بەهێزکردنی سوشیالیستی لەرێگای گێرانەوەیەکی وێنەیی لەرووداوەکان‌و خەڵك‌و ئەو پەیوەندی‌یە نەبچراوانەی لەکاتی ئیش کردنا پەیدا ئەبێت سەر هەڵ دەدات‌و دەردەکەوێ ..

رۆمانسی شورشگێر لەناوەرۆکدا ناوێکی خوازەیی ریالیزمی سوشیالیستی‌یە کەتەنیا بایەخ بەگێرانەوەی رابردوونادات لە ئێستادا بەڵکو بەشێوەیەکی بنەرەتی یارمەتی دەرە بۆبەهێزکردنی دەسکەوتە شورشگێریەکانی ئێستاو رون کردنەوەی مەبەستە گرنگەکانی دوارۆژ .

ریالیزمی سوشیالیستی وەکو شوێنەوارێك تەماشای کەون دەکات بەمەبەستی بەرەوپێش چونی بەهرە بەنرخەکانی کەسی مرۆڤ‌و سەرکەوتنی بەسەر هێزەکانی سروشت‌دا ، لەپێناوی تەمەن درێژی‌و تەندروستی‌و بەختیاری ژیان لەسەر زەمین‌دا بەمەرجێ لەگەڵ زیادبوونی هەموو پیویستی‌یە هەمیشەییەکانی بروات ـ دەیەوێت کەون بکات بەشوینێکی خۆش‌و بەرز بۆ مروڤایەتی لەخێزانێکی یەکگرتوودا ..

ریالیزمی سوشیالیستی دەنگدانەوەیەکی راستەقینەی سوشیالیستی‌یە کە بە زەبری دیکتاتوریەتی پرولیتاریا لەگەڵی لای پیشەسازی‌و کشتوکاڵی کە بەشێوەیەکی کەمیش بێت هاتۆتە دی .. دەنگدانەوەیەکی بەتەوژمی کارکردن‌و ژیانە ، چەسپێنەری ئەو جۆرە رێگایانەیەو یارمەتی دەرێکە بۆ ئەوەی لە واتاکانی بگەیت ، بۆ دامەزراندنی سوشیالیستی لەدوا رۆژدا .

ریالیزمی سوشیالیستی لە بیرێکەوە دەرئەچێ کە پێ‌گەیشتن‌و پێشکەوتنی توانای (خود)ی (ذات) بێت ، ئەویش لە کۆمەڵێکی دور لەچینایەتی دا نەبێت روونادات ، ئەبێ کۆمەڵێکی کۆمونێستی تەواو بێت ، لەم نێوانەوە ئەتوانین جیاوازی لەبەینی ریالیزمی ئێستاو کۆن ـ پێش شورش ـ بکەین بەتایبەتی لەرووی ریالیزمی رەخنە گەری‌یەوە کە هەموو توانایەکی رەخنەگری تەرخان دەکات بۆ سووربوون لە تاك‌ڕەوی‌و پارێزگاری کردنی سەربەستی خودی لەکۆمەڵی سەرمایەداری‌دا کە لەناکۆکی‌یەکی چینایەتی بەردەوام دایە، لێرەوە دەبوایە وینەی ئەو رووداوو کارەساتانەی لەنێوان ساڵانی ١٩١٧و ١٩٣٤دا روویان‌داوە کەشێوەیەکی کۆن‌و خۆپەرستانەی تێدایە بەچاوێکی ووردبینانەوە لەگەڵ سەرەتای پەیدابوونی سوشیالیستی نوێی مروڤ سەیر بکرێن .. ئەوەش ئەوە دەگەیەنێ کە نووسەرانمان وینەی ژیان‌و کارگەو چەشنەکانی لە سەرلاپەرەکانیان دەست نیشان بکەن‌و ئەو دەورە گرنگەی کە مێژوو بە ئەدەبەکەمانی ئەداو مایەی شانازی ئێمەیە بۆ پێش کەوتنی ئەدەبەکەمان بەرەو ئاسۆیەکی رووناك بەرن‌کە زوربەی خەڵکی وڵاتەکەمان ـ وڵاتی پاڵەوانان‌ـ مەبەستیانە ..

٢ ـ أ.ف . لوناچشارسکی:

ریالیزمی سوشیالیست وەکو جوڵانەوەو پێشکەوتنێك لەواقیع دەگات ، بەبێ هیچ دەمارگیری‌و سلبی‌یەك لەگەڵ رویشتنی زۆرانی دژەکان ئەروات : بەڵکو خۆی لەناو پێشکەوتنەکەی‌دا ئەدۆزێتەوەو جێگای خۆی لەناکۆکی‌یەکەیدا دەست نیشان ئەکات ، وە بەتوانایەکی چالاکانە هەوڵ ئەدات کە بەلای چ چینێك لەچینەکانی کۆمەڵدا بچێت ، بەم جۆرە لەگەڵ ئەم جوڵانەوەو کارەساتانەدا لەجوڵانەوەدایەو لە لایەکەوە ، وەکو بیرکردنەوەیەك خۆی بەرامبەر جوڵانەوەی مێژوویی پێشان دەدات ، وە لەلایەکی ترەوە وەکو توانایەکی جەسورانە بۆ دیاری‌کردنی خۆیی لەم جموجۆڵانەدا ، دەردەکەوی .

ریالیزمی سوشیالیستی شورشگێری راستەقینە ئەو مرۆڤەیە کە سوزێکی بەهێزی هەیەو هونەرەکەی وەکو ئاگرو بەیەك رەنگ دائەرێژێ‌و لەگەڵ ئەوەشا جێگای دەمارگیری‌و سلبی تێدا نابێتەوە چونکە پڕە لە هاندان‌و چالاکی .. ریالیزمی سۆشیالیستی بریتی‌یە لە پروگرامێك کە زۆر چەشنە رێگای تێدایە .. وەك ئەوەی ئێمە .. یاخود ئەوەی لەرێگامانە .. کە خۆبەخت کردن‌و تێ‌کۆشان ئەچەسپێنی‌و ئەبێتە دروست کەرێك بۆیان‌و باوەری بە دوا رۆژی کۆمۆنێستی بۆ ئادەمیزادو بەهێزی پرۆلیتاریاو پارتە پێشرەوەکەی هەیە ... رێزێکی زۆر لە شورشی یەکەم ئەگرێت کە ئەوەش باشترین رێگایە بۆدامەزراندنی سوشیالیستی جیهانی لە وڵاتەکەماندا .

٣ ـ شۆلۆخۆف :

ئەوەی ئەیەوێت لە ریالیزمی سوشیالیستی بگات پێویستە هەنگاو بەنرخەکانی ئەدەبی سۆڤیەتی لەنیوەی ساڵی پێشکەوتنی‌دا بخوێنێتەوە کە مێژووی ئەو ئەدەبە ریالیزمی سوشیالیستە بەوێنەی زیندوی پاڵەوانان‌و بە تابلۆی خەباتی میللی دارێژراوە .

٤ ـ فیدین

رەوشتی (سوشیالیستی)

باشترین بناغەیە بۆ تێ‌گەیشتن لە (ریالیزمی سوشیالیستی) ئەدیبی راستەقینە لەناوەرۆکی بەرهەمەکەی‌دا دەردەکەویت‌و ناوەرۆك بەهیچ جۆرێك بەبێ رایەکی دیاری کراوی هونەرمەند ناوترێ ، ئەو رایەش لەلایەن ئایدولوژیەتی هونەرمەند یان لەگەلێ لای تردا دیاری ئەدات ، بەڵام ئەبێ بیر لەوەنەکرێتەوە کە دەبێ هونەرمەند ڕایەکەی تەنها لەگەڵ لایەنە فورمەکەی‌دا بێت .. کاتێ وەکو رێگایەك

بروانە ل ـ٧ـ

ئەدگار ئەلان پۆ

نووسینی : کۆستەنتین ئەرسۆ بەدەسکاری‌یەوە
کردوویە بە کوردی

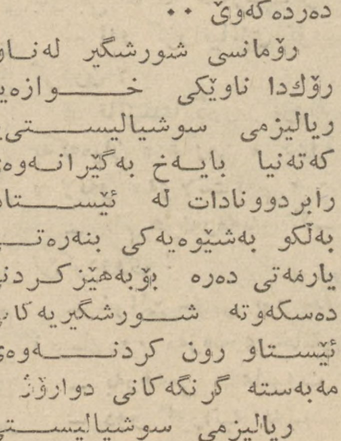

لەکۆتایی مانگی ئەیلوولی ساڵی ١٩٤٨دا بلیت بڕی شەمەندەفەری رێگای ـ بالتیمور ـ فیلادلفیا ـ لە گالیسکەیەکدا چاوی بە مرۆڤێکی لاوازو نەخۆش کەوت .. بۆیە لە نزیکترین وەستان‌دا (بە نیازی گەڕانەوەی بۆ شاری بالتیمورو ئۆقرە گرتن لە ماڵی ئاشنایەکی‌دا) دابەزاندە خوارەوە .. رۆیشت .. قاچەکانی بەدوای خۆیا کێشا وەکو نەبای دیبی‌و نە باران .. هەستی بە چۆنیەتی باری ژیانی خۆی نەدەکرد .. تۆرباکەی دەستیشی تەنیا چەند لاپەڕەیەکی رەش‌کراوەو چەند دەست نووسێکی تیادا بوو .. رۆیشت .. لە یەکەمین (سەکو)ی رێگاکەدا دانیشت‌و پشوویەکی دا .. پشووەکەی درێژەی خایاندو بۆ نەخۆشخانە گواسترایەوە .. پاش چەند رۆژێکی کەم لە ـ٧ی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٨٤٩ ـدا دەستی لە گەردنی کۆرپەی دنیای روون‌دا شل‌بوو .. دوا ماڵ ئاوایی کرد .. وێنەی مەدالیاکەی سەرسینەشی ئافرەتێکی قەشەنگ بوو .. وێنەی دایکی ئازیزو خۆشەویستی بوو کە هەرگیز لە خۆی جیا نەدەکردەوە .. ئەدگاری شاعیری مەزنی ئەمەریکا بەم جۆرە گیانی بە خاك سپارد .. بەڵام هاوچەرخەکانی شاعیر گەلێ لە یادگارەکانی ئەدگاریان بۆ تۆمار کردوین .

شاعیر لە بنەماڵەیەکی ئیرلەندەییەو لەکۆنەوە بۆ ئەمەریکا کۆچیان کردووە .. باوکی ماڵی باپیری جێ‌هێشتووەو (ئەلیزبسی) کچە ئەکتەری جوانی ئینگلیزی داخوازکردووە تا لە ساڵی ١٨٠٩ دا ئەدگار لە شاری (بۆستن)دا هاتۆتە دنیاوە .. لە تەمەنی دوو ساڵی‌دا باوکی کۆچی دوایی کردووەو بازرگانێکی ئایرلەندی پەروەردەی کردووە. لەسەر دەمی شەڕی (واترلۆ)دا چۆتە لەندەن‌و هەر لەوێوەش چۆتە قوتابخانە .. وە لە ساڵی ١٨٢٠ دا بە نیازی خوێندن چۆتە شاری(ریگموند) (ئامادەیی ئەدگار بۆ بەشدار بوون لە هەموو کارێکی فکری گران)دا وای کردبوو ماموستاکانی بە قوتابیەکی زرنگ‌و وریای بناسن ..

بروانە ل ـ٧ـ

بەرهەم هێنانی ئاژەل یان ئاژەلداری

زەردویی [خوێن میزکە] الحمی الصفراء
ـ پایروپلازموسز ـ

ـ بەختیار مستەفا ـ

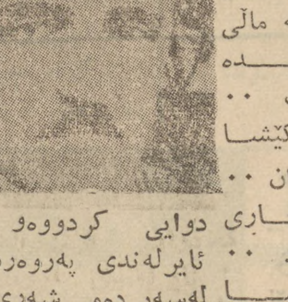

ـ ٢ ـ

چارەی نەخۆشیەکە :

بۆ مەڕو بزن ١ر٥ سەنتیمەتر ٣ لە دەرمانی بابیزان یان ئاکاپرین خەستیەکەی ٥ر٠٪ بۆ هەر دە کیلوگرام لە کێشانەی ئاژەلەکە بۆ مەڕ لە ٥ر٤ سەنتیمەتر ٣ تێ نەپەڕێ وە لە ژێر پێست بدرێ . لەگەڵ ئەمەشدا سایکلوبایوتیك ئەنجکشن یان تیرامایسین ئەنجکشن بدرێ لە ماسولکەکان .

١ر٥ ـ ٣ سەنتیمەتر ٣ زۆر بە سوودە ، لە رەشەوڵاخدا ٤ـ٦ سەنتیمەتر ٣ لەژێر پێست لە هەمان دەرمانی سەروباشتروایە بەدوو جار لێ بدرێ، هەروەها یەکێکیش لەو ئەنتی بایۆتیکانەی سەرەوەی لێ بدرێ ١٠ سەنتیمەتر ٣ لەماسولکەکان بدرێ .

هەروەها لەناو بردنی گەنە بەلەشی ئاژەلەوە مەرجێکی گرنگە ئەویش بەدەرمانی تایبەتی ئەبێ .

پارێزگاری‌و نەهێشتنی نەخۆشیەکە :

لەناوبردنی گەنەو سج بە ئاژەلەوە یان لە گەوڕو لە جێگاکانی ئاژەڵدا ئەویش بەستنەوەیان بە دەرمانی تایبەتی ، بۆ ئەو مەبەستانەدام‌و دەزگا ئاژەلیەکان ساڵی دوو جار لە (بەهار و پایزدا) ئاژەڵ بەدەرمان ئەشۆن ، ئەم شتنەوەیە زۆر بەکەڵکە بۆئاژەڵ وە لە زۆر نەخۆشی دوریان ئەخاتەوە ، لەژمارەیەکی تری باسەکانماندا بە درێژی باسی ئەکەین .

چاوقایمی دوێنێ و ئەمڕۆ

● هەتاکو چەند ساڵێ لەمەوبەر وام‌ئەزانی (چاوقایم) مانای نەترسان‌و گیانی بەرەوپیش چوون‌و کۆڵ نەدان ئەگرێتەوە .

● واشم ئەزانی (چاوقایم) بەو کەسە ئەوترێت لە ئاگر سڵ نەکاتەوەو گیانی شیرینی خۆی نابێتە سەربەری دەستی‌و بەقەدەر ژیان حەزلەمردنیش بکات لەپێناوی ئەو مەسەلە شەریفانەدا کە باوەڕی پێیانەو ، وەك سەر بازێك ئامادەیە خۆی لەپێناویاندا دابنێ ..

● واش لەکەسێکی (چاوقایم) تێ‌گەیشتبووم ، کە ئەبێ خاوەنی دڵێکی پڕوەفاو گیانێکی پڕ برایەتی‌بی‌و خولقابێ بۆ خێرو چاکەی‌خەڵکی چاو لەیارمەتی ..

● بەهەموو عەقڵێکمەوەوشەی (چاوقایم) یادی ئەو سوار چاکانەی سەدەکانی ناوەراستی ئاورووپای ئەخستمەوە یاد کە (ئەلکسەندر دۆماسی گەورە) کردونەتیە پاڵەوانی زوربەی چیرۆکەکانی .

ئەوەش ناشارمەوە کەوشەی (چاوقایم‌و چاوقایمی) زۆر خدوکەی خۆش خۆشی بەدڵمدا ئەهێنا .. !!

● کەچی ئەمرۆکە چاوقایم بەمانایەکی تر دێت‌و بەکەسێك دەوترێت (چاوقایم) زۆردوورە لەو مانایەوەی کە کۆن لێی تێ‌گەیشتبووم .. جایامن بەهەڵە لەمانای چاو قایمی گەیشتبووم وەیاماناکەی لەگەڵ رۆژگار گۆڕاوەو مۆدێلی چاو قایمیش‌وەك زوربەی شتی‌تر لەسەر شێوەو ناوەڕۆکێکی جیاوازلەجاران هاتۆتەوە گۆڕێ .

● بۆ یەکەم جار کەناوی (ماکیافیللم) بیست بەم شێوەیە بۆم باس‌کرا .. ماکیافیللی پیاوێکی سیاسی بێ‌نرخی دژ بە میللەتە ، لەکتێبەکانیدا ئەڵێت .. « بۆ گەیشتن بەمەرامێك گرنگ نی‌یە چ رێگایەك ئەگریت‌و بەچ رێگایەکدا ئەڕویت بەومەرجەی ئەورێگایە زوو بەو مەرامەت بگەیەنێت !! »کەبیروباوەڕێکی وەك ئەمە هەرگیز دۆستی میللەت نی‌یەو ناگونجێت لەگەڵ رێبازی مرۆڤایەتیدا .

● هەر لەو کاتەوە ئەوکابرایە ئەبوغزێنم ..

کەچی داخی گرانم مانای(چاوقایم)ی ئەمرۆ کت‌ومت ئەلێی گایەکەو چۆتە پێستی‌ماکیافیللی رەزا قورسەوە .. چاوقایمیش بەشێوەیەك پەرەی‌سەندووە ئەوەی ئەو پێستە نەکاتەبەر ئەوە هەر مەپرسەی ناوە ..!!

نوری حەیران

پۆستەی خوێنەران

ئاخۆ پێشینان بۆچی وتوویانە : (دار لەگەڵ تۆمەو دیوار گوێت لێ بێ) ؟ رەنگ بێ مەبەستیان ئەوە بووبێ کە ئامۆژگاری یەکێکیان کردبێ ئەگەر یەکێکی تریش لەولاوە گوێی لێ بووبی سودی لەو ئامۆژگاریە وەر بگرێ .. ئینجا نازانم بۆچی ئێمە تا ئیستە چەند جار بەخوێنەرانی بەرێز رائەگەیەنین کە لەسەر روویەکی قاقەزەکە بنووسن چونکە ئیشکەرەکانمان (کرێکارەکان) کوردی نازانن‌و سەریان لێ تێك ئەچێ .. لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا رۆژ نیە چەند قاقەزێکمان بۆ نەیەت کە لەسەر هەردوو دیوی قاقەزەکەیان نووسیوە .

× کاك م٠ح٠ع لەهەولیر :

براگیان لەسەر زوربەی وشەی دێرە شیعرەکانت ژمارەت داناوە گوایە لەدووایدا لێیان بکۆڵیتەوەو ماناکانیان شی بکەیتەوە ، بەڵام داخەکەم لەکۆتایی شیعرەکەتا لەبیرتان چووە مەبەستەکەتان بێننەدی .. ئینجا خوا ئەیزانی مەگەر بەلێکۆڵینەوەیەکی وردەوە بتوانین لەماناکەی بگەین !!

× کاك ق ٠ م لە هەولیر :

ناوەرۆکی پارچە شیعرەکەتان نمونەی ئەدەبی سەدەونیوێك لەمەوبەرە ئەدەبی ئەمرۆمان ئەبێ شورشگێربی‌و لەگەڵ ئێش‌و ئازاری نەتەوەکەمانا تێکەڵ بێت ، نەوەك شیعرەکەی جەنابتان گڕی ئاگری تۆڵەی زۆر لێکراوەکان لە بەردەم پرچی نازدارەکەیا ئەهێنێتە سەر چۆك ..!

× کاك ج ٠ أ ٠ ر ٠ م :

بەر لەهەموو شتێك قوربان ئەوە بۆ ناوی خۆت بەتەواوی نەنووسیوە .. جگە لەوەش ئەبوا قاقەزەکەت بۆ زاناوشارەزاکانی بنکە ئاسمانیەکانی (کیپ کەندی)و (سیبریا)ت بناردایە تاکو بێن بۆ لات‌و شارەزاییت لێوە فێر بن .

× کاك د ٠ قوربانی :

ئێمەش حەزمان ئەکرد شیعرە بچکولانەکەت بۆ بڵاو بکەینەوەو بەڵام دڵنیابە خەڵکی‌رەخنەیان لێ ئەگرتین‌و ئەیانووت دێرەکانی لەنگە !!

× کاك مەحمود بابە شیخ لەهەولیر :

پارچە شیعرەکەی جەنابت هەمووی رەمز بوو ، ناونیشانەکەشی دڵداری بوو . وابزانم مەسەلەی دڵداری ئەوەندە پێویست بە رەمزو رەمز کاری ناکات !

× کاك أ ٠ خ ٠ نەقشبەندی :

هەر چوار پارچە شیعرەکەتمان کێشانە کرد .. جگە لەوە کە دەسخەتەکەت بە تەواوی بۆمان نەخوێندرایەوە ، ریزمان پێ گرتن (دڵەی خەمبارم) سەرزەنشتی کۆمەڵگای ئەمرۆمان ئەکات ..! (من لەمابەینی ئاوو خاکا) ئەمەشیانت

بروانە ل ـ٧ـ

باشماوەی : چیشتکەرێکی کوێر ..

کوێربێ‌و روناکی ژیانم لێ ئاوابێ .. لەم ماوەیەدا زۆر بەتەنگ ماڵی ئاغامەوە بووم بەدەست پاکی ناسرابووم لەناویانا .. بەڵام کە ژنەکەم (مارتا) دایکی (ماریا) ئەم کچەی وا لەبەرچاوتە نەخۆشکەوت و منیش هیچ پارەیەکم شك نەئەبرد بۆیە ناچار پارچە ئاڵتونێکی ماڵی ئاغام بردو فرۆشتم تا بەپارەکەی بتوانم ژنەکەم رزگارکەم لەمردن ، بەڵام .. ئاخ .. ئەگەر ئەمزانی نەپارەو نەئاڵتون مارتای خۆشەویست رزگار ناکات لەمردن دەستم نەئەبرد بۆ دزی‌کردن ، نا نەخێر ..

– بۆچ ، هیچ ئیشکەرێکی تر سزادرابوو لەسەر دزی ؟

– نەخێر ..

کابرا کە ئەم قسانەی ئەکرد هەردوو چاوەکانی لەپڕ تیشکێکی تێپەڕی‌و سەری‌برد بەلای گوێی نەخۆشەکەوەو وتی :

– کەواتە تۆ گوناهبار نیت، نە لەبەردەم خواداو نە لەبەردەم خەڵکا .. ئەوەی کردوتە لەپێناوی خۆشەویستیت بوو بۆ ژنەکەت ، ئەمەش بەسە لای خواو خەڵکی بۆ ئەوەی ئیشەکەت تاوان نەبێ ... گوناه نەبێ . کابرای نەخۆش خەریك بوو بگری کاتێ ئەم قسانەی بیست ، بەڵام کابرا وتی :

– دوای ئەمە هیچ شتێکی ترت هەیە بیڵێی ؟

– بەڵێ .. یەك هیوام لە دڵایە هەمیشە .. هەرچەن بەگەوجیشم دانێی بەڵام بەخو هەر پێتی ئەڵێم ، خۆزگە جارێکی‌کە چاوم بە مارتای خۆشەویستم ئەکەوتەوە بەوهەموو جوانی‌و شۆخی‌یەوە، بەوهەموو میهرەبانی‌و دڵسۆزی‌یەوە ، کاتێ لە باخچە بچوکەکەمانا بەجوتە دائەنیشتین .. ئاه .. لێم ببورە گەورەم، هەرچەن ئەزانم کە بەم قسانە زەردەخەنەی گاڵتە سەرلێوت ئەگرێ بەڵام ، خۆشم ئەویست زۆر .. !

کابراش هەستایە سەرپێ‌و بەرەو پیانۆکە رۆی‌و وتی :

– نا نا .. زۆر باشە :

ئەوەی وتو پەنجەکانی ئەهێنا بەسەر شانەی پیانۆکەداو شەپۆلێ خۆشی‌و زەردەخەنە بەسەر روویا هات . دەنگی پیانۆکە لە دێر زەمانەوە بۆ یەکەم جار ژورەکەی پڕئاواز کرد هەروەك کڵوی نەرمی بەفر ئەهاتە خوارێ . کابرای نەخۆش هاواری‌کردو هەستا لە جێگاکەیا دانیشت :

– ئەوەتا .. ئائەوە مارتایە خۆیەتی .. یەکەم جار چۆنم‌دی ئاوایە .. زستان بوو ، پێ ئەکەنی ، بانگم ئەکا .. ئەوەتا ئەوەتا ..!

کابراش لە پیانۆ لێدانی خۆی نەئەکەوت تا وردە وردە دەنگی نەخۆشەکە نزم ئەبۆوەو ئەیوت :

– ئەوەتا .. ئەو ئێوارە تاریکە ناخۆشە هات ، کاتێ لێرە بەهار بوو ، گوڵەکان قا قا پێ‌ئەکەنین‌و سەمایان ئەکرد لەگەڵ سروەی شەماڵا ، ئەو گوڵانەی کە مارتا خۆی چاندبوونی .. سپی بوون .. وەك ئێستا ئەیانبینم .

پاشان نەخۆشە پیرەکە سەری خستەوە سەر سەرینەکەو بەکچەکەی وت کە پەنجەرەکە بکاتەوە :

– بی‌کەرەوە با باخچەو گوڵە سپی‌یە جوانەکان ببینم . (ماریا)ش پەنجەرەکەی کردەوە ، بەڵام هیچ گوڵ لە ناو باخچەکەدا نەبوو .. پاش نەختێ وتی :

– گەورەم ، نامەوێ بمرم تاکو ناوت نەزانم .. ناوی ئەو کەسەی کە مارتای پیشاندام لە بەهاری تەمەنیا . کابراش دەستی لەسەر پیانۆکە هەڵگرت‌و وتی :

– ناوم (مۆزارت)ە .. !!

هەرکە وای‌وت (ماریا) کەوتە سەرچۆك لەبەردەم ئەو هونەرمەندە نەمرەداو سەری دانەواند .

تیشکی رۆژی لاواز لە ئاوابوونا بوو کاتێ چەن تاڵێکی زەردی ئەو بەسەرهاتە سەیرەی بەجێ ئەهێشت . کاتێ ماریا سەری هەڵبڕی لەبەردەم هونەرمەندە مەزنەکەدا نەخۆشەکە گیانی سپاردبوو .

باشماوەی : شاباش بۆ پەنجەکانی ..

٢ – بابەلینچك
٣ – دۆڵەدرێژە
٤ – شادەنوێژە
٥ – ئەسپێ‌کوژە

لە کوردستانی گەرمیان‌و بابان دا ، پێی ئەڵێ :

١ – تووتە
٢ – برای‌تووتە
٣ – زەنگڵەقووتە
٤ – دۆشاوەمژە
٥ – ئەسپێ‌کوژە

لە کوردستانی برایمخانی دەلۆ وە بگرە ، تا لوڕستانی قەدەم خێر ، پێی ئێژن :

١ – هەڵمەقوتە
٢ – بزنمژە
٣ – براکوژە
٤ – دوشاوەمژە
٥ – سپێ‌کوژە

جا ئەگەر بێ‌و کورد رازی بێ‌و یەك‌بگرن‌و پەنجەیان بکێشنە پەنجەی یەك‌و دەس لەدەس‌و پشت لە میللەتی داخدارو مێژوی خوێناوی‌و پشت ئەستور بکەن ، بێگومان حەوت‌جار حەوت‌جار وئێمەش وەکو گەلانی پێشکەوتوو جێگایەکی شایەنمان لەم سەرزەمینەدەست ئەکەوێت‌و ئەگەینە ئامانج .

باشماوەی : بیری‌سەربەست ..

بڕیار لەسەر وەرگرتن یان دانە دواوەی ئەدرێت .

کە شێرکۆ گوناهبار ئەکرێت ، بەوەی شیعرەکانی لە قاوغێکی تەسکدایەو ئەویش ئەڵێت .

(تێ‌ناگەم ، بەتەواوی مەبەست لە « قاوغی تەسك » چی‌یە ؟)(٢) .

ئینجا ئەڵێت (« کێن ئەوانەی وائەڵێن ، کە ئەشڵێم « کێن » ، مەبەستم ئەوەیە چۆن بیر ئەکەنەوە ؟! چونکە لێرەدا رەنگە چەند لێکدانەوەیەکی جیاواز لە یەکتریش هەر بڵێن « قاوغی تەسك»یان بە پێچەوانەوە)(٣)

من ، لێرەدا ، مافی ئەوە ئەدەم بەشێرکۆ ، ئەو پرسیارانە بکات ، چونکە ئەگەر ، بڕیاردان لەسەر قاوغ تەسکی شیعرەکانی شێرکۆ ، لە پێودانی بیری تەنیا خاوەن رەخنەکەوە بێت ، وە ئەو مافە بدات بەخۆی ، ئەشگونجێ شێرکۆ لەپێودانگی بیری خۆیەوە ، قسەو باوەڕی رەخنە ، بە « تەسك‌و هەتا تەسك تریش » بزانێت !! ئەم قسەیە پەسەند (تزکیە) کردنی هەموو « بیر »ی شێرکۆ نی‌یە ، لەلای من ، هەروەك دژایەتی ئەو «بیر»ەش نی‌یە کە شیعرەکانی لەقاوغی تەسکدا ئەبینێت ، هیوادارشم وردبینانە سەرنج بدرێت‌و واش لێك نەدرێتەوە ،

– ماوەیتی –

عبدالله عباس
نووسیوێتی
بەغدا شوبات ١٩٧٤

باشماوەی : ئەدیبەکانی سۆڤیەت ..

قسە لەریالیزمی سوشیالیستی دەکەین پێویستە لەگەڵ داخوازی‌یەکانی دروست بوونی مرۆڤ لەجیهانێکی نوێدا بگونجێت ، (جیهانی تازەش) لای ئێمە جیهانێکی سوشیالیستی‌یەو هەموو هەوڵێکمان تەرخان دەکەین لەرێگای هونەری ریالیزمی‌دا وێنەی ئەو جیهانە تازەیە بگرین ئەو دنیا مێژوویییە دیاری کراوەی لەبەرهەمی هەموو هونەرمەندیك‌دا رەنگ ئەداتەوەو لەهەموو ولات‌و نەتەوەیەك‌دا هەیەو بەبایەخ‌دانی لەسەر رێگای هونەری ریالیزمی بەری خۆی ئەداو رێگا بۆ داهاتوو ئەکاتەوە بەبێ چاو پۆشین لەدەوری مێژووی ، وە من لەو رێگا جۆربەجۆرانەی هونەری ریالیستی ئەدوێم چونکە ریالیستی لەکاتی پەرەسەندنی‌دا گەلێك رێگای لێ‌جیابۆوەو بەهیچ جۆرێك رێ لە زۆربوونی شتی تازە ناگرێ ، زۆر بەئاسانی ئەتوانم لە ئەدەبی سۆڤیەتی‌دا وێنە بۆ راکانی خۆم بهێنمەوە چونکە وێنەی مرۆڤی تازە لەجیهانەکەمان‌دا بەگەلێ جۆری جیاجیا ریالیستی دەرئەوتێ کە بەشێوەیەکی جیا لە هۆنراوەکانی مایاکوفسکی‌و تیخونۆف‌و تفاردوفسکی ئەبینرێ هەمان شت لەرۆمانەکانی شۆلۆخوف‌و لیونۆف بەرچاو ئەکەوێت ..

٥ – ئەلێکسی تولستوی :
ریالیزمی سوشیالیستی :

ئەبێ ئەم دوو وشەیە بەمانای چی بێن ...؟ من وایان تێ‌ئەگەم :

سوشیالیستی لە هونەردا ئەوەیە بەرەو ئامانجێکی دیاری کراو بچێت ... لە وەش‌زیاتر لە بنچینەی ماتریالیزمی تازەکە لەژێر هۆش‌و بیری کۆمەڵێکی یەکسان‌دایە بگات ..

وە سوشیالیستی لەهونەردا وتوویژو قسەکردنە لە دووبەرەکی کەسی‌ی مرۆڤایەتی‌و لەو شتە ماتریالیزمەی دەوری داوە .... بەڵام رۆمانسیەت مرۆڤ لەدەرەوەی ماتریالیزمی ئەهێنێتە ناوەوەو وای لێ‌ئەکات کە سوربێت لە زۆران گرتن لەگەڵ (مجرد)دا وەکو زۆران بازی لەنێوان دۆن‌کیشوت‌و ئاشی هەوایی‌داو لەگەڵ ئەو رەگەزە سروشتی‌یەی وێنەکێشانی ماتریالیزمی لە دەرەوەی مرۆڤ ئەکێشێت‌و بەبێ‌ئەوەی بچێتە ناو دیالیکتیکی ناوەوەی شتەکانەوە ... ریالیزم – لەناوەوە – ئەرکی روون‌کردنەوەو ئاشکراکردنی جیهانی ناوەوەی مرۆڤ کە بەستراوە بەو شتانەی دەوری داوە جی‌بەجێ‌ئەکات هەر وەکو رەگی درەخت کە درەختەکەی بەزەوی‌گەیاندووە . بەڵام‌ریالیزمی سوشیالیستی جێگرێکی‌تەواوی روشنبیری‌یەکی گەورەیە کە رێچکەیەکی رووتی هەیە بۆ تەماشاکردنی نمونە بەرزەکانی واقیع‌و پێشکەوتنی ، بۆ نووسینی مێژووی مرۆڤی تازە لەدەورێکی تازەدا ... ئێمە ریبازێکی سروشتی ناگرین کە لەسەر رێگای سوڤیەتی‌نەڕوات چونکە ریالیزمین‌و لەبەرامبەر معجزەیەك‌دا رائەوەستین کە لەدایك بوونی مرۆڤی تازەیەو هێنانە دی رێگای بیرکردنەوەو ئامانجی تازەیە .. بۆ وەدی هێنانی خوورەوشتی کۆمەلانی خەڵکی‌یە کە لەجموجۆڵ‌و دروست‌بوون‌دان ، کۆمەڵ لەسەرمان پێویست دەکات –کە نەوەی نوێن – بیرمان لەگەڵ مرۆڤی تازەو لەگەڵ ریالیزمی‌دا بگونجێت‌و ریالیزمی کەرەسەی دەستمان بێت ، کەهاتوو رۆمانسیەت‌شێوەیەکی ژیانی سادەی نەبێت ، بیرێکی بەنرخ دەربڕێت‌و هەست بەپێ گەیشتن بێ‌سنوری کەسی‌ی کۆمەڵی سۆڤیەت بکات کە هەست‌کردن بە ئازادی‌و سەربەستی‌و بەستنەوەی ئەو کەسایەتی‌یەیە بە خۆشەویستی نیشتمانەوە ، بیرکردنەوەو داهێنانی هونەرمەندانی‌سۆڤیەتە کە دەتوانین بەریچکەی حەماسی رۆمانسی ، یاخود ریالیزمی سوشیالیستی دابنێین .

٦ – گلادکۆف :–

هونەری ئێمە هونەرێکی قوڵی بەتەوژمی کۆمەڵایەتی‌یە . ئەدەبی سوشیالیستمان ئیش‌کردن‌و تێکوشان‌و نوی خوازی‌یە ، هەروەها رەوشت بەرزی‌و ئازایەتی بەو ژیانە دەبەخشێت کە پڕ لەپاڵەوانێتی بەکەڵك‌و بیرو پەیوەندی تازە بێت ... بەواتایەکی تر ، ئەو کۆمەڵە بەتواناو بەکەڵکەی رێگای بۆ بەهرەی هونەری‌و داهێنانی تازە ئەکاتەوە کە ئێستا هاوتای نی‌یە لەمێژوودا لەباوەشی ریالیزمی سوشیالیستی‌دا جێگای خۆیان کردۆتەوە ناوەرۆکی‌ریالیزمی سوشیالیستی لەوێنە گرتنێکی قوڵ‌و ئاشکرای ئەو جموجوڵە تیژەی هەوڵدانمان‌و لەکارتێ‌کردنی ئەو هەوڵانە دێتە دی، لەتێ‌گەیشتنی گەلێ ئەو چەرخە گرنگەو لەدروست‌بوونی کۆمەڵی خەڵکی – کە لەگەڵ ئەو چەرخە بگونجێت – سەرهەڵئەدات ئەو کۆمەڵەی کە ژیانمان بەداهێنانی تازە ئەباتە پێشەوە ...

ئەو نوسینەی لەسەر رێگای ریالیزمی سۆشیالیستی ئەڕوات ئەبی نوسینێکی راست‌گۆیی‌بێت هەرچەندە ریالیزمی کۆنیش راست‌گویی وەکو بنچینەیەك بۆی داوا ئەکات بەڵام جیاوازی لەبەینی ریالیزمی کۆن‌و تازە ئەوەیە کە ریالیزمی ئێمە لە چەشنەکانی‌تر باشترو خاوێن‌ترە چونکە داوا راست‌گۆیی ناکات (بەشێوەیەکی گشتی) بەڵکو هەمووگیانی پڕە لەگڕو هەوڵ‌و تێ‌کۆشانی وەکو وێنەگرێکی بەتواناو راست گۆ دیارو دیسانەوە قسەکەرێکی‌جەسورو نەترسە ..

ریالیزمی سوشیالیستی داوا لە نوسەرانمان ئەکات کە بە بیرێکی مارکسیزمی لینینیزم مێشکیان زاخاوبدەن‌و بچنە قوڵایی هەموو لایەکی ژیانەوەو بتوانن وێنەی لەدایك بوونی تازەی مرۆڤ بگرن‌و توانای چونەناو دەرونیان هەبێت ، لەگەڵ ئەوەش‌دا وەنەبێت ریالیزمی سوشیالیستی زۆری‌و ئەمرێکی تێدابێت وەکو ئەوانەی بەبیرێکی تەسکەوە ئەو قسانە دەکەن بەڵکو رێگای سەرەکیمان دەربڕینێکی ئازادانەی هەموو ئەو بەهرانەیە لەکاتی ریالیزمی سۆشیالیستی‌دا روو ئەدەن ، هەموو هونەرمەندێك دەربارەی گەلێ شتی خۆشەویست ئەنووسێت کە ناتوانێ نەی نووسێت وەکو هوزارێك وایە کە بێ‌خوێندن هەڵ‌ناکات ... ئەو رێگایەمان بیر لەخەیاڵ ناکاتەوە – پێویستی نی‌یە – بەڵام ئەو نمونە نەترس‌و ئاشکرایانە لەزیادە پێوەنان‌سڵ ناکەنەوە چونکە زیادە پێوەنان ئەوەیە‌تەنها زۆری‌یەلەکەسی‌یەتی زیندوو .. ئەو توانا ئیجابی‌یە بەهێزەی ژیانی ئەو وێنانە ساغ‌ئەکاتەوە توانایەکە کە داکۆکی لەراستگویی‌و وێنەکێشانێکی‌یەکگرتوی پێ‌ناکرێ .

باشماوەی : ئەدگارئەلۆن ..

بەڵام دنیای بیرکردنەوەی‌شاعیر جیاوازیەکی زۆری لەگەڵ دنیای دوێنێی کۆن‌دا هەبوو .. بۆیە بەپێی پێویست‌ی سەردەمی ئەوکاتەی ژیانی ناچاربوو خۆی بۆ زانستگای (فەرگینیا) هەڵکوتێ‌و گیانی خۆی بەگیانی قوتابیەکان هەڵسووێ .. زرنگی‌و زمان پاراوی بۆتە هۆی دەست نیشان کردنی بیرەوەری خۆی لە دڵی زۆربەی قوتابیەکان‌دا بەڵام خوێندنی زانستگای تەواو نەکردو بۆ (بۆستن) گەڕایەوە .. یەکەمین کۆمەڵە شیعری بەناوی (تامرلان) بڵاو کردەوەو لە دواییدا وون بوو .. وون بوونێك تا شەش ساڵی رەبەق بێ سەرو شوێن بوو بەڵام لەم ماوەیەدا (لە خۆپیشاندانەکەی پۆلۆنیادا بەشداری کرد .. ماوەیەك لە پیتەربورك‌دا ژیا.. وە لە مارسیلیادا زامدار کرا) تا لە ساڵی ١٨٣٠دا لە ئەکادیمیەی سەربازی لە ویست بوینت‌دا کەوتەوە بەرچاو بەڵام وا دیار دەکەوێ پاش ماوەیەکی کەم لەویش وازی هێناوە چونکە یاسای سەربازی بەدڵ نەبووە .. پاش رزگار بوون لە ئەکادیمیادا دوو کۆمەڵە شیعری بڵاوکردەوەو دووبارە سێ ساڵی تر وون‌بوو تا لە ساڵی ١٨٣٣دا بە چامەیەکی زۆر بەنرخ‌و بەرز خۆی نیشان‌داوەو لە گۆڤاری (میوانی شەممە) لە شاری بالتیموردا بڵاوی کردەوە .. ئەم چامەیە کارێکی گەورەی کردە سەر (کینیدی) نووسەرو هەستی بزواندو ویستی لە ژیانی ئاوارەیی‌دا ئازادی کات‌و دەستی بکێشێتە دنیای کامەرانی .. کاتێ دۆزیەوە (لە ژوورێکی بچووکی سارد لە برسانا پاڵ کەوتبوو) سیمای شاعیرێتی‌ی ئەدگار نیشانەی خۆی لە دڵی کینیدی‌دا دیار کرد .

ناوبانگی ئەم دوو چامەیە بە هەموو ئەمەریکادا بڵاو بۆوە .. بۆیە ئەدگار سەری هەڵگرت‌و بەرەو ئەوروپا رۆیشت .. بەڵام ئەوروپاش نەبووە هۆی کامەرانی شاعیر . لە ساڵی ١٨٣٧دا بۆ یەکەمین جار ژیان ویستی بۆ بەختیاری ئەدگار پێ‌بکەنێ ئەویش کاتێ (فەرجینیا)ی خۆش‌ویست‌و بوو بە هاوڕێی ژیانی‌و لە کەژاوەیەکی بووکینی‌دا بەرەو ریگمۆندی گواستەوە .. چەند ساڵێك بە خۆشی لەگەڵ ئەم شاپەری‌یەدا ژیا بەڵام نزمی پلەی دەرامەتی ناچاری کرد . بۆ لادێ کۆچ بکات .. هەر لەوێش‌دا نووکی خامەی ئاراستەی زۆربەی نووسەرو شاعیرەکانی ئەمەریکا کرد .. گۆڤارو رۆژنامەکانیش لاپەڕەکانیان بۆ نووسینەکانی شاعیر خستبووە سەرپشت .. لە ئەنجامی رەخنەکانی ئەدگاردا هێرشێکی ناڕەوای بەتین ئاراستەی شاعیر کراو زیانێکی زۆری پێ‌گەیاندو خستیە کونجی رەش بینی‌و دنیای مەی‌و مەیخانە .. نەخۆشی خۆی بەسەردا هێناو لەپەل‌و پۆی خست .. بۆیە یەکێ لەگۆڤارەکان بانگەوازێکی بۆ گەلی ئەمەریکا بڵاوکردەوەو داوای کرد دەستی یارمەتی بۆ شاعیر درێژکەن بەڵام کۆچ‌کردنی (فەرجینیا)ی ئازیزی لە ساڵی ١٨٤٧دا کوشندەی نەخۆشیەکەی بەتین تر کردو نەی‌توانێ دڵی بە هیچ شتێکا بگیرسێنێتەوەو جێگای فەرجینیای پێ‌پڕ بکاتەوە .. بۆیە لە شاری بالتیموردا لە لایەن چەند مرۆڤێکی نەناسراوەوە نێژرا .

شاعیر گەلێ چیرۆکی ئەفسانەو شیعرو رۆمانی نووسیوە .. کە بە بەشێك لە ئەدەبی بەرزی جیهان دەژمێر– درێن .. رۆمانی (کوندەبۆ) وە (زەنگ) لە قووڵی‌و هێزی هونەری‌دا لە بەرهەمە پوختە– کانی جیهانی دەژمێردرێن .. جگە لەوەی کە بە یەکەمین نووسەری چیرۆکی (مغامرە)و (پۆلیسی) لە قووڵی‌و وردی‌دا دەناسریت .

باشماوەی : مێژووی ماد ..

لەم رووەوە دەست ناکەوون . ناوەرۆکی سەرچاوە ئۆرارتوئی‌یەکان زۆر لە ناوەرۆك‌و ناواخنی سەرچاوە ئاشوریەکان ئەچن . ئەوانیش بریتین لەو نووسراوانەی کە پادشایانی ئورارتو لەسەر روی بەردو کێلی قەبرەکان‌و کۆشکەکانیان هەڵیان کەندووە . هەر کۆشکێکیان کردبێتەوە سەرکەوتنیکیان لەسەر هەڵ کەندووە . هەروەها نووسراوە ساڵنامەیەکانیان لەبارەی وشکی ساڵ‌و قات‌وقڕی‌یەوە زۆر لە نووسراوە ئاشوریەکان ئەچن . ئەم بەڵگانە روداوەکانی سەدەی هەشتەمی پێش زایینی‌و لە ناوسنورەکانی وڵاتی ماد نیشان ئەدات‌و تا ڕادەیەك روونیان ئەکەنەوە .. بەڵام تێ‌گەیشتن لەو نووسراوانە کە بە زمانی ئورارتوئی نووسراون زۆر زەحمەتەو گیروگرفتی هەیە .

– ماوێتی –

باشماوەی : تاگور ...

ئائەمەیە ڕۆژئاوای خاوەن شکۆو بەهێزو هەڕەت ، کە دەرحاڵ تائێستاش دەستی خستۆتە سەر ئەستۆی رۆژهەڵات بەس نی‌یە کە لەزەوی‌وزارە بەپیتەکەی ، بەئارەزوو هەوەسی خۆی ئەچینێت‌و ئەدورێتەوە ! ، بەڵام کەی کاتێ ئەوە دێت کە بەچاوی هاوبەشی‌و ڕێزو یەکسانیەوە بڕواننە ئێمە ،ئایا شاری نوێ‌تان ئاوەها ئەبێتە نموونەی دەسەڵاتێکی بەتوواناو لێ‌هاتوو ؟

سامان وهێزتان زۆرە ، زانست‌و ئەسپابی شەڕتان لەزۆربوون دایە ، بەڵام دەرك بەوە ئەکەم لەوە زیاتر هیچی‌ترتان نی‌یە ، تاکو ئێستا هیچتان لێ فێر نەبووین تەنها ئەوە نەبێ (مرۆڤ هیچ شتێکی دەسگیر نابێ لەجاڕدانی سەربەخۆیی .. مەگەر تەنها چەك‌و خوێن نەبێت) بەڵام ئایا ئەمەیە ئاکامی فێرکردنیان بۆ ئێمە ؟

وەرن بۆلامان بۆئەوەی ئەرنەبێ گیانی ڕاستەقینەی رۆژهەڵات ببینن ، تاکو لەلێدانی دڵی بەتاومان بگرن ، بۆ ئەوەی لەووردو درشتی نهێنی‌یەکانی شاری روحانیان بگەن ، ئەوسا تێ‌دەگەن کە ئێمەمانان شتێکی تازەمان هەیەو ئامادەین بەشانازیەوە پێشکەشتانی بکەین لەبری ئەوەی ، گەر ئێوە کەرەستە– کانی ژیانی نوێمان بۆ دروست بکەن .

سا پێم ناڵێن تاکەی رۆژئاوا بەچاوێکی بەخیلی‌و ئەنانیەتەوە تەماشای ئێمە ئەکات ؟ حەقیشتانە سەرباری ئەم هەموانە ، گەر باوەڕتان بەقسەکانمان نەبێت ئەی خەڵکی ئیمپریالیزم ، چونکە ئەم ووتانە لەکاتێکدا بێزارتان ئەکات چونکە تیشکی وەڵام دانەوەیەکی عادیلانەی چارەنووسی رۆژهەڵاتە لەئازادی‌و ژیانی نەتەوایەتی .

باشماوەی : پۆستەی خوێنەران ..

سەرەتاکەی لەگەڵ کۆتاییەکەیا ناگونجێت جگە لەوە کە کۆتاییەکەشی سێ رووی متناقضی هەیە .. (شەڕو رۆژ) پێچەوانەی ئاوات‌و ویستی خەڵکی ئەم چەرخەیە .. (ئەی جەماوەر) ئەم چەند دێڕەی شیا ئەوا هەڵمان بژارد :

ئەی جەماوەر
خۆ نەویستی ، خۆ پەرستی
بکەین هەڕاج
نامەی ئاشتی
لە رۆژ هەڵات‌و رۆژ ئاوا
بکەین مکیاج ..
.. .. ..

قسەی خۆمان بێ ئەگەر (مکیاج) مەبەستت رازاندنەوەو جوانی بێ ! ئینجا کاکی برا بۆچی لەسەر هەردوو دیوی قاقەزەکەت نووسیبو ؟

هەفتەی داهاتو لەگەڵ کۆڕێکی تری خوێندەوارانمانا دەس ئەکەینەوە بە دەمە تەقێ ..

باشماوەی : ئومینسکۆی شاعیر ..

ناچار بوو جارێکی تر رووبکاتەوە جیهانی شیعرو چیرۆك نووسین ، ئەوە بوو چەند پارچە شیعرێکی بەناوی – لاوە جوانەکەو –شێت–ەوە بڵاوکردەوە .

لە ساڵی ١٨٧٧دا لەسەر داخوازی تیتو مایوریسکو کە ئەو ساتە وەزیر بوو ، چوو بۆ شاری بۆخارێست‌و لەوێ کرا بە سەر نووسەری گۆڤاری – کات – ئەم ئیشەتازەیەی زیاتر ناوبانگی بۆپەیاکردو لەگۆڕە ئەدەبیەکانی پایتەختدا ناسرا . جالیرەوە لەگەڵ– لوکا کاراجیالی هاوڕێی دەستیان کرد بە بڵاوکردنەوەی بەرهەمی ئەدەبی‌و لەنووسینەکانیانا باسی ئێش‌و ئازارو ئەشکەنجەی چینە چەوساوەکانیان ئەکرد لەگەڵ ئەو بارو زروفە ناخۆشەی ئەم چینە تیایا ئەژی . ئومینسکو لەساڵی ١٨٨٣دا بەناوبانگ ترین پارچە هەڵبەستی بڵاوکردەوە لەژێرناوی « ئەستێرەی گەش » کەبەمەزن‌ترین پارچە هەڵبەست دەژمێریت لەمێژووی ئەدەبی رۆمانیداوە ئەم هۆنراوەیەبوە هۆی ئەوەی مایوریسکۆی وەزیر هەرلەوساڵەدا یەکەم دیوانی یۆچاب بکات کە هەموو هۆنراوەکانی تێداکۆببوەوە .

ئومنیسکۆی هەڵکەوتو بەتەواوی چیژی لەژیانی کامەرانی وەرنەگرت هەتا دووچاری نەخۆشی‌یەکی ترسناك بو وەلەنەخۆشخانە لەشاری « بیاترانیاش » کەوت وەدوایی‌گەڕایەوە بۆشوێنی لەدایك بونی « یوتوشات » وە لەبەر بێ‌دەرامەتی‌و دەست کورتی ، دانیشتوانی شارەکەی خۆی مانگانەیان بۆبڕیەوە میریش یارمەتیەکی ئەدا .. بەڵام ئەوەندەی نەخایاند مردن چرنوکی ژەهراوی لەگیانی گیرکردو لە ١٥ی حزیرانی ساڵی ١٨٨٩ چاوی بەیەك جاری لێك نا ..

وە هەتاهەتایە هۆنراوەکانی سرودی خەباتن بۆ چینە چەوساوەکان‌و ئاوێنەیەکی رونن بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی ئەو سەردەمە ..

باشماوەی : ڤابتزاروڤ ..

هۆنراوەی (چەرخ)دا ناڕەزایی خۆی بەرامبەر بە شەڕ دەرئەبڕی‌و ئەڵێ :–

« دیسانەوە .. شەڕەو
برسی‌یەکان بێ ژمارەن
دیسانەوە .. شەڕەو
مردنی بێ ئاوات .. جیهان
ئەلەرزێنێ
چەرخێکی چەن ناڵەبارو
ڕوودانەیە
چەرخی پۆڵای مەیبو » ..

نموونەیەکی تر بۆ دووربینی (ڤابتزاروڤ)ی شاعیر ئەوەیە کە دەروونی لە سەرچاوەیەکی پڕ لە سۆزو خۆشەویستی‌دا هەڵ‌دەقوڵێ‌و تو ناوتون دەناڵێنێتە ماسوولکەی‌ژیانی هاوچەرخەوەو لەچەن وشەیەکدا دەری ئەبڕێ:

« لە ژوورەوە ئەستێرەکان
سەما دەکەن
ئاسمان بە چەشنی مرواری
ئەدرەوشێتەوە
لە گەرووی رووبارەوە شنە–
یەکی ناسك‌و تیژ
دەریاکان ئەچەمێنێتەوە » ..

یاخوود کە ئەڵێ :

« ئەم گریانە بۆ ؟
من بە چاوی پاشەڕۆژ
ڕۆکەیەك ئەبینم
لە جیاتی تانك‌و ناپاڵم ..
[illegible]ڵ‌و دان ئەبارێنێ
ئەم گریانە بۆ ؟..
ئەڕەی فرۆکەی پاشەڕۆژ
گۆرانی ئەڵێ بۆ کارو سەر–
بەستی مرۆڤ
لە دوورەوە ئەی‌بینم بەسەر
شینایی دەریادا
ئەفڕێت‌و .. سەوزایی
ئەبەخشێتە لادێ‌کان ..
بەفر ئەبەخشێتە شاخەکان »

(ڤابتزاروڤ) لەو ئێوارانەی هەواڵی خنکاندنیان بۆهێنا دوو هۆنراوەی داناوە ، یەکەمیان لە ژێر ناونیشانی (بۆ ژنەکەم)دا کەتیایا ئەڵێ:

« هەندێ جار .. کە چاوەکانت ئەنووقێنی
وەکو رێبوارێکی دووری
چاوەڕوان نەکراو دێمە لات ..
نامەوێ جێم بێڵی‌و دەرگاکانم
لە سەر داخەی
دێمە ژوورەوە .. بێ گرووگاڵ
تا روانین لە توانادا بێت
سەیری چاوەکانت ئەکەم
ئەوسا زۆر بە بێ‌دەنگی
ئەڕۆم »

لە هۆنراوەی دووەما بەڵگەی وورە بەرنەدان‌و بەردەوام بوونی هێزی شۆڕشگێڕانەی گەلەکەی پیشان ئەدات‌و دووبارەی ئەکاتەوە کە مردن لەپێناوی ئامانجێکی پیرۆزا ژیانی راستەقینەیە :–

« بەیانی تیرەبارانم ئەکەن‌و لاشەکەم
کرم ئەی خوات ..
لە دووایشدا یەکێکی تر
جێگاکەم ئەگرێتەوە
بەڵام لە کوشندەی گەرداوا ..
هەمیشە لە گەڵتا ئەژین
ئەی گەلی گەورەو خۆشەویستم » ..

سەرچاوەکان

(١) ڤابتزاروڤ – شاعیری شەهیدی بولگاریا أحمد سلیمان الاحمد
(٢) ڤابتزاروڤ وشۆرش – أحمد سلیمان الاحمد گۆڤاری المعرفة .
(٣) دیوانەکەی – کە أحمد سلیمان الاحمد کردویە بە عەرەبی .

institut kurde de paris

لەئاوێنەی وشەکانا

چەژنی ئافرەتانی جیهان

● هەرلە ساڵی (١٩١١)ەوە تا ئەمڕۆ ئافرەتانی جیهان هەموو ساڵی لە ٨ی مارتدا بەبۆنەی جەژنە پیرۆزەکەیانەوە ئاهەنگ دەگێڕنو کۆڕی گەورە پێکدێنن بۆ لێکۆڵینەوەی گیروگرفتەکانیان .

● لەیەکەم جەژنی ئافرەتانەوە تا ئەمڕۆ گۆڕانێکی گەورە بەسەر جیهاندا هاتوە ، سیستەمی سۆشیالیستی لەگەڵێك وڵاتدا چەسپیوەو چەند وڵاتی تریش سەربەخۆیی سیاسییان وەدەست هێناوە . دیارە لەپاڵ ئەمانەشدا گۆڕانێکی باش بەسەر باری ئافرەتدا هاتووەو لەژێر سایەی ئەو سیستەمە پێشکەوتووانەدا بەچاوێکی یەکسانییەوە لەگەڵ پیاودا سەیریان دەکرێ . بۆیە ئەمڕۆ هەموو جۆرە پێویستیەکیان بۆ ئامادە دەکرێ تا بەشێوەیەکی سەرکەوتووانە کۆڕو ئاهەنگەکانیان ڕێك بخەنو نەخشەی تازە بکێشن بۆ بەرەوپێش بردنی وڵاتەکەیان .

● لە هەمان کاتیشدا لەو وڵاتانەی لەژێر دەسەڵاتی ئیمپریالیزمدان ئافرەتان وەك سەدەکانی پێشو سەرەڕای هەموو چەوساندنەوەیەکی سیاسیو ئابوری دووچاری دەها چەوساندنەوەی کۆمەڵایەتیش دێن وە مافی ئەوەیان نادرێتێ پڕ بەدڵو سەربەستانە لە جەژنەکەیاندا هاوبەشی ئافرەتانی جیهان بکەن .

● لەوڵاتی ئێمەشدا لەدوای شۆڕشی ١٤ی تەموزەوە گۆڕانێك بەسەر باری ئافرەتدا هاتو تاڕادەیەك ماوەیان درا کە لە ئیشوکارو بەرهەم هێناندا بەشداری بکەن .

● دیارە ئەمساڵ ئەوانیش وەك ئافرەتانی وڵاتانی تر لە جەژنەکەیان دا ئاهەنگ دەگێڕنو بەچاوێکی پڕ لەخۆش بینییەوە سەیری دوا ڕۆژی میللەتەکەیانو گەلانی سەرزەمین دەکەن ، کە لەپێناو ڕزگاریو لەناو بردنی ئیمپریالیزمدا خەبات دەکەن .

● سەربەرزی بۆ تێکۆشانی ئافرەتانی جیهان . سڵاو لە ئافرەتی کورد لەم جەژنە پیرۆزەدا .

احلام منصور

بزانین چی لەدڵی «حەسەن گەرمیانی»دا هەیە!

هونەر ئامادەی کردوە

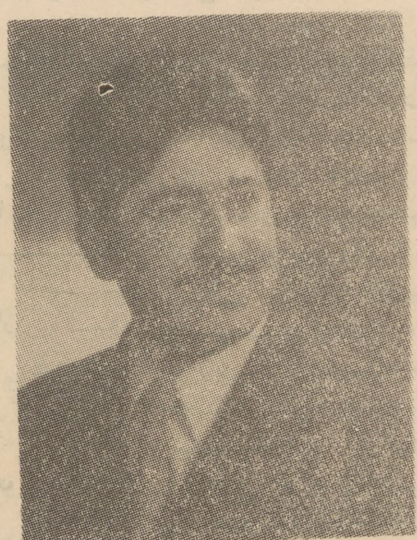

لەبەردەمی دەرگای هۆڵەکە وەستابوو . زەردەخەنەیەکی پڕ لە مەبەست لەسەر نیگای بەدی ئەکرا . چوومە پێشەوەو بەدڵێکی ئێجگار خۆشەوە پێشوازیکردم .وتم: ئەمەوێ بتدوێنم .. لەوەڵامدا وتی : فەرمو ...

● سەرەتای دەست پێکردنمان لەکوێوە بێ ؟ .

– لە سفرەوە بۆ سفر .. هەموو شتێ پەرچو پێچە .

● ئەمەوێ بەتەواوی بدوێی ؟

– ئامادەم .

● بەمەرجێ ؟

– ئەوەندە لەژیان گەیشتوم کە لێی تێنەگەیشتوم .دنیای فێڵاوی .. هەندێ دێن .. هەندێ ئەچن .. هەندێ هەن .. هەندێ نین .. هەندێ بوون .. زۆر نەبوون .

● هونەر ئاوێنەی وەڵامی پرسیارێکە ؟

– روشنبیران وەك مۆم حسەین ئەڵێ تیشکیان بۆ بینەرانەو خوشیان ئەتوێننەوە جا گرنگی لەوەدایە کە ئەو توانەوەیە جارێکی تر کۆبکرێتەوەو تیشکێکی تر بداتەوە .

● کێت خۆش ئەوێ ؟

– ئەو کەسەم خۆش ئەوێ کە منی خۆش ناوێ .

● منداڵان خۆشیان ئەوێ ؟

– هەستێکی نەتروکاون .. لەگۆشەیەکی دڵما ئارەزووەکانیان ئەپارێزم .

● سەوزەڵێ خۆشە ؟

– تاڵییەکەی مەستی کردووم .

● وا خۆشەویستەکەت لەشار دەرئەکەن .. ئەڵێن دڵداری قەدەغەیە ؟

– خۆ شارەکەم ماوە ...!؟

● ئەگەر بتەوێ گۆرانیەك لەدایك بێ ، چۆن بێشکەی بۆ ئامادە ئەکەی ؟!

– وەکو شاعیر ڕەوف شێخ بەچ زمانێ بیدوێنم بتوانم دڵی ڕابێنم
لەناو جۆلانەی دڵمدا وەکو ساوا بیدوێنم

● هونەرمەند کێیە ؟!

– هونەرمەند ئەو کەسەیە کەبڕوای بەهونەربێ بەهەستێکی پاكو بێگەرد .. لەخۆی بایی نەبێو خۆشی بەکەم نەزانێ .

● ئەوانە چۆن دەست نیشان ئەکەی ؟

(خۆشەویستی . مەزهەری خالقی . تۆفیق عەلی . دڵداری قادر کابان) .

– خۆشەویستی : پرشنگی ئەستێرەیەکی گەشەدارە لە ئاسمانی گەنجیەتیاو لەسەر زەمینی مرۆڤایەتیدا .

– مەزهەری خالقی : جریوەی بولبولێکە کە دەمەو بەیانیان لە خەوی شەوانەمدا هەڵم ئەسێنێ .

تۆفیق عەلی : تروسکەیەکی ڕاوی شەوە زەنگ ئەنێ .

دڵداری : سۆزێکەو هەڵقوڵاوی هەناوێکی ئاگرینە بەمەرجێ خاوێن بێ .

قادر کابان : (ئەی شەمی شەوان) داوای لەدایك بونێکی ترم لێ ئەکات .

● ئەتەوێ چی بڵێی دەربارەی میهرەجانی هونەری کوردی ؟!

– ئەوەی زۆر سەرنجی ڕاکێشام – لەکاتێکا لەسەر شانۆ بووم – خەریکی پروڤە بووم ، خوشکێك لەتیپی دهۆك هاتە لام وتی : « ئۆخەی ئێستا بشمرم قەیناکات چونکە بەرهەمەکەم بەسەرکەوتوویی پێشکەش کرد » .

● چیتر ؟

– هەر چەند هەموو سەرەتایەك کۆتایی هەیە ... بەڵام قسەیەك هەیە ئەمەوێ بیڵێم .. بێگومان هێنانی من بۆ سەر شانۆو بەرزکردنەوەی ناوی من ، ناساندنی من ، بەهۆی چالاکیو تەقەللای تیپی موسیقای سلێمانیو کۆمەڵی هونەرو وێژەی کوردی-سلیمانی بوو .. جا سوپاسی هەموو لایەك ئەکەم .

● ئیتر ؟

– لەو کەسە ئەترسم کە « ترسنۆکە »و فێری ترسم ئەکات .

ئەلفو بێو ...

یەك پرسیار !

– ڕەوا –

● لەناو ئەم کەونەدا ، ئێمەی گیان لەبەر « مرۆڤ » لەسەر ئەستێرەیەك ئەژین ، پێی ئەوترێ « زەمین » ، لەم سەرزەمینە ، دوو جۆری سەرەکی مرۆڤ ئەژین ، مرۆڤی زەحمەت کێشو ڕەنجدەر ، مرۆڤی زاڵمو ڕەنج خۆر ، کەوابوو لە هەموو گۆشەیەکی ئەم دنیایەدا ، بەشخوراوو چەوساوەکان ، یەك ئامانج ، یەك پەیڕەو بەرژەوەندی کویان ئەکاتەوە ، ئەویش هەوڵدانە بۆ لەناو بردنی (مفتە خۆری)و دامەزراندنی ژیانێکی بەختیارو ئازادو شادمان .

● وە دەرەبەگو سەرمایەدارو بورژواکان ، هەریەك بەرژەوەندیەك کۆیان ئەکاتەوە کە داگیرکردنو -ڕف- لێدانو هەوانتە خۆرییە !

● کەوابو ، بۆچی ئێمەی زەحمەت کێشو ڕەتێنراوە«بیر» نەکەینەوە ، یەك نەگرینو لەم سەرزەمینەدا هەوڵی ژیانی خۆشو « ماف »ی مرۆڤانەی خۆمان نەدەین ؟!

● بۆچی دڵمان لەو – لەکەو – چڵكو تەپو تۆزە پاك نەکەینەوە کە میراتی – ئایدولۆژیەتی – سیستەمی دەرەبەگایەتیو سەرمایەداریو کۆنەپەرستیە !

● بۆچی مێشکمان بە بیری پێشکەوتن خوازی ڕاستەقینە زاخاو نەدەینەوە هەتا وەکو شکوفەی بەهار بپشکوێت ..

بۆچی هەست بە ئازارو ژانی زوربەی زۆری خەڵکی ئەم سەرزەمینە نەکەینو بۆچی چاومان کەڵبەی تیژی جەرگ بڕی زۆردارەکانو ئیمپریالیزم نەبینێ .. بۆچی ؟!

باشترین ئەکتەرو بەرهەمی شانۆ لەمیهرەجانی هونەری کوردی دا

شانۆگەری (ئەڤینەوە)ی حسین – ە ئەویش خەڵاتێکی تیپی کۆمەڵی هونەرو وێژەی چالاکیو لێهاتوویی ئەکتەرێتی کوردی لقی کەرکوك . کاك عەلی کەریم نوسیویتیو کاك سەلمان فائق دەری هێناوە ، ئەم دانانە ئەویش خەڵاتێکی وەرگرت .

هەروەها خوشکە بەدیعە شانۆگەریە لەیەکەمین میهرەجانی وەرگرت چونکە لەشانۆگەری هونەری کوردیدا چوار خەڵاتی (پەیکەر)دا بێوێنە خۆی ئەنواند ، کە تیپی پاریزگای خەڵاتەکە لەبەر بەکەڵکی سلیمانی پێشکەشیان کرد . نووسینەکەو پوختی بەرهەمەکەو لەناو تیپەکانی ڕیکخراوە ڕێكوپێکی دەرهێنانەکەی بو ، نیشتمانیەکاندا شانۆگەری هەروەها یەکێك لە ئەکتەرە (چاوی کوردستان) خەڵاتیکی کانیشی کە ناوی کاك عەلی وەرگرت ، ئەم شانۆگەریە

کاك ئەمین میرزا کەریم نووسیبویو کاك عوسمان چێوداریش دەرهینابوو ، تیپی کارگەی جگەرەی سلیمانی پیشکەشی کرد . لیژنەی خەڵات بەخشین کاك ئەحمەد سالاری هونەرمەندی خەڵاتکرد چونکە شانۆگەری (پردی نیشتمان)ی زۆر بە پوختیو نایابی دەرهینابوو .

لەبارەی تیپە موسیقاژەنەکانەوە لیژنە بڕیاریدا کەتیپی موسیقای سلیمانی بەشداری بۆڕبۆڕین نەکات لەبەرئەوە کە تیپیکی شارەزای موسیقاو هونەری ڕەسەنە . بەڵام لەبارەی تیپەکانی ترەوە بەم جورەی خوارەوە ڕێکخران :

تیپی باواجی کۆیە ، پەروەردەی سلیمانی ، هونەری هەولێر ، کۆمەڵی هونەرو وێژە – لقی سلیمانی – دلان (دهۆك) کۆمەڵی هونەرو وێژەی کوردی – لقی هەولێر – .

هەروەها ئەنجامی پیشانگای هونەری تەشکیلی کە بەبۆنەی میهرەجانەکەوە ڕێکخرابوو لەکاتێکی ترا بلاوی ئەکەینەوە.

لە دەرەوەی سنوور

● **ناشیرین ترین کەس لەجیهاندا :**

ئەم پیاوە ناوی «دای لیاون»ە ئیستا تەمەنی ٧٨ ساڵە خەڵکی هەرێمی وێڵزە . لە بەریتانیا لەساڵی ١٩٦٩دا خەڵاتی یەکەمی لە ناشیرینیدا پێبەخشرا .

● **تۆپی سەدەی هەژدەهەم:**

ئەم تۆپە لەناو ئاودا لەنزیکیشاری « کیل » لە ئەڵەمانیا دۆزراوەتەوە شارەزاکان ئەڵێن ئەم تۆپە هی سەدەی هەژدەهەمە لەگەڵ پاپۆڕێکی گەورەدا نوقم بووە ، ئەم تۆپە گوللەی ٣٠٠ مەتر ئەروات و کاتی خۆی لە شەڕی دەریایی دژی چەتەی دەریا دابەکار هاتوە .

بالە فڕەی وشەکان

هەست بەغەریبی کردن – اغتراب –

کەمال میراودەلی

● لەنێو دەستەیەك خەڵکایت .. قسەدەکەن .. دەمەتەقێیە ... باسو خواس زۆرە .. بەڵام تۆ هەست دەکەی لەنێو ئەواندانیت .. ئەندامێك نیت لەئەوان .. بەڵکو لەجیهانی خەیاڵاوی خۆتا ئەژیت .. ئەم حاڵەتە هەستکردنە بە غەریبی .. کە بەشێوەیەکی قووڵترو فراوانتر لەکۆمەڵا ڕوودەدات .. وە بەشێکی زۆر یان چینێکی کۆمەڵو هەستدەکەن کە ئەوان لەکۆمەڵ دابڕاون ... وە ئەو پەیوەندیانەی پێیانیەوە دەبەستێتەوە بچڕاون .

● هەستکردن بەغەریبی دیاردەیەکە ، مارکس لەکۆنەوە باسی کردووەو شی کردۆتەوە ..

● هەستکردن بەغەریبیی لەوکاتەوە لەناو کۆمەڵی ئادەمیزادا تەشەنەی کردووە کە مرۆڤ توانیویەتی – هۆیەکانی بەرهەم هێنان – وسائل الانتاج – دروستبکا .. وە بەرەبەرە کەوتۆتە ژێر دەسەڵاتی ئەو هۆیانەوە یان ئەوانەی دەستیان بەسەراگرتوە .. بەواتایەکی تر لەو کاتەوەکە سەرەتای جیاوازییە چینایەتییەکان لەناو کۆمەڵا دەرکەوتوون .

● هەستکردن بە غەریبیی بەپێی پەرەسەندنی کۆمەڵو بیرکردنەوەی ئادەمیزاد قووڵتربۆتەوەو گەلێ ڕواڵەتو لایەنی جیاجیای لەژیانی ئادەمیزادا گرتۆتەوە .

● هەوڵدانی ئادەمیزاد بۆدۆزینەوەی ئافەریدەکارێك بۆ گەردوون – بەلای فیورباخەوە – جۆرێکە لەجیابوونەوەی ئینسان لەخۆی ، واتە غەریب بوونی لەخۆی : کاتێ ئەو بەهرەی هۆشو لێکدانەوەو هێزی داهێنانەی کەخۆی هەیەتی دەیبەخشێ بە (بوویەکیتر) کە لەشێ کردنەوەی دواییدا هەرخۆی دەگرێتەوە .

● هەستکردن بە غەریبایەتی کۆمەڵیی لەوکاتەدا درووستدەبێ کە مرۆڤ لەئاستی جیاوازییە چینایەتییەکانو یاساکانی کومەڵدا بەحەپەساوی دەوەستێت .. بەتایبەتی کە دەبینێت خۆشیو سامانو ڕابواردن لەسەر تاقمێکی کەم « تاپۆ » کراوەو دابەشکردنی پلەو پایەوشوێن بەپێی لێهاتوویی و توانای زاتی نییەو دڵسۆزیو خزمەت پێوانەیەکی دیاریکراویان نیە .

● لەکۆمەڵی سەرمایەداریو بۆرژوازیدا لاوان زۆر هەست بەغەریبی دەکەن .. بەتایبەتی لاوانی خوێندەوارو ڕۆشنبیر کە لەنێوان دوو بەرەی جیاوازدا دەوەستن : بەرەی دواکەوتن : واتە سیستەمی بورژوازیو دابو نەریتی کۆنەخوازانەی کۆمەڵ کەدەبنە کۆسپێکی گەورە لەڕێی بەدیهێنانی خواستەکانی لاواندا .. وە بەرەی پێشکەوتن : جیهانی تکنولوژیاو زانستو سەرکەوتنی سۆشیالیزم .. لاوان زۆر جار لە چۆنیەتی گونجاندنی ئینتمای خۆیان بۆ هەریەکێ لەو دووبەرەیە سەرسام دەوەستن . دوورەپەرێزیو دابرانیش لەکۆمەڵو وەرگرتنی توێکڵی پێشکەوتنی سەردەم ،دەبێتە هۆی قوڵتربوونی هەستکردن بەغەریبیی پشت بەستن بەژیان لەجیهانێکی خەیاڵاوی پڕ تەمو مژدا .

● تینوێتی جنسیش لەلایەکیترەوە ، دەبێتە هۆی خەستبوونی هەستیی غەریبایەتی لای لاوان .. بەتایبەتی لەدەوڵەتە تازە پێگەیشتووەکان دا – الدول المتنامیه – کە کۆمەڵ هەڵوێستێکی زۆر عەشایریو دواکەوتوانەی بەرامبەر بەمەسەلەی جنس هەیەو ئازادی خۆشەویستیو تێکەڵاوبوونی کوڕوکچ بە کفر دادەنێت .

● هەستکردن بە غەریبیی تەنها بە تێکدانی داوودەزگای بورژوازیو سەپاندنی ئایدیولۆژیەتو تێڕوانینی ئینسانییەتی پرۆلیتاریاو چەسپاندنی سۆشیالیزم ، چارەسەر دەکرێت .

● خەباتکردنیش لەپێناو ئەم مەبەستەدا هەستکردن بەغەریبی ناهێڵێو مرۆڤ وا لێدەکات هەست بە – ابعاد –ی تەواوی مرۆڤایەتی خۆی بکاو تەنانەت لەئازارو ژانیش بەختەوەری وەربگرێت .

گۆشەی ئافرەت

شیرین ئامادەی کردووە

خوشکی خۆشەویست :

هەروەکو ئەزانین ڕازاندنەوەی ناوماڵو ڕێکخستنی شتومەك لەماڵەوەدا بەپێی مەیلو ئارەزووی کابانەکە خۆی ئەبێ .. لەگەڵ ئەمەشدا پێویستە ناوماڵ بەجۆرێك برازێنرێتەوە کە جوانو سەرنج ڕاکێشەر بێو شتەکانی لەگەڵ یەکتریدا بگونجێن .. جا وابزانم ڕەچاوکردنی ئەو خاڵانەی خوارەوە ، لەم مەیانەدا سوود بەخشن :-

● هەوڵبدە ژوورەکان پڕ نەکەیت لە شتومەك ، وە بەپێی ڕێکخستنی ناوماڵی نوێ ، نابێ شتومەکی تەختە سێیەکی ژوورەکە زیاتر پڕبکاتەوە چونکە لەوکاتەدا ، ناتوانی بەباشی تیایدا بجوڵێیتەوە .

● بۆ بۆیاخ کردنی ناوماڵ، کە ژووری دانیشتن بچوك بوو ، هەوڵ بدە دیوارەکانی بەرەنگێکی کاڵ بۆیاخ بکەی.. چونکە ڕەنگی کاڵ ژوورەکە بەگەورەیی نیشان ئەدات .

● ڕەنگی تەختەی ژوورەکەت با وەکو یەك بێ یان لەگەڵ یەکتریدا بگونجێن .. ئەگەر هاتوو بەرگی قەنەفەکەت لە قوماشی ڕەنگاو ڕەنگ بو پێویستە قوماشی پەردەکانی پەنجەرەکان سادە بن بۆ ئەوەی لەگەڵ بەرگی قەنەفەکانا بگونجێن . خۆ ئەگەر دەستیشت ڕۆیشت ئەوا فەرشێکی سادە لەژوورەکەدا دابخە .

● بۆ ئەوەی ژووری نانخواردن سەرنج ڕاکێشەر بێ چەند ئینجا نەیەك گوڵ لەسوچێکی ژوورەکە دابنێ .

● ڕەسمێکی جوان لەچوار چێوەیەکدا ژووری میوان جوانتر ئەکات . بەڵام مەرج نیە کە کۆمەڵە ڕەسمێ لەو ژوورەدا هەبێ چونکە ئەمە ژوورەکە قەڵەبالغ ئەکات .

● ئاوێنەیەکی گەورە لەژوورەوە دابنێو باشتر وایە، بەرامبەر بەگڵۆپی ژوورەکە بێ بۆ ئەوەی شەوقی روناکی بەژوورەکەدا بڵاوبکاتەوە .

میسر

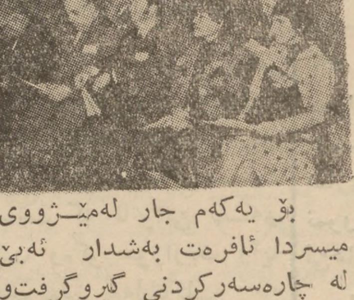

بۆ یەکەم جار لەمێژووی میسردا ئافرەت بەشدار ئەبێ لە چارەسەرکردنی گیروگرفتو پێشخستنی کاروباری لادێدا . بێگومان ئەمەش لەخۆیا کارێکی بایەخدارە کە ئافرەت شانبەشانی پیاو بەشداربێ بۆ پێشخستنی جوتیارانو بەتایبەتی ئافرەت لەلادیکان . هەروەکو ئەزانین ئافرەتی لادیکانی میسر وەکو سەرانسەری وڵاتانی سێهەمی دنیا دووچاری چەندین کوتو زنجیرو گیروگرفت بوون .

وەلەم وێنەیەدا خاتو زاهیە مەرزوقو مامۆستا سید زکی لە دانیشتنیکان لەگەڵ ئەندامانی ئەنجومەنی پێشخستنی لادێدا .

*** ئیرلەندە ***

ئان ئوبراین – ١٦ ساڵ – یەکەم ئافرەتە لە ئیرلەندە کە یاری تۆپی پێ ئەکات. سەیرەکە لێرەدا ئەوەیە کە ئەو ئافرەتە تاوەکو ئیستا لەوڵاتەکەیخۆیدا ئەم یاریەی نەکردوە . چونکە یاری تۆپی پێ لەئیرلەندە لە ئافرەت قەدەغەکراوە . بویە ئەوکچە ناچار بوە کە لەگەڵ یانەی – ستاد دوریمی –ی فەرەنسادا پەیمانێك مۆربکاتو بەپێی ئەم پەیمانە هەفتەیبە ٥٠٠ لیرەی لوبنانی بۆماوەی ٣ ساڵ لەفەرەنساو وڵاتانی تری ئەوروپادا یاری ئەکات .

خۆیان بەجلوبەرگی ئاڵاو والا ئەرازێننەوە .

*** سۆفیا ***

لەم دواییەدا نۆهەمین میهرەجانی فولکلوری دەوڵەتان لەبولگاریا سازکرا . وەلەو میهرەجانەدا وەفدێکی عیراقو یەکێتی سۆڤییەتو ئەڵەمانیای دیموکراتو پۆلونیاو یۆگۆسلاڤیاو ڕومانیاو هیندستانو بولگاریا بەشدار بوون . وەفدەکەی عیراق کە لەئافرەتو پیاوێك هاتبو ٦٥ کەس بوو . وە لەشاری سۆفیاو سیلفنو یامبولو سلانچیف چەند ئاهەنگێکیان گێڕاو چالاکییە فۆلکلۆرییەکانیان لەلایەن خەڵکی ئەو شارانەوە پەسندکرا

*** بولگاریا ***

لەوڵاتی بولگاریا ، هەموو ساڵی لەڕۆژی ٢١ی مارتدا ، کە ڕیکەوتی جەژنی نەورۆزی ئێمەیە ، ئاهەنگێکی گەورە ڕێك ئەخرێو بەو جەژنە ئەڵێن جەژنی بەهار . واتە سەرەتای دەستپێکردنی وەرزی بەهارو گەشانەوەی گوڵو گوڵزارو ڕازانەوەی دەشتو دەر ... جا خەڵکی ئەو وڵاتە لەوڕۆژەدا بەژنو پیاوو کچو کوڕەوە ،

گەر هەستتان کرد

هەزارەها کۆشكو تەلار
هەزارەها لیرەو دینار
هەزارەها شۆخە دڵدار
واز لێ دێنم
هەر بۆ ئەوەی دەنگی ئێوەنەدۆڕێنم ..
هەژارەکان
گەر هەستتان کرد دەنگمدەنگی ئێوە نیە
گەر هەستتان کرد ڕەنگمڕەنگی ئێوە نیە
گەر هەستتان کرد خەمخەمی ئێوە نیە
گەر هەستتان کرد دەمدەمی ئێوە نیە
شیعرەکانم ، بدڕێنن
وەك پەیکەرێ بمروخێنن !..
گەر هەستتان کرد ، وەکوئێوە برسی نیم ..
گەر هەستتان کرد ، لەدەرەوەی زنجەکانتان ئەژیم
گەر هەستتان کرد ، بۆرجوازیم
ناوی منیش وەکو ناوی هەموو فەریکە شاعیرێ
لە داری هەست بوەرێنن
بیسوتێنن ، بیسوتێنن
گەر هەستتان کرد ، من ئێوە نیم
گەر هەستتان کرد
بە دێڕێکی دڕ بنوسن
شاعیرێکی ترسنۆك مرد !!

– لەتیف هەڵمەت –